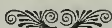
Що стало ся з Рудольфом
або
Трагедія на замку Маєрлінг.

Жите і таємнича смерть австрійського архикнязя Рудольфа і його любки баронівни Вечери.

Тайні події з житя австрійського цісаря Франца Йосифа І., цісаревої Елисавети і жінки Рудольфа архикнягині Стефанії.

З 26 образками і портретами

~ ПЕРЕДРУК ЗАБОРОНЕНИЙ ~

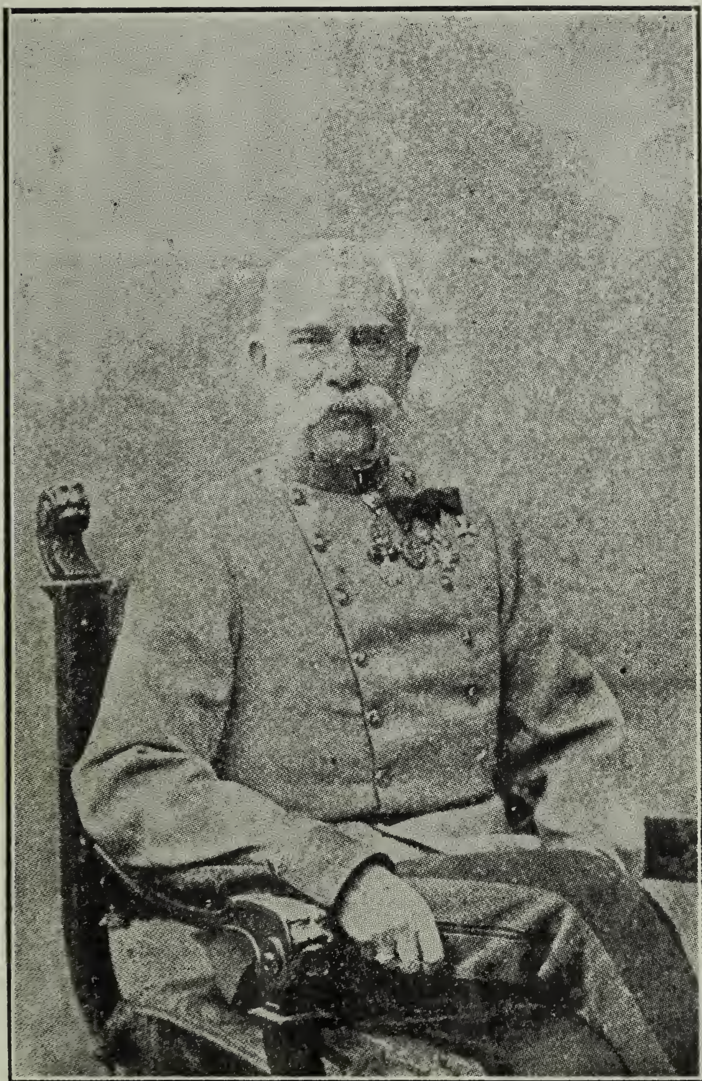
Ціна 60 центів.

ВІННІПЕҐ

Коштом і заходом „Руської Книгарні“ 850 Мейн стріт.

— З „Народної Друкарні“ 901 Мейн стр. Вінніпеґ —

Цїсар і Король **ФЬАНЦ ЙОСИФ** І. найновійша фотографія.

Digitized by the Internet Archive
in 2017 with funding from
University of Illinois Urbana-Champaign Alternates

https://archive.org/details/shchostalosiazru00doja

Лист до Стефанії

писаний нашим простим людом.

Для зрозуміня народнього сентіменту подамо на сім місци нашим читачам зразок такого листу вбраний в поетичну форму др. Іваном Франком.

Вельможна мамо, найяснійша пані!
Поклін тобі шлемо, твої піддані
Олекса Хмиз, Яць Хрущ і Чапля й Ружа,
Шлемо тобі привіт від твого мужа.
Коли тобі плетуть, що він умер, —
Не вір, матусю! Він здоров тепер.
Живий, здоров, як рибка у водиці, —
Се посьвідчать і наші молодиці.
Най Бог його за се благословить,
Що не цуравсь до бідних загостити.
У Хмиза в хаті днів прожив зо двайцять
,,Шандарів — мовив — мушу пильнувать ся.
,,Ще рік мені блукати по землї,
Бо завзялись на мене сили злі.
,,Як рік мине, тодї підійму бучу,
Всїй кривді і неправді шию скручу.
,,Потішу всїх, хто гнув ся і терпів,
А особливо вірних Русинів.
,,Із сего краю, що є край дідівський,
Небрацький і шляхецкий і жидівський.

II

,,Я виведу свій вірний люд у край
Заморський, де є справді хлопський рай.
,,В Бразилії царем я хлопським стану,
Там жиду доступу не дам, ні пану.
,,Сей край богатий, оком не зуймеш,
Ніхто ще там ланцом не міряв меж.
,,Плідних земель безмірні там простори,
Буйні пасовиска, лісисті гори.
,,У горах повно звірів, диких кіз;
Один там буйвол тягне з сіном віз.
,,В лісах малпи — от звір несамовитий!
Що бачить, сам хапаєть ся робити.
,,Освоюєсь, привчаєть ся сей звір
Врубати дров, позамітати двір.
,,Там слуг нема з хрещеного народа,—
Освоїш пять шість малп і є вигода".
От так він нам балакав дни цілі,
Аж всі ми плакали старі й малі.
А далі мовив: ,,Час мені в дорогу,
Іду і віддаю вас Пану Богу.
,,Я по Галичині вже ходжу рік,
Тепер піду ще на угорський бік.
,,Передягніть, брати, мене по свому;
Що я тут був, не говоріть нікому!
,,Жандармам осибливо і попам
Не зраджуйте, бо буде лихо вам.
,,І ждіть! Як буде поле знов зелене,
З весною вам листи прийдуть від мене.
,,Тоді ґрунти, хати і весь свій крам
Збувайте! Я вам не такі там дам.
,,А щоб мій лист відразу ви пізнали
І ошуканьцям в руки не попали,

„Так ось вам знак — та тілько се секрет;
На листї буде підпис: Джерґолет!“
По відходї його ми всю громаду
Спросили на таємну нараду:
Прирадили по довгій боротьбі
Сей лист, о панї, написать тобі,
Про нього звістку радісну подати,
Щоб з нами й ти втїшила ся як мати.
Сим кінчимо. Дай Бог тобі прожить,
А нам тобі в Бразилії служить!

Архикнязь Рудольф

КІЛЬКА УВАГ ДЛЯ ЧИТАЧІВ СЕЇ КНИЖКИ.

В памяти наших людий живе ще й доси казка про архикнязя Рудольфа, про його загадочну вандрівку, чи там втечу до чужих країв, про його майбутній поворот на австрийський престол і відплату його тим всім, що в який небудь спосіб допомогли йому дожити свого права на престолї. Такі лэґендарні точки мають найперше своє жерело в сїй австрийській власти, яка не позволила і не позволяє ще й доси говорити нї писати, нї друкувати причини і самого способу смерти архикнязя Рудольфа, та в додатку сама подала вістку про смерть зовсїм фалшиву, та в такий спосіб, що богатьох людий не повірило в смерть Рудольфа або дуже підозріло глядїли на сю цїлу справу. Дальше сю підозрілість і непевність вихіснували сї ріжні спекулянти, які з сього збили для себе добрий капітал. Ми знаємо, як манили ріжні аґенти еміґрацийні наших людий до Бразилії або Арґентини. Вони то розповідали нашим темнюхам,

що там царствує тепер Рудольф і що він найбільше прихильний для Русинів.

Або в самій Галичині кілько то ошуканців закрадались ночами по наших „глухих кутах", та вдаючи Рудольфів надували наших добродушних сватків на кілька десяток а навіть соток. І де тільки в Австриї панувала або й панує і доси тьма кромішна, там ще й тепер не вивелись сї Рудольфи. І для таких ся книжочка малаб лїчничі наслїдки. Та в дїйсности мало хто знає і так, що дїялось і що стало ся з Рудольфом. Тому вже для самої цїкавости вартувалоб їм прочитати сю книжочку.

Та ще одна річ. Загал нашого народу має дивдї понятя про сї високі цїсарські сфери. Тай не тільки наш, а всї народи до недавна однаково думали про сих Богом призначених „володарів". Думали про них як про якихсь надзвичайних людий, та хто перечитає сю книжку, зрозуміє, що се цїсарське житє нічим не ріжнить ся від житя всїх прочих людий. І сї цїсарі чи королї, та їх сини і доньки мають такі самі людські добрі і лихі сторони, так само думають, так само шукають сьвітових втїх і в тім шуканю поповнюють богато промахів і злочинів, яких звичайні сватоньково не бачать, ба і не довідають ся, бо над сим сторожить державна власть. Вона то дбає, щоб люди думали про своїх володарів як найкраще, вона строго заборонює написати хоч би і правду та гірку про короновану голову чи єї родину. Та се все, що заборонене в Австриї, не заборонене деинде поза Австриєю. Тому в Канадї можна людям довідатись правду про се всьо, що дїялось на австрийськім

дворі в часах, коли жив Рудольф, тай про нього самого, про його жите і смерть.

Правда ся про австрийський двір прояснить неодному богато з його невіжности і заставить його думати про неодно таке, що доси видавалось для нього якимсь високим, недосяжним для його простого розума, або й навчить його цінити і самого себе, коли він побачить, що жиє може і чеснійше і більше по людськи, чим ся коронована голова.

Тільки і скажемо наперед, а решту хай вже читачі самі досьпівають собі по прочитаню сеї цікавої і небувалої доси книжки.

Родичі Рудольфа.

Рік 1848 приніс для Австриї декілька преважних змін. В сім році в цілій Европі повіяло якимсь особливим духом, і під його подувом розкулись панщизняні кайдани, які від віків гнетли наш народ в Галичині. В сім році віденські патріоти піднесли революцію і під єї прапором старий Фердинанд I. рішив ся зречи ся своєї деспотичної власти, однак не чув себе досить сильним, щоб перепровадити нову державну реформу, — надати державну конституцію австрийським народам. Про се говорить він в своїм послїднім резиґнацийнім маніфестї до австрийських народів ось так:

,,Сам навал випадків, безперечна і невідкличча потреба великої переміни наших державних форм, для яких Ми в місяци мартї прихилились і відчинили їм дорогу, збудили в Нас переконане, що на се дїло потреба молодших сил, щоб його перепровадити і перевести до щасливого укінченя''.

На се вибрав цїсар Фердинанд в порозумінию з своїм братом арх. Францом Карольом, його моло-

дого сина, теперішнього цісаря — Франца Йосифа I — батька архикнязя Рудольфа.

В сей спосіб дістав ся на австрийський престол найстарший син Франца Кароля і принцезни Софії вісімнайцятьлітний Франц Йосиф I.

Тяжку сю задачу, яку передав на нього Фердинанд, з'умів молодий цісар вивести як слід. При тім згадати треба, що мати його Софія мабуть провадила сама діло за недосьвідченого сина і вона дуже хотіла грати найпершу ролю на австрийськім дворі, що їй вкінци і удалось. Впрочім се було і на руку молодому ще цісареви і він як добрий син не противив ся в нічому своїй мамі.

Софія отже з гори рішила, що син єї мусить оженити ся з єї своячкою, і призначила старшу доньку своєї сестри баварської княгині Людвіки, Гелену, на жінку для свого сина.

Щоби молоді могли пізнати ся, вибрала ся Софія з сином Францом Йосифом, австрийським цісарем в р. 1853 до замку в Ішлю (Тиролю), де перебував власне баварський князь з жінкою Людвікою і з обома доньками.

Цісар їхав з своїм адютантом в окремім повозї і вже були близько своєї цїли, коли нараз адютант закричав:

„Дивіть ся там Величество!"

Цісар Франц Йосиф приложив до очий далековид і звернув ся в сказану сторону. На горбі побачив молоденьку чудову дівчину, яка бавилась з чередою овець.

Скоро після того цісарська карета заїхала пе-

Цїсар і король Франц Йосиф I.

Фотоґрафія з року 1848, при вступленю на престол.

ред палату, де вже на молодого цісаря ожидала його мама Софія і баварська родина.

В годину пізнійше влетіло до гостинного сальону не питавшись нікого за дозвіл молоде дівчатко з китицею диких рож в руці. Була се власне ся красавичка, яку цісар бачив недавно з карети.

Дівчатко бачило його перший раз, однак пізнало цісаря сейчас з образа, який був в них. Тому звернула ся прямо до нього з поздоровленем:

„Боже здоров, Дядьку!“

„Хто Ви є?“ спитав цісар побоюючись, що дівчатко скоро знова зникне.

„Я є Елисавета“.

Теплий погляд єї виразистих. голубих очий здобув його серце в одну мить.

В кілька годин пізнійше представлено йому принцезну Гелєну, Гарною вона не була, та за те була розумною і поважною. І колиб Франц Йосиф не бачив був Елисавети, то Гелєна певно булаб австрийською цісаревою.

На другий день мав цісар бути на обіді в свойого вуйка і тети. Коли він ввійшов до готелю, де князь перебував з родиною, почув через двері таку розмову двох жінок:

„Прошу вас принцезно, сказала одна, не виходіть звідси. Ви знаєте, що се вам заборонено!“

„Саме тому я маю охоту се зробити“, сказала друга ніжненьким, на пів діточим голосочком.

І скоро потім стояла Елисавета перед цісарем, ціла почервоніла і з усьмішкою на устах.

„Чому Ви не можете виходити?“ спитав цісар.

„Бо мене називають ще дитиною в родині, поки моя сестра не вийде за муж“, відповіла вона. „Вам маю завдячити, що сьогодня мушу тут сидіти замкнена і сама обідати“.

Домашна бона, яка слухала сьої розмови, ввійшла до сього покою і просила конче принцезну піти в еї комнату, при чім дуже перепрошувала цісаря.

Цісар рад був з нею більше поговорити, та хотів з нею попід рамя перейтись, та сама принцезна побоювалась се зробити і відмовилась від проходу з цісарем.

При обіді цісар звернув ся до князя Макса:

„Чи не міг би я випросити собі від свого дорогого господаря одної ласки, а іменно щоб діти Ваші засіли разом з нами до обіда. Я дуже рад запізнати ся з Вашою другою донькою, яку я вчера коротенько бачив при матери“.

Всі глянули на цісаря і через якийсь час панувала мовчанка.

„Вашого Величества бажане повинно бути сповнене“, сказав князь.

Княгиня Людвіка скоро зрозуміла, що еї надія для Гелени пропала.

Скоро після того ввійшла до сальону Елисавета, ціла почервоніла і на хвильку перестрашена.

Цісар Франц Йосиф не мав великого поважаня для жінок бо хоч молодий ще мав вже великий досьвід з ними. Та Елисавета зворушила його до

глубини, і в його серце наче блискавкою пурхнула любовна дрож.

Того самого вечера влаштувала Софія двірський баль, на якому були присутні обі еї сестріниці. Софія відзначала при всьому Гелену, та цісар займав ся весь час Елисаветою, та підчас котиліону подав їй навіть чудову китицю рож. Се тільки збільшило пересьвідчене, що ріжниця що до вибору жінки для Франца Йосифа запанувала між ним самим, а його мамою Софією.

Після балю цісар осьвідчив, що ніхто инший, тільки Елисавета буде його жінкою.

Се дуже збентежило Софію, та вона не думала більше робити ніяких перешкід сьому виборови сина і тішилась, що всеж таки вибір впав на одну з еї сестріниць, яку так само буде могла держати в своїх руках, як доси держала свого сина. Елисавета мала тоді щойно 16 літ і Софія надіялась тим легше впливати на молоденьку і недосьвідчену Елисавету.

Слідуючого ранка цісарський сквіпаж держав ся перед помешконем князя, і цісар Франц Йосиф поспішив по сходах, де стрінула його найперше двірська дама.

„Чи є Зісі дома?“

„Так, Величество! Вбираєть ся“.

„Добре, я хочу бачити еї родичів“.

Легко нам догадати ся, що цісар говорив з баварською родиною. Хоч князї дуже раді були, щоб Гелена стала його жінкою, то на непохитне бажане цісаря мусїли пристати і сейчас княгиня покликала Елисавету до себе.

Елисавета була ще по правдї душою і тїлом на пів дитиною і коли довідалась про намір цїсаря з великого здивованя скликнула:

,,Сеж неможливе! яж ще дитина!"

Серденько єї ще не збудилось, та мрії єї вже любувались несподїваними вражінями. Особа молодого цїсаря вражала ю приємно і вона на хвильку задумавшись склонила потакуючо головку і шептом висказала згоду свою на цїсарську просьбу.

Скоро про се понеслась вістка по всїх закутках австрийської держави, вї всїх часописях появились сяжневі пеани на честь молодої Елисавети, а як тільки довершено заручини товпи народу збирались і приходили до Ішлю, щоб побачити суджену цїсаря, побачити єї красу, яку всї подивляли і навіть осьпівували.

Самаж Елисавета була ще дитиною і не могла навіть поняти сих почестий. Нераз єї аж змушували показувати ся сим цїкавим пришелцям, які раді були побачити свою будучу цїсареву.

Перші роки подружого житя цїсарської пари.

Як вже в попереднім уступі сказано, Елисавета була ще дитиною і на становище цїсаревої зовсім не приготована. Батько еї, баварський князь жив не дуже в сприяючих відносинах, не міг дати донцї та ще наймолодшій в родинї гідного образованя, тому з тої причини Елисавета не вносила в цїсарське пожитэ великої гармонії. Дальше дївчатко всьо свое дотеперішне житє проживало в баварських горах і дуже любило природу. Се було одиноким до тепер щастєм добросердної красавички блукати по горах, заходити між пастухів гірських, заглядати до селянських хат, помагати чим можна було селянським бідолахам. Що днини бачили баварські селяни князївну, яка на своїм маленькім конику спиналась по горах нераз в подертій від гірських хабузів сукондї, часами в товаристві свого брата, який теж любив пристрастно природу і робив услуги бідакам і з сього обоє відчували найбільшу роскіш. Природу цїнила Елисавета над всьо і кілько разів пізнійше вже як цїсарева вертала в сї свої родинні гори і любувалась гірською свободою.

Та се, що давало їй до тепер найбільше щас-

тя, ставалось опісля їй як цісаревій причиною великих тортур моральних.

Всякий зрозуміє, що иншого вимагали від неі як від молоденької князївни, а иншого як від цісаревої. Тим то хвиля, коли вона приїхала в Відень як австрийська цісарева, сталась початком еі душевноі трагедиї. Довгі весільні торжества, незвичайніокази любови віденських міщан були новостию для недосьвідченої дівчини і вона не могла на них по цісарському звичаю відповідати. Се використовувала мама цісарева Софія і давала такі науки своїй синовій, що від них загоріла по раз перший знеохота в ній до еї окруженя а передовсім до цісарського двора. Софія тілько того і хотїла, щоб Елисавета відчужилась від двірського руху, щоб самій і на дальше вести рей на дворі. Се скоро зрозуміла Елисавета і в ньої почав ся процес, який з часом зродив в ній погорду до Відня, до Німців, до самого двору, а вкінци до свого мужа Франца Йосифа.

З початку Елисавета показувалась часто на улицях Відня, раз навіть вибралась пішки з одною двірською дамою на прохід по містї. Сей прохід осуджено на дворі, і дали їй цісаревій пізнати, що вона знаходить ся тепер не в баварських горах.

Від того часу не показувала ся вона більше на вулицях міста і загалом відтягнулась від всякої стичности з людьми.

Се також викликало несмак на дворі і знова посипались на ню докори, що вона занедбує свої обовязки як цісарева.

Непорозуміня сї допровадили до сього, що цїсарева зовсім відтягнулась від публичного житя, охолодла для свого окруженя і любила тільки—самотність. Закидали їй, що не уміла з'єднувати собі людий. Була гордою, що їй як донцї бідного князя тим менше прощано. Ся гордість не позваляла їй навіть звірятись зі своїх прикростий свому мужеви, який все ще любив еї і був би певно старав ся усунути всї причини еї мук. Та вона мовчала і через се не помагала собі в сих клопотах.

Цїсар Франц Йосиф був тодї саме в цьвітї свого віку, пристойний, здоровий і пристрасний; про подібну пристрасть в Елисавети не було нї слїду. І хоч вона не відказувалась від супружого обовязку, та однак робила се з відразою, з почутем ображеної нїжности.

Молодий цїсар відчув сю непривітність молодої супруги і певно не тратив нагоди, щоб заспокоїти своїх молодечих поривів поза домашним огнищем, що в таких містах як Відень, та ще для такої особи як цїсар без нїяких трудностий проводить ся.

Росказують, що на віденськім дворі саме тодї виринула ґрафиня Л., яка своєю красою і темпераментом звернула на себе увагу цїсаря. Після того як на однім двірськім балю запізнав ся з нею цїсар, говорено про близькі зносини з нею, хоч вони могли бути зовсім собі невинні. Кажуть також, що і сама Софія не мала проти сих анїмозий цїсаря нїчого і навіть їх потурала, щоб тим певнїйше піддержати незгоду між супругами і самій грати ролю цїсаревої.

Що про се мусіла довідатись і Елисавета, ніхто не сумніваєть ся, та що се ще більше відсунуло від підозрілого мужа, про се всякий ще менше сумніваєть ся.

Знана впрочім річ, що від того часу настав між цісарською парою роз'єм і відчужене, яке тревало вже через ціле житє. Цісарева жила тепер на дворі, неначе непотрібна причінка при цісарю.

Ще оден обовязок спочивав на цісаревій, а се наслїдник престола, якого доси ще не було на сьвіті. Пригноблена сим цісарева піддалась і сим вимогам двора і ожидала того дня, коли сей обовязок їй скінчить ся.

А житє тимчасом непоборимою силою творило нові події, родило нові гадки і забаганки і цісарева піддавалась сїй житевій силї і не дбала на се, чи сього вимагати муть від нёї двір і найблизше єї окружене.

В нёї виражалась тепер вдача, яка казала їй ненавидїти всьо що любили на віденськім дворі, а противно любити всьо, чого ненавиділи на дворі. тому, хоч сама Німкиня, не любила страх всього, що німецьке і погорджувала своїм німецьким окруженем, а за те престрастно обожала Мадярів, яких мову вивчила так, що творила досить добрі під взглядом поетичної форми мадярські вірші.

Найрадше перебувала також на Угорщинї і там в товаристві одної двірської дами їздила цїлими днями верхом на кони по угорській пуштї (степу). З циганами та кінськими пастухами приставала більше, як з цїлим двірським товаристом.

Елисавета була також звісна, як найсьміливійша їздчиня Европи. І колиб так не була цісаревою, то певно булаб сьвітовим їзцем і знаменитою учителькою штуки їзди на кони. Вміла упокорювати найдикші бранки і піддала їх з подиву гідною певностию своїй волї.

Та попри сю пристрасть до їзди верхом крилось в тім ще инше бажанє. Сї поїздки на кони степами гоїли єї душевні болї, які так часто нападали на неї. В додатку в неї проявились сї признаки недуги, яка в єї родинї вже від давна грозила неодному. І сама вона відчувала тепер що раз виразнїйше, що єї нервона вдача виявляє чим раз то більше признак сеї нервової хороби.

Другою чертою єї характера була охота сьвідчить людям добродійство. Прикмета ся була також наслїдком сього єї положеня і нервової недуги. Видко се з того, що в сих єї добродійствах не слїдно було ніякого пляну і цїли і часто з сих добродїств користали люди, яким їх і не треба було. Та нераз кіставалось від нього поміч і дійсно потребуючим. Не любила сама гроший і кілько їх при собі мала скоро їх і позбувалась так, що нераз і попадала в клопоти грошеві.

Єї ненависть до всього, що нїмецьке спричиняла дуже часті подорожі за границю. Раз навіть така подорож тревала чотири роки і всюди між чужими чула ся цісарева щасливійшою. Через се і цісар жив більшу часть як самотний вдовець.

Цїсарева Елисавета

як австрійська цїсарева, жінка Франц Йосифа I.

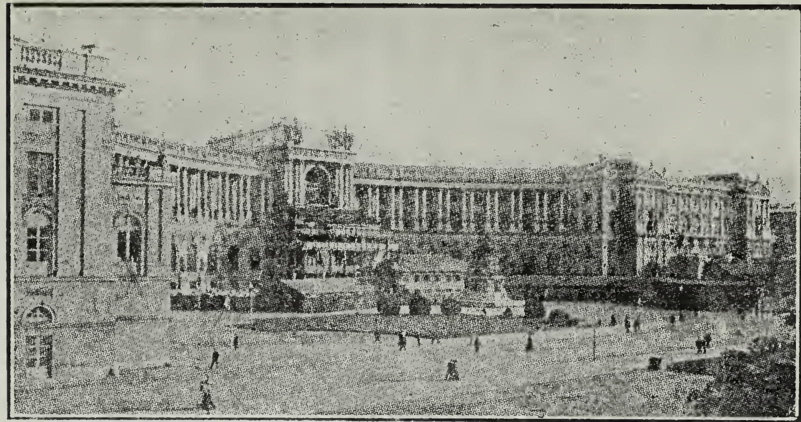
Цїсарева Елисавета як мати.

Елисавета була доброю мамою для для своїх дїтий, та пробувала з ними дуже коротко, а навіть тодї, коли жила на дворі в Відни, не бачила довго своїх дїтий. Свекруха Софія не зносила сього, щоби Елисавета виховувала своїх дїтий сама і зараз після уродин переношено дитину на противну сторону цїсарського бурґу, а цїсаревій давано до зрозуміня, що вона і повинна після двірської етикети виховувати своїх дїтий або навіть не потрафить сього робити, І колиб не се, то певно вже Елисавета для своїх дїтий булаб довше або і стало перебувала на дворі у Відни, хоч з другої сторони цїсарева моглаб виєднати для себе і те, щоб могла частїйше перебувати з своїми дїтьми.

Цїсарева була чотири рази материю. Трое з дїтий самі дївчата, четвертий, хоч з ряду трета дитина, був хлопцем і одиноким наслїдником престола. Звав ся він Рудольф, і про нього головно піде дальша історія.

Уродини Рудольфа повитали всї народи Австриї з великою радостию і день його уродин с. є 21 серпня 1858 року сповнив одиноке бажане самої Елисавети.

Цїсар назначив молоденького наслїдника за-

Новий, ще недокінчений цїсарський палац, який був будований для престолонаслїдника Рудольфа.

раз після його уродин на жовніра і зробив його властителем 19 полку інфантерії. На памятку його уродин заложив цісар в Відни величезний шпиталь і назвав його „фундацією Рудольфа". Се саме роблено скрізь по цілій державі, на сю памятку всї ріжні народи сьвяткували уродини Рудольфа в ріжних формах.

І Рудольфа також забрано сейчас після уродин від матери і хоч Елисавета противилась сьому, се нічо її не помогло, бо всесильна Софія так рішила, що Елисавета сама не одержала потрібного вихованя і не з'уміла б виховати наслїдника великої держави.

Підчас італїйської війни цісарева віддалась цїла опіці над раненими жовнїрами і офіцирами, які вертали з війни. Цісар сам вибрав ся був на війну, а Софія полагоджувала цісарські обовязки. Тим свобідна тепер цісарева являлась наче ангел милоседія в шпиталях, скрізь сіяла потїху, доглядала над роботою, роздавала гроші, та не журила ся зовсім своїми дїтьми, яких її відобрано.

На віденськім дворі не могла себе почувати як в дома, а супруже житє з цісарем сталось для неї скоро незносимим. Тому то втїкала завсїгди на довгий час від цісаря, який з початку спішив за нею для поєднаня з нею, та опісля занехав сеї погонї, бо цісарева нїколи не далась приловити йому.

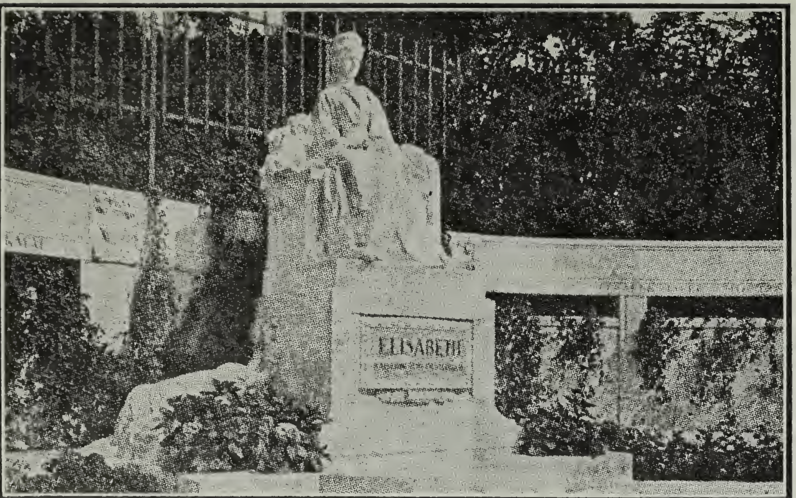
Тому і дїти єї, а головно Рудольф не знав майже своєї матери в перших своїх дитинячих роках, і цісарева не мала найменшого впливу на його виховане.

Хлопячі літа Рудольфа.

Вже в перших літах свого дитиньства Рудольф проявляв незвичайно цікавий і живий рух, який його вміла що раз то більше зацікавлювати його виховавчиня Ая то росказуючи йому преріжні анекдоти з своїх дитинячих років, то дальше познакомлюючи його з інтересним окруженем великої столиці.

Одного разу проходжував ся Рудольф зі своєю Аєю в Пратері (людовий парк Відня) і случайно зайшли обоє на місце, де громадка робітників наладовувала землею вози. Хлопчина вперто глядів на сю працю робітників і не вступив ся звідтам, доки Ая не прирікла йому, що він дістане в дома такий самий візок і лопату до ладованя землї. І неоден опісля бачив, як маленький наслїдник престола в тім самім парку працював завзято коло землї. Иншим разом хлопець втїк від Аї і заблудив в парку. Прохожі випитували його хто він є, а він без боязни і добродушно відказував: „Мама називає мене Рудоль, папа каже — Руді до мене, а люди називають мене — цісарське величество! —“. Тепер вже знали хто він був.

Архикнязь розпочав вчитися (1 мая 1862 р.) коли ще не скінчив ся йому четвертий рік. Пер-

Памятник цісареви Елисавети з білого мрамору.

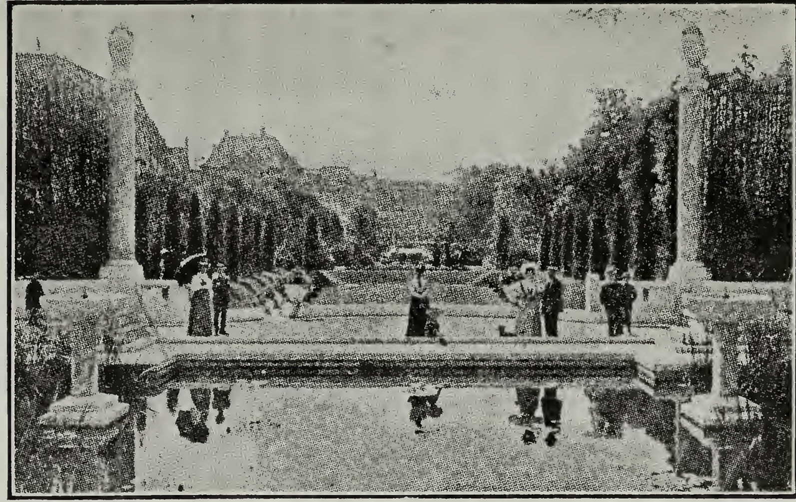
шим його учителем, що навчив його писати і читати, був двірський капелян Маєр. Попри сю науку яка обіймала все, що вчать ся діти в народній публичній школї, подавали йому окремі учителї науку німецької, мадярської і чеської мови. І до мов мав архикнязь великий талант.

Середну школу, себто ґімназію, вчив ся Рудольф на пряме бажанє свого батька і то після тодішного пляну публичної ґімназиї, при чому кождий предмет науки подавано йому як найґрунтовнійше і вимагано від нього сих відомостий дуже докладно. Найкращі сили учительські покликувано на його педаґоґів а деяких взивано прямо з міністерства просьвіти. Рівночасно побирав архикнязь ґрунтовну науку німецької і мадярської літератури, і Мадяри дуже радїли з того, бо вірили, що з такої науки виросте в Рудольфі правдива симпатія до Мадярів загалом.

Перший публичний іспит відбув ся дня 23 грудня 1872 р. на замку Геделе (Угорщина), при чому був присутний сам цїсар. Сей іспит дав доказ, що доперва 14 лїтний архикнязь мав вже широкі і тривкі понятя про сьвіт, і що він залюбки піддає ся передовсім історичним студіям. Кождий з присутних при іспитї мав вражінє, що перед собою бачить знаменитого молодця, який вже завчасу думає про свої обовязки будучого володаря. Урядсвий звіт про сей іспит звучав: „Двоневний іспит, який Його Величество архикнязь з з великою живучостию свого духа зложив, подав ясний і потїшний образ научних поступів Його Величества і коли сей сам іспит з одної сторони до-

казав, що Його Величество архикнязь так під взглядом научаня як і передаваня виученого зовсім оправдав всякі ожиданя, так з другої сторони доказ сей висьвітив зовсім певно про талант і духовий розвій архикнязя, і ще про одну немаловажну прикмету, іменно архикнязь брав ся зовсім самостійно до науки сих подаваних йому річий.

Помимо того всього на дворі думано, що молодому умові втовкмачуєть ся за мало сьої науки і звідси вийшла причина, що молодого архикнязя прямо мучили сею наукою і нищили його нерви. Сама цісарева коли повернула зі своєї подорожі, завважала, що вісімнайцятьлітний хлопець за мало ще навчив ся. Колиж приятель єї замітив, що молодий ум архикнязя не можна переладувати надмірною наукою, то вона ззичайно говорила, що архикнязі мають більше сили, чим звичайні людські діти. Можливо, що цісарева досьвідчила на самій собі, кілько то клопоту для пануючого з недостаточного образованя, і тому така безвглядна була тепер навіть для свого молоденького ще сина. Вона певно хотіла заощадити йому тільки встиду, який сама зносила через потребу чужої помочи при ріжного рода виступах двірських. Тому то Рудольф виучував ся всїх мов, якими говорять ріжні народи Австриї, а крім того греки і латини. Та на сїм ще не кінець, попри сю умову ґімнастику Елисавета дбала також, щоб архикнязь гартував також і своє тіло. До того служили їзда на кони, пливанє, танцї і вправи тіла. В найстуденїйшу зиму мусїв архикнязь вставати рано о 5 годинї і вправлятись на двірськім подвірю, часто в снїгу по ко-

Сад --VOKSGARTEN-- перед памятником Елисавети.

ліна, коли тимчасом його учитель вбраний в теплий плащ через вікно своєї комнати видавав команда. Одного разу ся вчасна команда збудила самого цісаря і чимале було його здивоване, коли він побачив свого сина, як сей утомлений при сьвітлї ліхтарні бродив в снігу по двірськім подвірю. Цісар приказав сейчас занехати сеї екзецирки.

Щоби архикнязя навчити привикнути до военного гаміру, стріляно перед дверми його спальнї саме тодї, коли він спав твердо так, що хлопець переляканий зривав ся з лїжка. Що така метода выхованя і гартованя не спричинилась до зміцненя, але радше до ослабленя се більше як певно.

Варто росказати ще про кілька сцен з дитиньства Рудольфа, які хоч не надто незвичайні для дитячого віку, то в кождім разї цікаві для молодого архикнязя.

Цісарева перебувала на замку в Ішлю в своїм улюбленім покою, прикрашенім ріжнородними цьвітами і пробувала відмалювати еден ідилїчний грецький образ пастуха зі своїм псом. Умучена спустила свою руку на великого пса, який служив їй за модель, а сама положилась на софі, яка була близько відчиненого вікна.

Нараз вічинились двері і архикнязь Рудольф разом з сестричкою Гезелею ввійшли до середини несучи великий кий повний галузок мірту і незабудьок.

„Ось ми їх назбирали для тебе, мама!“ кликнули.

З вдячним усьміхом притягнула вона своїх ді

тий до своєї груди і ніжненько їх поцілувала. Гізеля поклала лагідно свою головку на грудь матери а Рудольф відскочив і побігав по покої від одного інтересного предмета до другого.

,,Мама, розпочав він нагло, чому люблять мене всї люди більше, чим Гізелю?"

,,Як ти се завважав, любчику? Сеж неможливе!"

,,А пренінь воно так і є. Певно їм краще зі мною поводить ся як з Гізелею".

Цїсарева ледво могла притлумити в собі велику втїху. ,,Ти здаєть ся хочеш бути зарозумілим малим мужчиною, Рулі", сказала вона. ,,Ти почуваєш себе занадто певним своєї розсудности і досконалости! Любий Бог однак не любить дітий, які суть такі зарозумілі".

Руді поглянув на матїр і всьміхнув ся. ,,Ох, сказав він опісля спокійно, любий Бог любить мене напевно. Я люблю Бога також, хоч нїколи його не бачу, а чомуж він би не мав любити мене, коли він може бачити мене?"

,,Коли однак Бог бачить, який ти часом не чемний, тодї він тебе не любить".

,,Алеж любий Бог мене сотворив, не правда, мама? Тепер він мусить бути вдоволений мною таким, яким я є", сказав маленький хлопець не даючись збити себе з панталику. ,,Алеж скажи менї раз, мама, чому Бог творить такі погані лиця, як в ґрафинї Н., а не такі самі гарні як в тебе?"

Цїсарева знова ледве повздержалась від радісного сьміху.

,,Ти ще за молодий, сказала, ти ще сього не

розумієш. Скажи менї дорогенький, що будемо робити до часу, аж папа прийде на снїданок?“

,,О, засьпівай нам що, мама!“ просив Рудольф.

Цїсарева пiднялась і поступила до фортепяна. Після приґравки засьпівала мягко своїм гарним голосом ,,Серенаду“ Шуберта.

Коли цїсарева скінчила пісню і поглянула назад себе на Рудольфа; хлопчина стояв при її боцї а слези так і дрожали на його повіях.

,,Се справляє менї біль“, сказав він.

,,Що тобі моя дитино?“

Вона притягнула його до себе нїжненько і поцїлувала.

,,Коли ти сьпіваєш, мама, я завсїгди буду добрий“.

,,Чи маю тобі ще що засьпівати?“ спитала цїсарева.

,,Прошу, засьпівай ще!“

Цїсарева з великою охотою засьпівала одну з сих народних пісень, яку чула ще як блукала в полонинах альпейських. Спокійно і любо бренїли мелянхолійні звуки по комнатї, збуджуючи і в нїй болісно-солодкі спогади і з тяжким вздихом закінчила цїсарева сю пісню.

Коли обернулась, побачила перед собою цїсаря. Він ввійшов до покою тихенько, і глядів тепер в вічи своєї сопруги, коли нараз Рудольф перервав мовчанку сими словами: ,,Папа, так як мама, так мусять сьпівати і ангели“.

Цїсарсклонив потакуючиголовою.

В сих своїх молоденьких лїтах Рудольф дуже часто любив вести розмову про любого Бога.

MICHAELPLATZ Старий палац.

Одного вечера лежачи вже в ліжку перед сном розговорював про се і те своїй боні.

,,Ти не повинен сього робити, бо любий Бог є недобрий, коли він така бачить''.

,,Любий Бог? Його ж тут нема!''

,,Так, він тут є, тільки ти його не бачиш, Бог є всюди''.

,,Всюди? І його не можна бачити?''

,,Ні''.

Руді мовчав якусь хвильку. потім випрямив ся і спитав свою бону;

,,Чи має любий Бог також кости?''

,,Кости? Як ти се розумієш, Руді?'' спитала вона здивована.

,,Як, от бачиш, я маю тут на своїм колїнї синяк і не знаю звідки він взяв ся. Коли любий Бог є всюди, а його не можна видїти, то може я коли вдарив ся до його костий''.

Вже, як хлопець, збуджав Рудольф подив своїх ровесниць. ,,Я би дуже хотїла мати архикнязя за мужа, вздихала раз шістьлїтна ґрафянка А., але він мене не візьме''.

,,Чому би нї, Міці?''

,,Він візьме тільки богату, таку хоч зі сто ґульденами''.

Се вже була після дитинячих понять дуже велика сума.

Ті ріжні епізоди з дидинячих лїт Рудольфа стали скоро загально звістними і приспорили йому богато популярности і любови, якою так тїшив ся в пізнїйшім віцї архикнязь.

Парубочий вік Рудольфа.

Дотеперішне виховане Рудольфа виявилось в його гарній поставі, особливо коли їхав верхом, в його образованости, яка дуже вражала всїх, хто з ним хоч раз мав нагоду говорити і в його знаню богатьох мов. Знане мадярської мови дуже воружило Мадярів і його часте перебузане на замку Геделе з'єднало йому богатий кружок мадярських кавалєрів.

Та образоване не вгавало анї на хвильку. Що року складав він два іспити, які тревали через два днї кождий, і при тому не ограничувались на саму формальність іспитів, а добре випитували молодого архикнязя. В послїдних роках ґімназіяльної науки велику уваву звертали його учителї на красні штуки — музику, рисунки і малярство.

В роцї 1875 скінчив Рудольф ґімназію і перейшов на фільозофію і правознавство. В обох сих науках мав Рудольф найкращих професорів віденського університету, а оден з них, що викладав архикнязеви національну економію професор Менґер був звісний зі своїх лїберальних поглядів. Говорено про сього професора як про соціялїста.

Попри сю духову пищу не занедбувано також і його тїлесних вправ і роблено всьо можливе, щоб

Цїсар і король Франц Йосиф I.
в часї срібного весїля в 1879 р.

Цїсарева Елисавета
в часї срібного весїля в 1879 р.

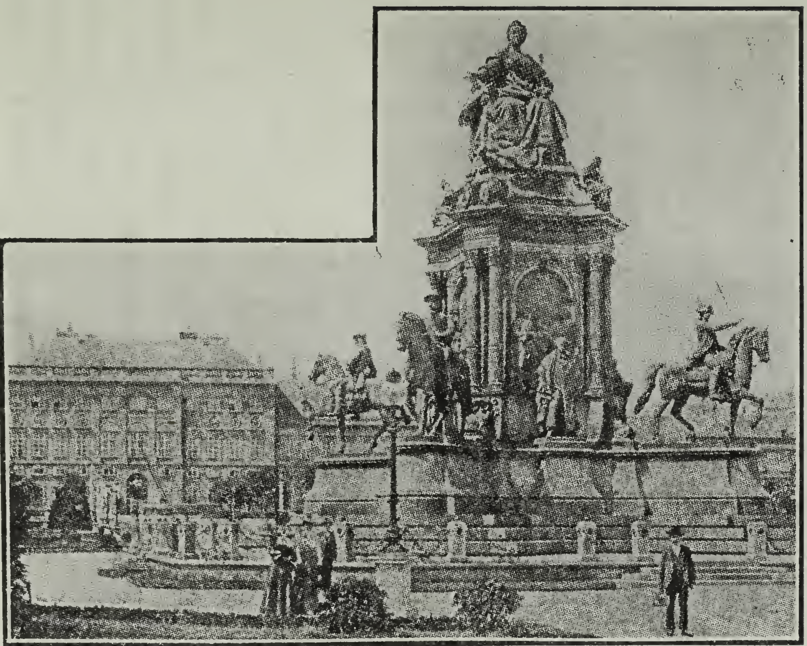
молодече елястичне тіло загартувати. На се покли кувано також ріжних спеціялїстів, а спеціялїст від танців так навчив архикнязя гуляти окобливо вальца, що скрізь на двірських балях всї з подивом глядїли на сього елеґантного і живого гуляку. Вже в 10 роцї Рудольф знаменито пливав, а пізнїйше добре вимахував шаблюкою. Звісний він був також, як і його мама Елисавета, з їзди верхом.

Дня 24. червня 1877 покінчено образоване архикнязя і сього самого дня признано йому повнолїтність.

Тодї одержав він свій власний двір, і заки ще перебрав на себе обовязки війсковости, забажав на власні очи побачити цїлий сьвіт.

В грудни 1877 вибрав ся Рудольф в першу свою сьвітову подорож. Він товаришив своїй матери, яка вибралась тодї до Ірляндиї, найперше до Льондону. Тут обое попращались, Рудольф хотїв добре пізнави анґлїйську столицю і єї культуру, і вдїйсности Льондон подав йому богато новин, і тут він вперве побачив анґлїйські товариські звичаї, які стали йому опісля при ювилею королевій Вікториї в пригодї. Рудольф власне виступав на йому як заступник віденського двора, і з'эднав собі своїм поведенєм симпатиї Анґлїйцїв. Пруський двір заступав тодїшний принц а теперішний цїсар нїмецький Вільгельм.

Найперше забажав Рудольф побачити в Льондонї Вестмінстер, в якого льоху поховані великі мужі Анґлїї. Довго глядів зворушений архикнязь на сї місця вічного супочинку і дуже захоплював ся некрольоґами сих великих покійників. Не мен-

Памятник цїсареви Марії Тереси.

ше інтересував ся ріжними научними музеями і без втоми рад був все переглянути. Величезні доки і порти привчили його пізнати в дійсности сю велику вагу промислу і торговлї морської, які зробили Анґлїю такою могучою. Опісля обїздив і прочі міста, щоб цїлу Анґлїю з власного досьвіду пізнати.

Після повороту з Анґлїї виїхав архикнязь до Німеччини. Тут одначе дійшла вістка до нього про смерть свого дїда архикнязя Франца Кароля, і Рудольф посьпішив сейчас до Відня.

Найблизші місяцї присьвятив Рудольф військовим обовязкам і служив найперше при 36 полку піхоти в Празї, а опісля, скоро вийшов на команданта сього полку і команданта цїлої бриґади в Празї.

Цїлий сей незвичайно широкий плян виховавуня і науки підорвав дуже його духову силу і нерви, а в додатку не лишив богато місця для глубокої моралї і обичаїв. Втомлений тяжкою наукою архикнязь використовував всяку нагоду, щоби „розїрвати ся". Богатьох роблять закиди лїберальним поглядам його професорів, що архикнязь нїколи не набрав ся сих понять про своє становище і обовязок, та мабуть з сього годї робити закиди лїберальним поглядам професорів, бож і сї лїберальні професори знані були як люди високих характерів і моральности.

Можливо, що для володаря таке виховане було за односторонне, бо архикнязь здобув собі знанє історії а головно природничих наук так глубоке, що завсїгди гіден був подавати сих наук хоч

Природо-історичний музей

будований 1872 - 1881 з памяником Марії Тереси.

би в самім університеті. А дальше стало звісним і се, що архикнязь любив людий з ліберальнійшими поглядами і скрізь їх виріжнював перед иншими. Звідси причина закидів і ненависти прямо його ворогів. Та признати треба, що архикнязь, як будучий володар, повинен бути для всїх однаковим, безстороннним. Сї отже ліберальні переконаня стались одною з причин, які спричиняли тільки клопотів і непорозумінь хоч би на самім цїсайськім дворі. Сам цїсар робив з сього синови острі закиди, та добра з сього не було ніякого.

Звісна дальше також його змислова пристрасть до жінок. Говорять, що як довго архикнязь стояв під опікою свого морального сторожа ґрафа Кондеркурта, так довго архикнязь не знав нічого про таку пристрасть. Скоро лишень признано йому повнолїтність, так все окружене наслїдника престола подбало про се, що він прямо кинув ся з божевільною пристрастию в вир змислових роскоший. Прислужники Рудольфа хотїли в сей спосіб здобути собі ласку в нього, і перегонювались в здобуваню для його що раз то кращих жінок, і треба сказати, що архикнязеви не збувало ніколи на них.

Росказуе оден анонїмний (без імени) автор архикнязевої житеписи, що архинязь підчас свого побуту в Празї зовеїм не крив ся з сим своїм роспустним житем. Пражська публика вже привикла була байдужно глядїти на се, що двірська карета архикнязя в білий день годинами стояла перед помешканем звіної театральної акторки. Та се було ображаючим для неодного, і приміром кардинал

Шварценберґ мав аж в тій справі звертатпсь до самого цїсаря і цїсар в скорім часї вілкликав Рудольфа до Відня іменуючи його ґенерал-майором. Рудольъф не дуже дбав в релїґійні практики і двірська служба божа відправлялась звичайно перед порожними лавками, підчас коли архикнязь вже раненько вибирав ся на польоване.

Вороги лїбералїзму звалюють всю вину сьото Рудольфового поведеня і житя на сю нещасну науку, хоч розважнїйші увзглядняють в тім ріжні причини. Одною з них малаб бути унаслїджена по матери слабка відпорність волї, хоч богато анекдот розказують і про цїсаря самого, які говорять, що архикнязь одідичив дещо з того і по батькови.

Впрочім воно дивним виглядає, що виховане і накуку архикнязя віддано було людям, які вже звісні були з своїх лїберальних переконань, отже безглуздим є тепер і закид проти лїбералїзму, бож кілько то людий і не лїберальних (а хто знає, чи таких є не більше), а навіть служників церкви, які мимо своїх релїґійних, моральних засад тільки згрішили і грішать проти сеї шестої заповіди божої.

І коли архикнязь Рудольф не зносив жадних границь і не робив собі жадних скрупулів що до сього полового житя, то се значить, що в ньому запанувала якась непереможна пристрасть, над якою не могла панувати ніяка моральна засада. Тут міг помогчи добрий приятель його, та на нещастє його і сї його приятелї (певно виховані піс-

ля релїґійних засад) ще і сами прикладали своїх рук до сього неморального житя архикнязя.

Часи перед женитьбою.

Хоч як відчужені були між собою Рудольф і Елисавета, коли вона вернула до Відня після своєї 4 літної подорожі, то скоро сі відносини між материю і сином стали дуже сердечні. І відносини сі були більше чим родинні, і радше одні і ті самі склонности обох характерів вязали їх разом. Більше довіре мав Рудольф до своєї матери а більше поважане для свого батька. Батько міг росказувати а мати могла просити і в сей спосіб могли обоє впливати навіть вже на повнолїтного сина, колиб тільки були хотіли.

Вони навіть не хотіли наложити на впертість сина ніяких перешкод. Неправдою є, що Рудольф тїшив ся сильним здоровлем. Орґанїзм Рудольфа був вже від уродженя дуже слабкий, а потім ся насильна служба при гулящім житю причинилась до сього, що архикнязь вже з початком двайцятого року міг зачислятись кождим опитним лїкарем як кандидат на тамтой сьвіт.

В своїй змисловости він не знав границь, і йому байдуже було, за якою спідничкою він гнав ся, аби тільки досягти чого шукав. Раз навіть набавив ся венеричної хороби, і хоч його виліченo, то наслідки такої хороби виявляють ся ще довго в жи-

тю. Иншим разом після оповіданя набавив ся він подібної хороби від циганки. Важне в тім се, що архикнязь мав такі страшні хороби і про них певно знали його родичі.

Подібно, як його мама, також і Рудольф любив приставати з людьми, які не належали до двірських кругів. Дуже часто знижував ся він низше сьої міри, яку приписують вже хочби і для легкодушних наслїдників престола. Впрочім він був великим приятелем науки і штуки, а його писаня підносять з похвалами, хоч би він і не був кронпринцом. Він був артистом в описах природи і численні його листи до матери і до приятелїв дають богато доказів його артизму. Звісним є його приятельоване з славним дослїдником природи Бремом, завідателем берлїнського акварія і автором книжки про „жите зьвірят“.

Сей Брем покинув опісля свою роботу в Берлїнї і вибрав ся в наукову подорож в уральські гори. Вертаючи з сьої подорожі, вступив до Відня і тут дістав запрошене від Рудольфа перечитати йому дещо з своєї подорожі.

Брем пішов просто до цїсарського бурґу і тут приняв його архикнязь дуже приязно. Після сих відвідин Брем товаришив Рудольфови в його науковій екскурзії в долину Дунаєм і його побічних рік. Рудольф привіз з собою велику добич з водних птахів а Брем помагав йому їхрозріжняти і давав йому при тім цікаві научні поясненя. Архикнязь тоді щойно двайцятьлїтний, написав після сьої подорожі малу книжку „Пятнайцять днів на Дунаю“, в якій описав дуже гарно образи природи

вздовж берегів тої ріки.

Цісарева Елисавета так втішилась сим твором свого сина, що книжку сю завсїди брала з собою в своїх подорожах і так часто читала, що вивчила майже всьо на память.

Також в подорожі до Гішпанії товаришив Рудольфови Брем, скоро потім однак розлучено їх обох через вплив празького кардинала Шварценберґа, який побоював ся що довший побут Рудольфа з дослідником природи може збудити в Рудольфі нахил до вільнодумних ідей. Князь Шварценберґ тішив ся великим особистим впливом на самого цїсаря Франца Йосифа і Рудольф мусїв повинувати ся його волї.

Сї любовні авантури архикнязя спонукали двір вже завчасу думати про його женячку. Сама Елисавета нерадо про се слухала, бо не хотїла дїлитись впливами на кронпринца з якоюсь другою дамою. Однак в інтересї цїлого краю треба було конче пошукати за судженою, хоч вибір був дуже невеликий. Суджена мусїла бути католицькою принцезною з котрогось пануючого дому.

Найперше говорено про Матильду, Доньку принца Гриця, який опісля засїв на королївськім дворі в Саксонії. Та на саксонськім дворі панувала така строга релігійність, що свобідний дух Рудольфа вже через се відстрашив ся від Матильди, Надто Матильда своїм тїлом зовсїм не підходила під ідеал жіночий Рудольфа.

Тому кронпринц попращав саксонський двір і виїхав до Монахіюм, баварської столиці, де з баварським королем, великим любителем штуки, пе-

режив дуже гарні часи, які завсїгди опісля згадував. Але до якихсь заручин тут не міг рішити ся. Впрочім оба двори були за близько посвоячені і Рудольф не хотїв брати собі жінки з роду, до якого належала його матїр. Він зовсїм слушно уважав подруже між близькими свояками, як перешкоду будучого щастя. Як добре воно булоб, колиб і цїсар Франц Йосиф був таких поглядів тодї, коли виїздив до Баварії з наміром женячки.

Потім прийшла черга на Мадрит (Гішпанїя). Там було дві королївни, та обі вони не грішили ніякими зверхнїми прикметами, тому і тут не зроблено нїчого.

Вкінци прибув Рудольф до Брукселї, бельґійської столоцї і тут зупинив його попит за жінкою на Стефанії, доньцї бельґійського короля Леопольда. Кажуть, що кронпринц зовсїм не залюбив ся в шіснайцятьлїтну бельґійську нрипцезну. Він сказав собі остаточно, що коли мусить оженити ся, то повинен тепер зі всього злого вибрати найменше. Проти Степанії мав він ще найменше до закидів, а проче, думав він, додасть ся.

Коли вибір Рудольфа зістав вже загально звісний, настала в цїлій австрийській пресї велика втїха і вся вона не знаходила слів похвали для будучої цїсаревої Австриї. Видумувано прямо всякі мислимі прикмети жіночі, і підношено, що лишень найсьвятійша любов звела до купи молодят. Про се хай послужить такий опис стрічі Рудольфа з Стефанією, який виписала мадярська часопись „Пестер Льойд“ ось так:

„Він (Рудольф) вибрав ся до Брукселї, де пі-

знав свою будучу подругу і при першім поляді на чарівно гарну молоду дівчину почув глибоку симпатію до ньої. Марта 6 вибрала ся молода пара на прохід до зимового огороду королївського і там сталось що кронпринц витягаючи руку молоденькій королївській доньці таке питанє поклав до принцезни Стефанії: „Чи хочете бути моєю товаришкою житя?“ Принцезна почервоніла та відповіла рішучим голосом: Дуже радо і Ваше Величество можуть бути переконані що я завсїгди буду сповняти свої обовязки. В сей спосіб довершилась ся злука на ціле житє. Другого дня телєграфував Рудольф до свого батка: „Я зістав запрошений до королївського двора на обід. Принцезна подобаєть ся менї дуже. Цілую Ваші руки“.

В дійсности річ мала ся зовсїм противно. Ми вже знаємо, що кронпринц вибрав собі Стефанію в почутю, яке висказане в сїм реченю: „Послушний конечности а не свому власному наклонови“. Цїсар згодив ся на сей вибір Рудольфа, та цїсарева була зовсїм ним невдоволена. Вона певними шляхами довідала ся про принцезну дещо некористне. Вона не посїдала ніяких особливих духових прикмет і була при тім дуже вперта. І се було власне, задля чого побоювалась Елисавета, бо знала, що Рудольф якраз з такою вдачею не згодить ся і знївечить своє і єї щастє. Закидували їй також надмір сьвятости, хоч признавали знова другі, що пильностию вона виповнить свої браки і що вона взагалї як на свій вік посїдає досить відомостий потрібних для єї стану. Промовляла за нею ще і ся обставина, що король Леопольд поми-

мо свого богатства удержував свій двір дуже ощадно, до чого і сама принцезна мусіла вже навикнути,

Що до еі поверхности, не можна було заперечити, що внішний, еї вигляд був зовсім вдоволяючий. В послідних роках вона вигнала і постава эї петребувала тілесного виповненя. Звідси вийшло також, що твар Стефанії хоч не обридлива, то не мала нічого тим більше, що була троха бліда, а эї ясне волосе не підносило безбарвних і так рисів лиця. Надто була зовсім непорадна в своїх рухах і в тім взгляді була контрастом до цісаревої.

Кронпринц не був зовсім сліпий на сі браки своєї будучої подруги, однак він не зважав на се. Про се не думав він поважно, а противно висказував ся про жінок в тім часї з призирством. Свою будучу супругу він ще найменше недоцінював Сим журилась Елисавста і тому противилась сій злуці, хоч не хотїла ніколи зробити йому за се викидів, єї гнів звертав ся просто проти Стефанії, якій вона не могла простити еї недоціненої краси, і сього, що Стефанія не мала здібности чарувати Рудольфа, який геть вже збайдужнів на жіночу красу.

В розмові з Елисаветою про свою будучу жінку оправдував ся Рудольф перед закидами матери молодістю. Він думав,що вона ще розвине в собі спосібности для образованя, а тодї він вже сам поведе еї образованем, куди сам захоче. Елисавета знова не бачила щастя в супружю там, де муж грає ролю ще педагога, і вона певна була, що Рудолъф скоро навприкрить собі сю виховавчу пра-

цю. Такі розмови не причинялись до того, щоб Рудольф тим більше пожадав сього подружнього щастя і сама Елисавета чим раз, то більше вірила, що Стефанія унещасливить єї сина. І дійсно Елисавета добре бачила будучність. Обоє не відповідали собі. Та тут і питане заходить, чи взагалї можна було знайти жінку для кронпринца на якім небудь дворі цісарськім чи королївськім. Рудольф був загалом знищений для супружа. Недобре робила й цісарева Елисавета ялд свого сина, яка безперестанно змальовувала синови ріжними красками будуче супруже щасте і так рівнодушність Рудольфа до Стефанії ще більше розвивала.

Тимчасом понеслась вістка, що відносини обох дворів, віденського і бельгійського стали не дуже приязні. І скоро викрилась і причина сього напруженя. Іменно архикнязь вже як наречений Стефанії не міг позбути ся своїх пристрасних забаганок і залюбив ся в одній дамі незвичайно гарній, і дуже викінченої будови тїла. В єї великих, чорних очах горів огонь змислової пристрасти. Вона була Жидівкою з уродженя і вийшла замуж за одного богатого фабриканта. якого однак вже по кільвох роках покинула, щоб жити з своїх власних вабливостий. Архикнязь побачив єї раз на вулици і зачарований єї красою познакомив ся з нею. Було се в час перед наміреною женячкою. Тимчасом Рудодъф не спішив ся анї навіть через якийсь час ненавідував ся до Брукселї. Вкінци, коли вже архикнязь конче після приписів мусїв відвідати бельґійський двір, то не хотів иолишити своєї гар-

ної дами і забрав еї до свого двірського, сальонового ваґона і приїхав з нею до Бельгії. З початку всьо йшло добре, ніхто і не прочував в Брукселї в якім товаристві Рудольф приїхав, і вже надійшла була година відїзду. Нещасте захотіло, що Стефанія хотіла разом з матірю попращати Рудольфа на самім двірци. Яке однак здивоване обох дам мусіло бути, коли вони побачили через великі вікна вагона архикнязя на розмові з гарною дамою. Королева сейчас віддалила ся з плачучою Стефанією. Король як тільки довідав ся про се, хотів сейчас заручини уневажнити. Він бажав бачити свою доньку щасливою, а сама ранга цісаревої не могла дати щастя жінці при невірности любленого мужа. Се знав Леопольд дуже добре.

Про се особливше поведене архикнязя австрийська цензура не дозволила і словечком згатути, тільки меншої вартости дрібнички дістались до відома публики. Після одного такого оповіданя гарна Жидівка мусїла завсїгди товаришити Рудольфови до Бельгії. Звичайно вона висїдала на границі і вертала назад до Відня. Одного однак разу переслїпили однак граничну стацію і потяг мусїв задержатись на слїдуючій стації на бельгійській земли, де висіла Рудольфова товаришка в товаристві архикнязевого адютанта. Звідси місто вертати просто до Відня, задержалась пара через кілька днів в двох більших містах Німеччини і поводили ся обое так шкандально, що скоро про се дізнала ся цїла Европа. Довідав ся про се і бельгійський король.

Ся афера з гарною Дамою допровадила вкінци

до зірваня добрих відносин між австрийським і бельгійським двором, однак австрийська дипломатия вжила всїх засобів, щоби вже заключені умови подружа допровадити до укінченя. Ій старанем вдало ся всї непорозуміня усунути і дня 16 мая 1881 року відбув ся шлюб.

В передодень відбув ся вїзд принцезни до Відня. Армати ревіли, дзвони гуділи безпрестанку, цілий Відень прибрав ся в сьвяточні шати і поспішив на повитане своєї будучої цїсаревої. Цілий похід робив вражінє якогось середновічного коронацийного сьвята, бо всї вбраня і вози походили з давних ще часів. Похід зупинив ся в цїсарськім замку, де цїсар і наречений приняли принцезну і привитали в церемонїйнім сальонї.

Того самого вечера цілий Відень купав ся в сьвітлї і не тільки головні улицї і будинки, але найдальші і найменші хатки були осьвітлені.

Богато веселости наробив бідний крамар, який казав собі виписати на своїм вікнї таку поезийку:

Хоч який бідний і в довгах
І самі пустки в кишенях,
То радий кличу я до вас
Хай живе пара в щастю в нас!"

Або ще оден торговщик сьвічками виписав знов таке на своїй великій лїхтарни:

„І я собі простий чоловічок
Та прийми від мене сї бажання
Хай щасте криє твої кохання
Як темноту гонить сяєво моїх сьвічок".

Вже 16 мая відбула ся шлюбна церемонїя в двірській церкві в саме полудне. Кого там не бу-

Архикнязь Рудольф
жених 1881 р.

Бельгійська королївна Стефанія
як жінка Рудольфа 1881

ло на тім шлюбі. Князів і князят наз'їздилось з цілої Европи, а шлюбну присягу перечитав кардинал пражський Шварценберг при асисті богатьох біскупів і пралатів. В хвилю, коли слїдувало церковне благословеньство вистрілено на втїху з армат, і сим повідомлено публику, що акт шлюбний вже довершений.

Цїсарева сповняла обовязки матери молодого, одначе єї холод і повздержливість перед своєю невісткою і бельгійською королївською парою впадали надто в очи.

Підчас одної поїздки цїсаревої з бельгійською королевою по Віднь, цїсарева поздоровляла безперестанно товпу, та вираз єї облича був зовсїм бездушний, та підчас сеї поїздки цїсарева не звернулась нї одним словечком до бельгїйської королевої. Підчас шлюбної церемонії стратила Елисавета зовсїм силу панованя над собою і вибухнула спазматичним плачем.

Після того Рудольфового подружа Елисавета була послїдний раз на офіціяльнім виступі в Відни. В цїсарськім бургу почувала себе ще менше вигідною, як перед тим. і тільки часами зимою, або зовсїм цїлими роками не показувала ся там.

В тиждень пізнїйше вибрала ся молода пара в відвідини на Угорщину і тут в Будапештї витали Мадяри наслїдників австрийського престола дуже гучно. Мадяри вже від давнїйше були настроєні дуже прихильно для Рудольфа, тим то і принятє їх було дуже сердечне. Чи однак ся втїха манїфестована австрийськими горожанами знаходила який

відгомін в серцях молодої пари можна сумнївати ся, бо вже ріжні випадки перед, а ще більше по сих церемоніях говорили що иншого.

Супруже жите Рудольфа.

Думають людонкове, от там на сих царських дворах, там десь щасте, як щасливо мусять жити собі й цісарі і цісареви. Подивіть ся тільки на образи їх, а вичитаєте з них про всьо. Які вони гарні, добрі! І знова говорить власть, так повинні думати наші „вільні" піддані про наших володарів, бо тоді вони не сумніваються ся про таку волю божу, тай сами шукають щастя в родинних огнищах.

І треба сказати се, що австрийські часописи зараз після весіля Рудольфового зачали писати преріжні історії а ві всїх них малювали родинне щасте молодої пари з всякими пересадами. А тимчасом Рудольф не закоштував сього родинного щастя зі Стефанїєю нїколи. Він вже прямо нажив ся і скоро не було вже се жадною тайною в двірських кругах, що супружі пута зовсїм не вяжуть кронпринца і що він поводить ся тепер так само свобідно, як і перед тим. Скоро вже всї знали, що в супружім житю Рудольфа щось недобре, однак не здавали собі справи, хто тут був виною. Богатьох твердили, що Стефанія не вміла добре обходити ся з Рудольфом і не хотіла йому в дечому потурати. Вона кажеть ся не вміла заховати своєї

гідности і звідси єї треба робити відвічальною за родинну незгоду.

Та так говорять хиба Рудольфові приятелї, або приятельки, але ніколи добрі психольоґи. Скількиж можна було вимагати від 16 лїтної, недосьвідченої дївчини, яка з тим супружем житєм перший раз вступила в ширший сьвіт і то з чоловіком, який вже через пять лїт жив самостійно і надто розпустно. Замість, щоб Рудольф. який добре знав, яку він бере собі жінку, єї добре збагнув і досьвідчено своєю рукою попровадив єї, кула сам хотїв, вимагаєсь противно, щоб вона мала тільки розуму, і його ще перетворила. Се було впрост немислимим.

Одинокий закид, який можна зробити Стефанії, який чи і може бути закидом для неї, є сей, що вона виходила за муж в 16 роцї свого віку.

Однак сей закид відносить ся і до Рудольфа, бож він знав добре вік і досьвід своєї сопруги. Рудольф поповнив тут такий самий блуд, як його батько, коли женив ся з баварською князївною Елисаветою. Степанїя була так само за молода до супружого житя як колись була до нього і Елисавета. Молодість Елисавети була першою причиною непорозумінь в цїсарськім супружю, а так само молодість Стефанії впливала некористно на супруже кронпринца. Однак робити з сего закид жіночій сторонї є несправедливо.

Стефанїя любила двірські забави і инші шумні розривки. Дотепер жила вона в батька дуже скромно, і надїялась аж тепер як булуча наслїдниця великої держави зажити повним житєм. Рудольф зно-

ва, який збайдужнів цілком для сих забав, поглублював ся цілий в природничих дослідах наукових і хотів в них заінтересувати і свою небогу. Та до учительства не мав він ніякого змислу, а Стефанія ще не була підготовлена до такої науки, в якій Рудольф був опитний доперва по кількох роках науки і то під проводом визначних учительських сил. Рудольф знетерпеливив ся сим, що Стефанія не могла стати з ним на рівні в сих його улюблених дослідах природничих і щораз то більше відчужував ся від неї. Він дуже мало інтересував ся, чим Стефанія вбивала свій час, а сам віддавав ся своїм любосткам. Передовсім управляв з замилуванем мисливство і поза ним незнаходим ні годинки часу для своєї жінки. Закидують тепер Стефанії, що вона не хотіла мовчаливо зносити сих його любих занять і розривок. І чи можна їй робити з сього закид? Чи могла вона зносити се і сходити ся з сими жінками, які були співвинуватими в сій невірности єї мужа. Сегож від неї рішучо не можна вимагати. Між молодими супругами приходило через се до що раз то острійших перепалок, які певно не відповідали двірській етікеті. та виновником треба вважати лише Рудольфа. Та ошукуваній жінці не остало ся нічого більше до роботи, як тільки виказувати власне, що вона знає се поведене свого мужа і зовсім не хоче його зносити.

Дня 3 вересня 1883 року породила Стефанія доньку і назвала єї після баби Елисаветою. Рудольф, який дуже бажав сина, був дуже з сего невдоволений і настрій між супругами ще більше по-

гіршив ся. Вину за се треба приписати виключно Рудольфови, бо Стефанія не зробила ніколи нічого негідного, та дивним дивом від неї вимагав, щоби вона без домашного спокою гляділа на се житє свого мужа примкнутими очима. Деякі для приміру вказували навіть на Рудольфових Родичів. Та порівнанє се зовсім невмістне. Цісар Франц Йосиф держав ся завсігди згідно з своїм достоїньством, за се Елисавета ніколи не старалась бути цісаревою. Не зважала на двірську етікету, відтягалась від всїх представницьких обовязків, двірських урочистостий і жила самітна. Любувалась тільки польованем лисів в Ірляндиї, урядила собі навіть свій власний цирк, в якім проти волї свого мужа забавлялась з кавалерами, які звісні були з свого гулящого житя. З тими кавалерами управляла найнегіднійші циркові штуки і пробувала також скакати з коня через обручі. Сеж їй вже зовсім не лицювало як цісаревій і цісар власне ради спокою примикав на се свої очи. В Рудольфовім супружю було противно.

Щоби міру сего нещасливого подружя доповнити, заявили двірські лїкарі Стефанії, що вона не може бути більше материю а тим самим відобрали їй всяку надію дарувати Рудольфови сина і будучого наслїдника престола.
Вона сама надіялась, що уродини сина малиб благородний вплив на їх супруже житє, однак надія завела єї. При сїм треба замітити, що лїкарі подали причину сеї неплїдности гріх молодости Рудольфа. Завись отже Стефанії була зовсім оправдана. Про Рудольфа росказують цїлі копи ріжних любовних

авантур. Він ніколи не думав про своє достоїньство коли шукав любови, а шукав єї всюди, тільки не там, де повинен був єї шукати, а іменно в дома. І так на дворі розказували пошепки про любов Рудольфа з одною гарною донькою лїсничого, яка частенько була сама в дома далеко в лїсї, коли тим часом єї батько сповняв службу. Матїр єї умерла. Підчас неприсутности батька в домі являв ся завсїгди молодий практикант нїби то в урядовій справі до лїсничого. Він виходив саме в пору і нїколи не стрічав ся з лїсничим. Вкінци лїсничий звернув ся до своєї власти і просив о пояснене сего так частого посланництва, якого він доси не мав щастя застати в дома. З уряду повідомлено його, що про таке посланництво там не знають нїчого. Тепер лїсничий постановив сю загадку вислїдити. І дійсно молодий післанець явив ся знова в пору, коли думав, що лїсничого в дома нема, та скоро лїсничий пізнав в післанцеви Рудольфа. Двір постарав ся, щоби уникнути скандалу, що гарна донька лїсничого вийшла заміж за другого молодого практиканта, якому також принесла чималий посаг, якого певно сатрий лїсничий не міг назбирати.

Ріжниця між Рудольфом і Стефанією показала ся ще і в обходженю зі службою. Коли Рудольф поводив ся зі своєю службою за пан-брат, то Стефанія завсїгди вважала на свою гідність. Наслїдки сего поведеня були сї, що Рудольф мав більше прихильників між служащими, чим Стефанія, однак між ними було богато шпіонів. Архикнязь поводив ся з своєю службою без найменших осто-

рожностий і тому його служба мала легку спосібність все вивідувати і розносити по всім усюдам. Приклоники Рудольфа не вагались навіть доносити про се і Стефанії, а робили се з чистої людської пороки, так званої втїхи з людської кривди або терпіня і робили се не прошені анї підплачувані. Для таких прислужників було незмірною втїхою, коли нещаслива Стефанія відчувала тяжкі, душевні болї, через се, що служба позволяла собі критикувати поступки єї мужа.

Одного дня прийшло між молодими супругами до острих перезварок, а Рудольф поводив ся тодї так, що служба в передпокою могла все чути. Вкінци архикнязь роз'ярений відійшов і сейчас покоєвий служник Рудольфа зблизив ся до Стефанії, щоби сказати єї, куда власне Рудольф вибрав ся. Він іменно зрадив їй, що одна акторка двірського театру тепер заволодїла серцем Рудольфа, а Стефанія постановила сейчас показати свойому невірному мужови, що вона знає про його всї кроки. Вона казала запрягчи двірську карету і заїхала перед дім акторки, де вже ждала на Рудольфа ним винайнята дорожка. Росказала своїм слугам ждати на Рудольфа, а сама всїла на Рудольфовий фіякер і вернула до дому. Архикнязева повозка викликала загальну увагу і коли Рудольф покінчив свої любостки і хотїв вертати домів, побачив свою повозку і велику купу людий, які вносили оклики для нього. Дрожачи зі злости, він всїв до двірського воза і скоренко відїхав домів. Там розумієть ся відбула ся знова сцена.

І так щілина між обома супругами ставала

що раз більша, а так само Рудольф жив що раз то свобіднійше. Він почав тепер і кушати вина і в сей спосіб вбивав в собі невигоду свого супружя. Та через се вбивав він і свій і так слабий організм і не диво, що в кінци архикнязь і Стефанія жили майже відокремлені від себе. Стефанія жила на дворі, а він найбільше перебував на улюбленім мисливськім замку на Маерлїнгу. В тім замку він віддавав ся своїм природничим студіям, Уряджував гучні польованя, при чім не бракувало і на любовних розривках.

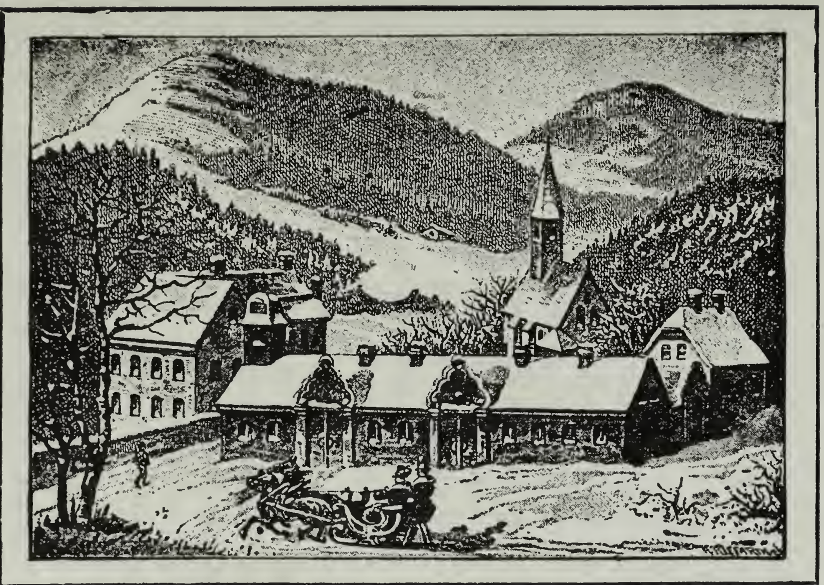
Замок мисливський Маерлїнг, де архикнязь так страшно покінчив зі своїм житем, був в наслїдок сего предметом ріжних оповідань.

Замок сей лежить на збочу горбів званих „віденським лїсом" недалеко Бадену. Чудова там околиця і чудовий вид видніє з сього замку, а замок сей збудований гейби з одного каміня. Довкруги замку самі лїси, а в них повно дичини.

Замок сей став ся тепер місцем одинокої розривки для Рудольфа і тут він почував себе тепер найсвобіднїйше. Тут мав він своє товариство, тут ховав він свій біль і втїху, тут передумував над природою, яку так любив. Недалеко свого замку Рудольф закупив ще одну вілю, в якій звичайно перебували його товариші.

Кромі сего на подвірю було ще кілька менших будинків, в яких постійно жило два льокаї, кухарка і покоївка, підчас коли камердінер архикнязя, Льошек, який тїшив ся великим довірєм архикнязя, мешкав в самім замку.

В ті часи найбільшою розривкою для Рудоль-

Ловецький замок Маєрлінґ.

фа було, сю всю мисливську добич разом з тим всїм, що тільки в околици замку інтересного знайшов після порядку укладати, до чого та̂к звана кітловина віденська все нові знаходки виряжувала.

І скоро замінились комнати замку, то в якісь скалисті місця, де на вершках сиділи бистрі соколи і вірли, а з печер виглядали лиси і прочі зьвірюки, а все так природно уставлене, що чужий чоловік ледве чи відважив би ся туди вступити. А комната, в якій Рудольф віддавав ся своїм студіям, ціла аж кишіла від ріжних шкір, голов і рогів, які архикнязь майже сам постріляв побіч груп ріжних карабінів, рушниць і пістолятів.

І в тім то замку перебував тепер архикнязь здалека від всяких домашних турбот, відданий лише своїм улюбленим занятям і розривкам. Що раз то рідше приїзджав до Відня, або до замку в Ляксенбургу, де залюбки перебувала Стефанія. І Стефанія відчувала се що раз болїснїйше і саме зрозуміло робила Рудольфови при першій ліпшій стрічі з ним гіркі закиди так, що вкінци стріча супругів сталась не можловою без спорів і колотнеч, І Рудольф старав ся як найменше бачити Стефанію, а Стефанія пояснювала се собі в сей спосіб, що Рудольф волїє жити сам на Маєрлінґу, бо там вже нїхто не перешкаджає його любовним авантура̂м. Сю єї віру піддержували ще і приятельки, яких також повно мала і Стефанія.

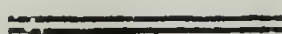
Що такі міркованя Стефанії були пересаджувані, се певна річ, а заразом пена річ і се, що Рудольф не жив в тім замку як целїбатник, або прав-

дивий монах, бо до сего він ніколи не був спосібний. Стефанія окружила цілий замок своїми шпіонами в надії, що його колись перехопить на горячім учинку. Раз навіть донесено їй, що княгиня А., приятелька Рудольфа, поїхала до Маєрлінґу. Стефанія скоро пігнала на замок, ціла завельована і хотіла ввійти зараз в середину. Тимчасом служба задержала єї і счинила ся сварка. На се надбіг Льощек і перед ним відслонилась Сефанія. Льощек розумієть ся не сьмів не впустити тепер Стефанії, і сейчас повстала нова суперечка між супругами так, що служба в передпокоях могла все почути. Стефанія не знайшла там княгині А., однак впевняли, що вона вспіла в свій час звідси втечи. Натомість Рудольф твердив що ,,він ніколи не принимав княгині і закинув своїй подрузї терпкими словами сліну зависть. Котре з них мало слушність не відомо обоє скоро потім вертали домів і якийсь час перечились а вкінци замовкли.

Жите Рудольфа на замку в Маєрлінґу викликало також і негодоване його батька. Цісар Франц Йосиф робив йому раз викиди що до його поведеня як наслідника престола і мужа, але Рудольф був для таких слів недоступним. Тимчасом над замком Маєрлінґ громадились поволи хмари і вони то випередили кінець житя наслідника престола в його улюбленім мисливськім замку.

Про якесь супруже жите Рудольфа не було тепер і мови. Він пірвав до решти супружі пута і не старав ся більше навіть позірно уходити за мужа. Що така його постанова була початком кінця

міг зміркувати всякий добрий психольоґ. Нїхто однак не міг відгдвати, як саме сей кінець викінчить ся.

Баронова Вечера.

Жив собі в Парижі оден Грек Бальтаззі і непомітною працею заробляв на кавалок хліба. Найперше працював він як банковий писар в однім банку і нїхто на него не звертав уваги. Невтомлений працював він від рана до пізного вечера і нїхто в банку не замітив, що сей собі Гречок глядить своїм мозґом дальше чим єго писарський пульт, над яким зігнений писав, І крив він в собі инший характер як загально про нього думали; невинність була тільки маскою, а в дійсности він бистро слїдив за всім, що довкола него робилось. Ріжнородні вісти про підєм і упадок цїн на біржі, про невдачу або поводжене ріжних промислових підприємств старав ся він зужиткувати для свого власного інтересу. Коли тільки заощадив собі троха гроша почав на власну руку спекулювати, провадив лихварський інтерес і в сей спосіб дійшов до невеличкого майна в скорім часї. В тих своїх спекуляціях неруководив ся жадними шкрупулами, бож він був Греком і злучав в собі найбільшу хитрість з найбільшою безсовістностію.

Коли вже більше тут робити не міг, шоб не впасти в очи, полишив він Париж і перебрав ся до грецького міста Смирни. Тут був він вже неза-

висимий пан і міг вже провадити дальше свої безсовістні інтереси, які єго маєток значно побільшили.

Він не ограничав ся тільки на банкову спекуляцію але займав ся також торговлею живим людським мясом в найкращім виборі. В тім своїм підприємстві мав він добрий збут не тільки в домах розпусти, але також і султан турецький ввійшов з ним в зносини, щоби свій гарем відмолодити. Сї зносини з султаном спонукали його перенести своє місце побуту зі Смирни до Царгорода, де спекуляції взяли ще більший оборот а маєток єго осягнув поважну висоту. Кілько гроша він полишив, як вмер, є властиво не звістним але певною річию є, що не менше як трийцять міліонів франків (франк тільки що корона).

Оден урядник з австро-угорского посольства в Царгороді, барон фон Вечера, який мав невелику посілість в Пардубицях оженив ся з одною із дочок Бальтаззого. Сей барон Вечера служив опісля в дипльоматичній службі в Букарештї, Дармштадї і Каїро.

По смерти старото Бальтаззого всї єго десятеро дітий розбрились по сьвітї. Троє з них, іменно два сини Гектор і Аристид, а з ними і баронова Вечера виїхали до Відня. Для кращого звука любили брати Бальтаззі при своїм імени причіпку німецьку „фон".

Віденьска аристократія держить себе дуже обережно супроти чужих елементів, однак Балтаззам вдало ся знайти захід до сальонів, яких двері зачинені нераз і для неодного правдивого шляхтича. Оба брати зуміли найперше звернути на се-

бе увагу на кінських перегонах. Шпортовці не питають там чи при єго імени стоїть ся причепка ,,фон'', чи ні, коби тільки властитель сего імени був заразом властителем найкращих бігунів. Шпортові успіхи братів Бальтаззі були в дійсности визначні і признане для них було тим більше, що успіхи сї лучено рівночасно з можностию великих маєтків, Та ще одна сила була, яка відчинила сальони Балтаззам. Була нею всхідна краса баронової Вечери. Єї поява наповняла всїх присутних здивованєм, і сим Бальтаззам повело ся навіть запізнати з цїсарською родиною, а гарна баронова викликала чимале заінтересованє зі сторони цїсаря. Признанє цїсаря для баронової пішло дуже далеко, і скоро почали говорити про часті зносини цїсаря з бароновою. Та не тільки цїсар, але богато инших кавалєрів клонились перед гарною бароновою, а єї повне любови серце стало голосним то тут, то там. Єї зносини з двором цїсарським а передовсїм з самим цїсарем грозили скорим вже скандалом і говорять, що пороблено вже було найвисші зарядженя, коли Балотальззи нагло зникли з Відня. Скоро однак по їх відїздї з Відня, вернула сюди баронова з дївчатком, яке стало сею красавицею, через яку Рудольф покінчив зі своїм житем.

Тут треба ще додати, що барон Вечера по смерти свого тестя покинув службу дипльоматичну і жив з бароновою у Відни. Він лишав їй однак свобідну руку а сам ограничав себе тільки до заряду єї маєтку. Подруженє було жадною перешкодою любовних триюмфів баронової. Таке посту-

нуване барона приписують якимсь тайним приказам з гори. Вкінци барон зробив своїй жінці послїдну вигоду, іменно вмер. Тепер доперва повернули всї троє Бальтаззі до Відня, а було се 18 лїт після їх виїзду з над дунайскої столицї. Баронова мала тепер дві доньки, Анну старшу і Марію молодшу, якій тоді було 18 лїт.

Оба брати Бальтаззі і баронова робили тепер все можливе, щоб маєток по батькови розфіяти. Перед 18 лїтами були вони ще дуже богаті, але коли вже поїхали другим разом до Відня то відбивав ся на них вже тільки блеск колишного богацтва, а баронова покладала всю надію на свої обі доньки, яких краса мала їй допомогти знова до кращого житя. Послїдний свій маєток зужти Бальтаззи на закупно не великої палати, бо без того тяжко їм було тепер дістатись в високі сери. Доказують, що баронова заставила тавіть всї свої дорогоцїнности з добрих часів, щоби мати все потрібне на домашні видатки. Доньки мали їй принести все потрібне для дальшого житя.

Чи в сї пляни єї були втаємничені і обидві доньки, не можна сказати. Нехотїла баронова кинути на карту і чести своїх доньок. Вона тільки знала, що невинність, наівність молодого дївчати мають більший вплив на мужеський сьвіт, як всї штуки кокетериї. Доспіла краса мусить бути кокотною, коли тимчасом невинна, молода, гарна дївчина є сама природним маґнесом, який самий з себе притягає серця мужщин. Ми можемо зовсїм певно, помимо сумнївних моральних прикмет баронової, уважати єї доньку Марію, яка в даль-

шім оповіданю грає головну ролю, за зовсім не винну, і несьвідому в сих плянах своєї матери.

Про Марію Вечеру подають чудові описи. Вона була подивом всїх молодих і старих мущин. Лице і твар була в неї круглава, чорне густе волосе, великі, темні виразисті очи. Уста дуже вирізані. а зуби білі і чисті як перли. При тім фіґура в неї була клясична, що з красою твари незвичайну творило гармонію. Передовсїм чарувала вона всїх своїми очима, якими дуже часто і охотно глядїла в далечінь,

Гарна Марія стала на короткий час щастєм, потім одначе нещастєм Рудольфа. Неправдою є, що баронова від разу числила на архикнязя, бо се їй не могло прийти навіть на гадку. Стара тільки найперше забажала дістати ся поміж віденьску аристократию яку вже знала передтим, і тут добути собі з краси своїх доньок капітал в сей спосіб, що або доньки повіддають ся за богачів або станут метресами богатих аристократів, з чого і вона буде мати забеспечене житє. На цїсарську родину вона не могла числити і то з поважних причин, бож Марія була овочем любови скажім загально з цїсарським двором. Тому треба приняти, не уважаючи при тім баронової за ангела чистоти, що перше стріча Рудольа з Марією Вечерою відбулась проти волї баронової, або можливо без єї відома, Случай звів їх обоїх до купи. Баронова завсїгди шукала аристократичного товариства зі своїми доньками, і при тім дуже можливою виходила стріча з архикнязем. Характеристичним для фатум баронової було се, що їй вдалось скоро по

Марія Вечера.

своїм повороті до Відня дістати дозвіл на карнаваловий баль. Був се так званий польский баль, на якім бавить ся польска шляхта в своїх історичних уборах враз з своїми жінками і доньками. Пишні національні убори і привабі польок дуже жадно настроюють всяку аристократію у Відни взяти участь в сім балю. Рудольф зовсім не хотів іти на сей баль бо звичайно при таких нагодах він занедбував свою подругу і звивав ся більше чим невідповідно для себе коло других дам. Се давало причину до острих конфліктів і щоби їх обминути, він постановив загалом більше не ходити разом зі Сефанією на такі балї. Воно може краще булоб, якби він був держав ся здалека від сего польського балю, та хто може поглянути в будучність. Рудольф мусів послухати сим разом свого батька, який бажав, щоб молоді обоє були на польськім балю і заступали на нім цісарську родину.

Настрій Рудольфа був дже поважний, коли він ведучи попід рамя Стефанію вступив до балевої галї. Він припровадив супругу свою на почесне місце і сидів якийсь час коло еї боку. Опісля повілним кроком перейшов ся по галї і своїм бистрим зором глядів то в сю то вту сторону посилаючи одному то приязний усьміх другому кілька слів, а в души мав одно бажане, щоб баль сей як найскорше і найгіднійше для цісарського двора опровадити. Він і так проти власної волї прийшов на сей баль і думав зовсім на нім не бавити ся. Та не так сталось, як бажалось. Загальна веселїсть лиць, блискучі костюми, привабливі постати впливали і на його забавний темпенамент. Скоро став він

доступнійший для красунь і подав ся за всіма в вир веселости. Він саме перетанцював зі своєю дружиною і хотів випочати десь в кутку, та шукаючи за таким місцем, побачив між пальмами молоде дівчатко, яке полонило його зір і нерви від разу. І вона розігріта таньцем скрилась сюди для прохолоди, а лагідно-рожеві лиця, филюючі груди і мрійливі очи так і кликали когось на любов. Рудольф був дуже ошоломлений дівчиною і забажав єї пізнати близще. Принц Пилип Кобурґскій представив його Марії Вечері, бо вона була сею чарівною дівчиною.

Про сю першу стрічу Рудольфа з Марією Вечерою істнує инше ще оповідане принцезни Одескальхі, яка твердить в своїх „обявленях,“ що ґрафиня Ляріш - Валерде познакомила їх в себе в дома. Графиня Ляріш урядила в себе съвяточний баль, на який запросила Рудольфа і Вечеру. Архикнязеви сказала ще, що баль сей уряджує специяльно для него і на ньому жде його якась несподіванка. Одескальхі: „Баль був знаменитий. Все, що належало до найпершого Відня, зібрало ся в сальонах ґрафині: дами в найбогатїших тоалєтах, бо забава ся була саме в розгарі карнавалового сезону. Та строї сї не притягали до себе архикнязя. Він переходив від сальону до сальону шукаючи чогось що приобіцяно йому на вступі. Рудольф вже думав що кузинка хотіла троха покпити з него і ладив ся вже до дому коли ґрафиня зближила ся до него і просила його, щоб йшов за нею. Вона зупинила ся перед одними портієрами і впустила архикнязя до середини. Комната ціла була вибита червоним шов-

ком, дивани і меблї були також червоні а великі умбри лямп прислонювали сьвітло і розсївали по всїй комнатї маґічне мрачне сьвітло. На серединї під розлогою пальмою сиділа на червонім оксамітнім диванї не поворушно наче заклята статуя, чудова дївчина. Архикнязь так і зумів ся на сей несподїваний вид, довший час стояв мовчки перед красотою і сими чарами. Опісля вирвались з нього слова подиву і любови і він обняв вкінци молоде і дрожаче дївчатко своїми раменами. Того вечера він вже непоказував ся в сальонах ґрафинї, а товариство балеве зрозуміло, що достойний гість мусів задля якоїсь недиспозиції опустити баль. Він одначе відпровадив гарну Марію до єї помешканя і аж до рана ждав фіякер Рудольфа перед помешканєм баронової Вечери.

Коли дотепер звичайно тільки змислова пристрасть опановувала архикнязя,то сим разом любов заволоділа єго серцем. При гарній панянцї Вечерівній забув він про все і про свою родину і про свої обовязки.

Чи в сей, чи в другий спосіб запізнав ся Рудольф з Марією, годї рішити, та певною річию є, що запізнанє се відбулось на однім з балїв. Для розвою дальших подій се рівнодушне, чи він запізнав ся на польськім балю чи на балю в ґрафинї Ляріш Валєрзе перший раз.

Відносин Рудольфа до Марії впрочім не знано до послїдних часів люди думали що се така сама любовна забавка Рудольфа, яких він чимало пережив доси.Та помилив ся всякий,хто так осуджвав сї

відносини його до Марії. В дійности в обоїх запанува невигашена любов, та в ню мало хто хотів повірити.

Злобна приятелька.

Заки ми продовжати станемо історію любовної драми Рудольфа і Вечери, хочемо тут присьвятити декілька слів одній особистости, яка в сій драмі відіграла також визначну ролю. Особою сею є власне ґрафиня Ляріш. Хтож се є ся ґрафиня. Була вона дочкою найстаршого брата цісаревої Елисавети, князя Людвіка, і єго жінки акторки Мендель, якій опісля надано титул баронової Валерзе. Позаяк ріжні двори дуже не люблять таких мішаних подруж, як їм не рівних, тому і баронова Валэрзе жила осторонь від сих ненавистних аристократів.

Дитиною їх любови була власне Марія Валерзе, яка вродилась в Баварии і там пережила першу свою молодість. Батько єї вже вчасненко вивчив єї добре їздити на кони, бо і сам був найкращим їздцем в баварській армії. Марія Валерзе опісля виїхала до цісаревої австрійскої Елисавети, яка взяла єї до себе як двірску даму.

У Відни почувала себе сестрінка цісаревої дуже не вигідно. Дотепер вона не мала понятя про жадні двірскі церемонії і жила собі у батька в необмеженій свободі. Віденьска аристократія також не уприємнювала ій побуту на дворі, бо не могла ій

простити походженя міщаньського. Цісарева протеґувала сестрінку де тілько могла але се їй мало помагало. Дївчина була дуже боязлива і тільки шукала нагоди щоб втечи від товариства. Одні вважали єї за дурну, а дургі за дитину природи в якій тліє однак добрий зародок, а ще инші описусують єї як дуже незграбну і бридку.

Вона сама любила дуже коний, а стайня перегонова і цирк були єї найбільшими місцями пробування. Дуже радо жила Марія на замку в Педеле на Угорщинї і цілими днями бігала по тамтешних стайнях і ніжними обіймами голубила своїх коний.

Не мала вона ніяких плянів не на будуче анї не летїяла в собі жадних ідей.Була вперта,каприсена, жасна сама всобі, і мало дуже журила ся завтріним. Коли доросла до віку, коли то вже думають про мужів, то і тодї вона не клопотала собі сим голови. Вонаб радо приняла Рудольфа за свого мужа, але про якусь там любов між ними і думати не можна.

Та кажуть, що дївчина коли не любить, то завсїгди знайде місце в своїм серденьку для наслїдника престола. Се їй дуже схлїбляло стати ся колись цісаревою Австриї і через довший час гадки єї концентрувались довкола сего пункту.

Та хоч як любила єї цісарева, то ніколи вона не згодилась би на се, щоб Рудольф з нею оженив ся. Рудольф як будучий володар мусїв оженити ся з принцезною з котрогось пануючого роду, а Марія Валєрзе була по мамі ще і міщанка. Але як їй не було прикро, то з того неповодженя вона собі

не робила нічого. І хоч була зрезиґнувала з Рудольфа, то любила собі завсїгди строїти любостки з ним і недорікалась ніколи, що доля може ще змінити неодно і в єї користь. Тим то і кокетерийна гра з Рудольфом тревала завсїгди.

Розказують, що старий архикнязь Альбрехт перебрав сам на себе ролю вибити остаточно дівчині Рудольфа з голови.

Одного разу, коли цісарська родина знаходилась у купі в більшім числї, звернено власне розмову на женячку Рудольфа. Марія сейчас витягнула свої палцї, бо знала який вплив на дворі має старий архикнязь. Та сей висказав ся про сю женячку так:

„Кронпринц може оженити ся тільки з принцезною, яка походить з пануючого дому. Всяка инша женячка спровадилаби лише непредвиджені клопоти і на се не згодить ся нї цїсар нї прочі опікуни Рудольфа".

Цїсарева робила також все можливе, щоб баронївні вибити з голови Рудольфа. Вона вкінци пошукала за кавалером для неї, і вибір впав на графа Ляріш. Становиско сего графа було дуже скромне і він розуміеть ся не відмовив цїсаревій оженити ся з тою, яку вона сама протеґувала. Через се подруже він зблизив ся до двора і цїсарського дому і йому певно запевнено скорий аванс і добрий дохід. І баронївна Марія не противила ся сему виборови цїсаревої і віддалась за ґрафа Ляріш, не зриваючи при тім своїх приязних зносин з Рудольфом, якого вона найлюбійшою кузинкою остало на завсїгди.

Та неповоджене еї що до женячки з Рудольфом полишило в графині Ляріш свої сліди, свое жало, яке використовуе всяку нагону, щоби пімститись за дізнану кривду, і не могло инакше тепер бути, як тільки Рудольф оженив ся, то графиня Ляріш Валерзе була жінці Рудольфа дуже в души неприв'ітна і робила дуже радо все, що тільки могло принести їй гризоту і гнїв. І дійсно знаючи вдачу архикнязя, підпирала завсїгди його любовні афери, бо знала, що се справляе жінці Рудольфа велику неприемність.

Графиня Ляріш і баронова Вечера були між собою тїсно заприязнені. Знакомство між ними походить між ними від часу як баронова Вечера вернула другий раз до Відня. Кромі сего барон Вечера мав посілість в Пардубицях а так само мав там свою посілість граф Ляріш. Обі родини пережили якийсь час на своїх посілостях і через брак инього товариства в таких місцевостях жили в дуже приязних відносинах між собою. Графиня Ляріш мабуть і постарала ся власне для баронової Вечери о запрошене на польський баль у Відни.

В попереднім роздїлї росказано власне про два можливі способи запізнаня Рудольфа з Марією Вечерівною. Після одного Рудольф запізнав ся з Марією Вечерою на польськім балю, а після другого на балю в гр. Ляріш, яка умисне урядила баль в себе, щоби запізнати на нїм архикнязя з Марією. Можливо отже, що оба вони мають в собі богато правди. Міг Рудольф перший бачити Марію Вечеру на польськім балю у Відни, а опісля міг ще краще познакомити ся з нею у графинї Ляріш. Бо

на першім була присутна і Степанія і задля неї архикнязь вистерігав ся всего, що могло би викликати яке підозріне зі сторони Степанії. Марія однак зробила велике вражіне на архикнязя, що завважила сама княгиня Ляріш. або до чого перед нею сам Рудольф признав ся. Після того отже Ляріш зготовила в себе баль, на який запросила Рудольфа і Марію Вечеру. Степанія не була присутна на сім балю, тому архикнязь міг тепер без границь віддаватись свойому одушевленю для Марії, проти його не зверталась і сама Марія, бо вже знала або пробувала, що відчував для неї архикнязь. Принцезна Одескальхі зробила тільки одну помилку в своїх обявленях твердячи, що архикнязь пізнав Марію Вечеру в Ляріш перший раз. Бо коли і Марія Вечера забажала побачити і ждала на нього в окремій комнаті в графині, то се також доказ на се, що мусіла його пізнати десь перед тим.

Ся посередничa роля, яку приняла на себе Ляріш, змусила сю послїдну вибрати ся скоро з Австриї після катастрофи Рудольфа і Марії Вечери. Вона вернула в свою родинну Баварію і жила там з приятелями свого батька і матери. Опісля гр. Ляріш взяв з нею розвід, а вона опісля віддалась в друге за двірського сьпівака Брукса. І нї про одну з особистостий, які стоять в звязи з драмою на Маєрлїнгу, не висказувало ся після смерти архикнязя через єї поведенє з такою злобою як власне про графиню Ляріш Валєрзе.

Рудольф і Марія Вечера.

Самітний сидів архикнязь Рудольф в своїй комнаті на Маєрлінгу. Неначе без духа глядів він уперто в порожнечу і тільки перенятий одною одинокою гадкою, очарований одним явищем, яке завсїгди маячило перед його уявою. Даремні були иого всї думаня. Його сила і богатство, його ранга і його достоїньства все те розбивало ся о сувору дійсність і нї на крок не зближав ся він до своїх бажань

Чому то вродив ся я архикнязем? вздихав він тяжко і гіркий усьміх вибігав на його уста. Чому вродив ся я цїсарським сином? Щоби ще терпкійше зносити терпіне від прочих звичайних смертельників. О, Степаніє, Степаніє, колиб я тебе ніколи не був пізнав.

Він зірвав ся на ноги і міряв комнату довгими кроками. Тільки одна гадка ворушила його: як се може стати ся, шоби ще раз з нею міг побачити ся.

Від вечера коли то він перший раз побачив Марію, наступила в йому якась дивна зміна. Чи одна то вже жінка перейшла стежку поперед ним і позволила наслаждатись через неодну годину, але коли він порівнав чувство, яке ворушилось в нім

при згадці про Марію, з сими пристрастями, які другі вливали в него,то мусів сам признати ся, що се нове чувство є зовсім инше від других, такого він ще не відчував ніколи дотепер, таке ущасливлююче, що він готов віддати житє за нього. Тепер доперва прочував він, що се є любов, а уява його змальовувала в ньому любовне щастє, якого він доси не відчував нїгде, а найменше при Степанії.

І куди не повернусь, скрізь вона зі мною,
Мене проймає щасливе чувство.
Обнять єї хочу і заспокоїти
Моє горяче, ніжне бажаннє.
Даремно, — чудовий образ втїкає від мене
І тільки в снї дражнить мене щастє.
Пробуджусь, а щастя не має
Зі мною, як в казці зі старих часів.

Верші сї виказують найкраще щастє Рудольфа, його думки і стараня. Він прокляв своє становиско, яке не позваляло йому робити кроку, деб його не спостережено. Він знав, що довкруги його шпіони і він не бачив можливости зустрінутись з нею. Перший раз в житю поклав він собі питанє чи і він зробив вражінє на єї серце, бо дотепер він ніколи про се не сумнївав ся, єсли ходило о взаїмність любови.

Але чи була се по правдї любов і взаїмність любови? З певного рода дрожанем поглянув він на свою минувшість і перший раз завважав він як часто забував він на свою гідність ради хвилевої роскоші. Але се вже не вернеть ся. Він хотів тепер статись тільки наслїдником престола, він хо-

тів вести чисте жите, бо вона не повинна відкрити в ньому ні одної плямки тепер. Він будучий володар Австриї побачив тепер нагло, що образ його мусить тепер бути чистий від всяких брудів, які він бачив в своїй минувшині. Він забажав увільнити себе від сих пустих і легкодушних кавалєрів, бо він хотів від тепер подобати ся тільки їй одній і коли він вже є наслїдником, то хоче тільки для неї жити і здобувати собі признане від неї.

Та тут знова цілий задрожав. Степанїя прийшла йому на гадку. Степанїя, котра з зависти слїдила за кождим його кроком. Відхлань розступила ся перед його ногами і він не міг переступити єї.

І знова задумав ся шукаючи за якимсь виходом, щоб зійти ся з Марією. В тім блиснув в його голові радістний помисл і він скрикнув: „Графиня Ляріш!“

Він сказав сейчас запрягти конї і почвалав до Відня.

„Втїха і болїзнь і повня гадок
Колишуть і томлять мя болї.
До неба вздихаю, на смерть зажурилась
Одна в сьвітї щаслива, що любить“.

Чому тільки Марія Вечера шептала сї слова? Вона не могла забути його від сего пропамятного вечера, коли він зблизив ся до неї, він, якому всї серця піддають ся, і з великою пошаною запитав єї, чи може єї ще коли побачити?...

Вона була сим дуже заклопотана і не відказала нїчого. Колиж він зрозумів се як відпорну відповідь — і всї містки між ними вже зірвані?..... „О,

чому я лишила його без відповіди?" Вонаб се вбила, єсли.....

Так, колиб знала, що він єї дійсно любить! Чи не говорив він в подібний спосіб до всїх жінок і дївчат? Чиж не був він вже жонатий? Чи для неї не було се злочином так думати?

Надармо проповідує боязкий розум, бо полуміни серця обняли вже всю єї ніжноту. „Ні, се не може бути! Я не можу любити його і він не може також любити мене!" сказала сама до себе, та сейчас спитала знова: „А коли він любить мене?"

Вона згадала кілька років взад і пригадала собі, як то ровесниці єї на ґудзиках ворожили собі — любить мене, не любить, любить, не любить і т. д. О, як добре бути дитиною! Як радо бажалаб вона почувати себе дитиною, колиб тільки знала, що ся ворожба далаб їй певну відповідь.

„Ні, він не може мене любити!" витиснула крізь зуби, а слеза засьвітила ся в єї очах. тяжка туска вкрала ся до єї серця на гадку, що щастє, в яке дух їй так далеко вже запустив ся, може бути для неї недосяжиме. Щож міг сьвіт дати єї більше? Єї долею було: відмовити!
Помимо того всего уява єї завсїгди голубила гарне обличе Рудольфа і знова шукала вона за можливостями, які може...

Нараз застукав хтось до дверий. Служниця принесла їй лист, а по адресї, виписаній на ньому, вгадала письмо графинї Ляріш.

Марія відчинила білет і читала:

Дорога Маріє!

Ти зробиш менї велику приємність, як прий-

деш до мене завтра о 5-ій годині по полудни на чай. Сею годиною розривки тішить ся вже

Твоя вірна

Марія Ляріш.

Слідуючого полудня, а було се в початках мая 1888 р., вибралась Марія Вечера о 5-ій годині до графині Ляріш. Дївчина сподївалась застати в графині велике товариство, та чи мало здивувалась, коли анї на сходах, анї в передпокоях не застала нікого. Се збентежило еї, і хотїла вже вертати ся, та в сїй хвилї відчинились двері і проти неї вийшла графиня Ляріш усьміхаючись любо і з'обовязуючо. Вона обняла і поцїлувала сердечно Марію, а потім сказала:

,,А я знова думала, відповіла Марія троха заклопотана, що застану тут велике товариство і що моє опізнене не впаде нікому в очи".

І так говорячи зайшли обидві до невеличкого сальону. На серединї сальону стояв накритий стіл для трох осіб. Очевидно графиня ожидала крім Марії ще когось.

,,Я хотїла з тобою тільки наговоритись сегодня, сказала графиня, коли Марія вже розібралась і присїлась до стола. Я вже давно бажала з тобою до дна душі наговоритись і ти не відчуваєш може яка я рада, що ти не відмовилась моїй просьбі".

,,І я також тїшу ся люба приятелко, відповіла Марія, що маю нагоду запевнити тебе, про мою до тебе симпатію".

,,Я маю тобі щось сказати, так в чотири очи".

,,В чотири очи?" спитала Марія споглядаючи

три накритя на столї.

,,Так, думала графиня троха загадочно, я ожидаю ще одного приятеля, але се не певна річ, чи він сегодня прийде".

Графиня звернула свою бесїду на послїдний баль і випитувала Марію як вона бавила ся на ньому, які мала вражіня і хто найбільше нею займав ся і т д.

Марія відповідала їй щиро, що вечер сей останеть ся в еї памяти незабутним і що вона безмірно рада зі способу поведеня взглядом неї Рудольфа.

Графиню се ніби-то дуже здивувало.

,,Його Величество займав ся також богато тобою?" спитала вона.

,,Може й забогато", відказала Марія роздумуючи.

,,І від тогди ти його ще не бачила?" питала дальше.

Марія поглянула на графиню питаючим зором. Чому вона сміє еї в сей спосіб питати і як вона вміє відгадувати еї найглубші думки?

,,Нї оден раз!"...

Графиня думала над еї відповідию. Наступила коротенка павза, підчас котрої Марія заклопотана перебирала палцями свою хусточку.

Господиня дому перервала вкінци сю мовчанку і спитала:

,,Чи хотїла бись зійтись з Його Величеством?"

Марія зірвалась. Тепер почало їй в голові проясньовати і скоро потім зрозуміла вона, для кого було призначене се третє накрите. Вона сим дуже

занепокоїлась і шукала способу як би то з сеї лапки вирватись.

Графиня усьміхнулась коли Марія зайшлась від сліз.

,,Отже се третє накрите?" запитала Марія Вечера.

,,Призначене є для него", відповіла графиня.

Марія поспішила до дверий, щоби втечи з того дому, та графиня загородила собою єї дорогу.

,,На Бога, скликнула, що ти робиш?"

,,Я хочу вийти звідси! Пусти мене! Я хочу втечи звідси!"

Графиня хотіла їй щось відповісти, та в тій хвили відчинились двері і на порозї станув архикнязь Рудольф. Він пристанув здивований посилаючи Марії дуже ніжний погляд:

,,Що я бачу? Ви плачете, Маріє?"

,,Се дуже негарно з Вашої сторони, Величество, відповіла вона обтираючи свої слези, заманити мене в сю лапку; я сего не сподївала ся по Вас."

,,То ви на правду недобрі на мене?" спитав архикнязь дальше, хапаючи єї за руку.

,,Якжеж воно могло не бути без того, Величество? Ви обходитесь зі мно як з першою ліпшою уличницею..."

,,Щож я мав зробити, щоб вас вкінци раз побачити?"

,,Мене про се повідомити і спитати ся, чи я пристану на вашу пропозицію".

,,Так, щоб Ви єї відтак відкинули?"

,,Хто знає...“ скрикнула вона нерозважно.

Се слово було рішаюче; графиня догадувала ся тепер, що Марія не є поважно лиха, підчас коли Рудольф взяв єї ніжненько рамя і змусив єї сісти.

Марія була все таки неспокійна; вона дуже чогось боялась і просила архикнязя, щоби єї не змушував задержатись; однак графиня успокоїла єї і запевнила, що вона не лишить єї саму тут ані на хвилинку і що їй взагалі не грозить тут ніяка небеспека,

Спокій Марії поволи повертав ся і вона старалась навіть усьміхати ся, коли архикнязь присунув своє крісло коло єї і сьмілим тоном сказав:

,,І ви справді хотіли знищити нашу невинну молоду приязнь?“

Дальшу бесіду провадили обоє про рівнодушні річи; говорили про театр, музику, літературу, і Марія старалась давати розумні відповіди на питаня архикнязя. Архикнязь думав, що він має в собі троха писательського талану і спитав Марію, чи не хотілаб вона з ним під якимсь прибраним іменем видати яку книжку?

,,Зо мною, Величество? спитала. Я не маю до сего відповідних спосібностий!“

,,Так думаєте, відповів Рудольф, а я думаю, що ми обоє потрафилиб сотворити гарний романс“.

,,Сотворити? Ні!“

,,Або пережити“.

,,На се питанє я не відповідаю“.

При сих словах піднялась графиня і просячи

о вибачене, віддалилась на хвильку, та запевнила, обоїх, що сейчас верне назад.

Марія лишилась з архикнязем сама. Якийсь час тревала хвиля заклопотаня і нї одно з них не сьміло промовити нї слова. Архикнязь поглянув перший на Марію і хотїв відчитати єї гадки а вкінци перервав сю мовчанку.

,,Дорога Маріє, розпочав, я маю вам щось сказати“.

Вона не сьміла спитати архикнязя, що він хоче питати єї.

,,Але ви зовсїм не цїкаві на се, що я хочу вам сказати?“ питав ся дальше архикнязь.

,,Цїкавою я є досить, відповіла вона, але я побоююсь, що лїпше було би як би ви мовчали“...

,,Я не можу. Маріє! Я мушу вам відкрити своє серце!“

,,На Бога, Величество! застановіть ся!..“

,,Я не можу застановляти ся, я не можу надумувати ся, бо я вас люблю!“

В найблизшім моментї лежав архикнязь в ногах Марії, вхопив єї за обі руки і вкрив їх своїми поцїлуями і слїзьми.

Вона хотїла оборонити ся перед його любовними зізнанями; просила, благала не виставляти на поталу своєї гідности, не забувати своєї жінки, не даватись поривати свойому чувству, яке для обоїх може причести загладу.

Та все було даремне. Рудольф ждав клячачи перед Марією і глядів на ню своїми чудовими голубими очима, з яких так і визирала і туга і безконечна любов і він знова говорив до неї:

,,Маріє! Дорога, одинока моя Маріє Вислухайте мене, не відтручуйте мене від себе! Присягаю вам на все найдорозше, що ви на цілім сьвіті є одинокі, яку я люблю, одинокі, яку я ціню і поважаю, ви одні можете мене зробити щасливим! .. Присягаю вам, що любити му вас до самого кінця житя мого, що викину всяке инше чувство з мого серця, щоби воно належало тільки до вас одних!... Присягаю вам, що не спічну доти, аж вас зроблю моєю законною жінкою і присягаю вам, що до того часу любити му вас як брат любить сестру... так чисто, так невинно!...“

Марія не могла вкрити сього вражіня, яке слова архикнязя на ню зробили.

Вона прямо не чула себе з сего блага і коли архикнязь спитав еї спокійнійше, однак ніжно і з любовію:

,,Чи ви все ще недобрі на мене?“

Не могла вже сказати ні! Вона хлипала голосно, з очий поплив струмочок сліз, який краще говорив за всякі слова.

,,Чи можу отже надіятись?“ спитав Рудольф дальше.

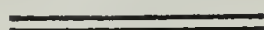
Вона зігнулась до клячучого перед еї ногами, утиснула взаїмно і його руку і сказала на пів зрозумілим голосом:

,,Так!“

Почули кроки. Графиня ввійшла, а пара старалась заховувати ся супроти себе як найбільше церемоніяльно, що приходило їм дуже тяжко.

Дальша розмова йшла про звичайні річи і хтоб

їх троє побачив, то ніколиб не думав, що ся стріча є початком сего страшного драмату, в якім обоє молоді ще знайшли свою смерть.

Дальша історія.

Марія була щаслива. Тільки оден образ лелїяла вона в своїй уяві і ждала тільки на годину, в яку сподївалась вона його побачити. Та мучило єї се дуже, що не могла сама до него побігчи, а мусїла безрадна і бездільна ждати. І так ждала вже кілька днів, а дні ставали роками, а від нього не було жадної вістки. Та ось прийшов лист, а в листі сім просить єї Рудольф, щоб по полудни прийшла до приятельки, графинї Ляріш. Тепер числила вже мінути і секунди, які дїлили єї від очікуючого щастя.

Було вже коло четвертої години, як Марія явилась в графині. Рудольф вже був там і вийшов проти неї з лагідним усьміхом і промінистим від щастя обличем.

„Я вам дуже вдячний, почав він, що ви удостоїли моє письмо такою чудовою відповідию".

Вона відповіла йому, що в души вона завсїгди була коло його, коли навіть не вволилаб була його просьбі. Архикнязь схопив єї за руку, притиснув до своїх уст і змусив єї сїсти коло него на софі. Скоро були обоє дуже веселі між собою. Графиня вважала за відповідне скоро полишити їх товариство під позором, що має полагодити якісь важні дї-

ла.

Давнійше булоб таке поведене графині вивело цілковито Марію з рівноваги: тепер вона змінила змінила ся, бо була щаслива коли графиня відійшла з таким застереженем.

Пара сиділа близько при собі.

Якийсь досп незнаний райський дрож доторкнув ся тіла і душі Марії, і вона не знала, що з нею творить ся. Рудольф взяв єї за руку і не думав єї скоро випустити; вона годилась на се бо думала, що так має бути, а не инакше. Неприсутність графині давала нагоду до основного виговореня. Але не скоро перервали тишину. Вони були так щасливі і вичитували собі так богато з очий, що невідчували найменшої потреби висказати се словами.

Вкінци Рудольф споглянув на Марію, глубоко вздихнув і почав так говорити:

Чи ви вже думали про се, Маріє, що з нами станеть ся?"

Вона поглянула стрівожена на Рудольфа; на таке питане вона не була зовсім приготована і в першій хвили не знала, що має на нього відповісти.

По хвили відповіла йому:

,,Ми будемо любити себе аж до нашого послідного віддиху, а там далеко, де мені ніхто вас не буде сьмів відібрати, будемо дальше любити ся.."

Архикнязь поглянув на ню усьміхаючи ся.

,,Се дуже гарно і я нічого більше не бажаю, тільки, щоб так було, але я думав би, що для нашої любови мусимо сотворити якусь реальну осно-

ву...“

Вона відчинила широко свої очи. І над сим питанем вона ще не думала і в своїм радістнім захопленю вона вірила, що так як тепер блинула на них ся щаслива любов, так буде вона тревати в вічність.

„Я не розумію Вас, Величество...“ відповіла вона.

Архикнязь знова поглянув на ню безмежно любо.

„Не називайте мене Величеством, сказав він, я почуваю себе таким чужим для вас, коли ви мене кличете сим церемоніяльним іменем“.

Якжеж маю вас називати?“ спитала.

„Називайте мене просто Рудольф, називайте мене своїм найлюбійшим, називай мене ти, зви мене як сама хочеш, тільки позволь мені забути, що між мною а тобою істнує якийсь непромощений провал“.

„Як се може бути Величество, щоб я вас називала „Ти“?“ скликнула захоплена сею ніжностию архикнязя.

„О се я тебе прошу!“ відповів архикнязь, притискаючи свої уста до єї чола, яке вона з надмірної щасливости оперла о його рамя.

Але не о се нам повинно розходитись, продовжав Рудольф, хоч які щасливі ми тепер є, і хоч як ми обоє переконані, що провидінє призначило нас для себе взаїмно, то не можемо забувати за се, що така платонічна любов не може вічно тревати і що ми мусимо робити щось, щоби в дійсности належати до себе взаїмно“.

,,Щож такого, Рудольф?“ спитала вона його цілою своєю душею повиснувши йому на устах і слухаючи з дрожачим напруженєм слів, від яких мало залежати єї щастє і спасенє.

,,Чи хочеш дійсно бути моєю?“ спитав єї архикнязь.

,,Чи я хочу...“ спитала вона споглядаючи на него мрійливо.

,,Так, якжеж се булоб можливим? . . .“

,,Чи обіцюєш мені, спитав дальше Рудольф, бути аж до кінця мойого житя моєю любою, вірною жінкою?

,,Присягаю!“ скликнула, майже несьвідома, що робила.

,,Чи обицюєш мені,“ продовжав Рудольф, іти в слід за мною через ціле житє і шукати щастя тільки в мені і через мене. ділити зі мною втїху і біль?“

,,Присягаю!“ відказала, здержуючи віддих.

,,Чи обицюєш мені,“ питав ся дальше Рудольф, прямовати всі свої гадки на се, щоб мене робити щасливим, вірно мене держатись, і ніколи мене не опускати?“

,,Присягаю!“ знов була їй відповідь.

,,Так добре,“ сказав архикнязь, “і я присягаю тобі, що я любитиму тебе так само аж до кінця мойого житя, що я посьвячу кожду мінуту мойого житя для тебе, що мені ві всьому що я пічну і до чого візьмусь, твій образ, твій улюблений, ангельский образ ясніти буде і що я не спічну, доки тебе не приведу як своєї подруги до свого дому.“

Слези станули їй в очах; вона чула, як серце

єї стукало голоснійше, грудь єї филювала бурливо-і вона не могла висказати ні одного слова.

Рудольф не очікував також жадної відповіди і він взяв єї голову спокійно і ніжно зі свойого рамени, зігнув ся до неї і зложив на єї устах довгий поцілуй...

О, як ущасливлював їх сей поцілуй. Вона готова була видихати свого послідного духа в сім щасливім настрою в його раменах. Тому ся най краща хвиля єї житя, сей довгий а прецінь так ко роткий поцілуй мусїв мати кінець.

Вона не знала, як довго тревало се любовне опянене, вона не знала як довго спивала вона сей божеський нектар з уст Рудольфа та нагло стало сь ій неначеб вона з цілорічного отупіня прийшла назад до памяти, здавалось їй, неначеб херувим вигнав єї з раю своїм огненим мечем.

Вона вивинула ся з обнять архикнязя і звернулась до него:

,,На Бога, Величество, що Ви робили?...

,,Нічого, моя дорога, одинока Маріь, до чогоб нас наша любов не управняла.,,

Вона скоро успокоілась, але другого поціля, який архикнязь хотів витиснути на єї устах, заборонила рішучо.

,,Тепер приобіцюю тобі ще,“ сказав архикнязь по хвилині, ,,що я доложу всего, щоби зробити тебе своєю жінкою; я порблю всї відповідні кроки, щоби розвести ся з Стефанією, а потім просиму свого батька, щоб позволив на наше подруже.“

,,Але чи эго маєстат не буде мати прти сего-

яких закидів?" спитала троха знесилена.

,,Справа буде напотикати певно на всякі трудности, і я сего сьвідомий, та я порушу всїх і вся щоб дійти до цїли; і скільки більше трудностий ми здиблемо по дорозї, стілько більшим і повнїйшим буде наше щасте. Я опишу свойому батькови нашу любов такими зворушливими словами, я змалюю йому тебе з таким жаром в серцю, з такими слезами в очах, з таким огнем на устах, що він в кінци згодить ся дать нам своє благословеньство."

,,Я вірю тобі Рудольф," сказала вона розстроєна ніжностию; моя доля лежить в твоїх руках і ти певно не зробиш нїчого такого, що малоб мене унещасливити!"

,,За тебе вмерти," відповів він, для тебе віддам свою послїдню кроплю крови, все можливе робитиму, щоб слеза смутку або болю нїколи не мутила твого ока, щоб нїяка турбота не навідувала твого серця!...

Після сих стріч в ґрафинї Ляріш слїдували ще кілька. і ґрафиня лишала завсїгди пару по можности саму. Воно так виглядало, неначе ґрафиня хотїла причинитись до упадку Марії, при чому вона не уявляла собі, щоб доля Марії була так тїсно звязана з долею архикнязя і щоб вони мали через се аж впасти жертвою смерти. Щоб сї часті відвідини Марії чимось оправдувати, уряджувала ґрафиня часті балї і чаї в своїм домі, на яких завсїгди були присутні обоє залюблені. І ся робота ґрафинї булаб дійсно гарною єї місією, колиб вона берегла в сих зносинах архикнязя і Марії Вечери дійсно чистої і дозволеної любови.

Цікавий епізод росказують з часів коли зносини між архикнязем і Марією доходили до найдальшого напруженя. Іменно молодий кавалер принц Л. старав ся зеднати собі дуже баронівну Вечеру. Чи він знав що небудь про зносини архикнязя з баронівною, або чи він може думав, що вона помимо своєї любови для архикнязя склонить ся перед його ранґою і іменем, або може він робив се з припорученя Стефанії, не мож ніяк було вислідити. Так само неясним останеть ся, чому ся горда Марія складнялась його підхлібним стараням. Можливо, що в сей спосіб хотіла вона вплинути на архикнязя, щоб сей скоріше приспішував єї вимріяні і обіцяні надії. Алеж Рудольф і так робив усильні стараня в тім напрямі тільки певно не в сей спосіб який вона вважала за відповідний. Коли архикнязь завважав се, наступив на сего кавалера і відкинув єго від неї так, що при цілому товариству як сьвідках булоб прийшло до шкандалу, наколиб приятелї Рудольфа при надзвичайних усилях були до сего допустили.

Відколи дізнала ся стара баронова про зносини Марії з архикнязем, не означено. Не є зовсім виключене, що могла про се довідатись дуже скоро. На всякий случай не можливо повірити, щоби ґрафиня Ляріш без відома старої баронової втягнула Марію в такі зносини з Рудольфом. То хоч як нерада глядїла на сї зносини своєї доньки з архикнязем, то вже було за пізно перешкодити тому всьому. Марія тїшилась також повною свободою, якої недають звичайно дітям в таких міщаньских і аристократичних кругах.

Марія мала свободу і тішила ся нею. Тішила ся, та не застановляла ся над своїм будучим житем. Вона не знала, що разом з тим хвилевим щастем йде скрито і несподївано тяжка недоля, що прийде час, де все скінчить ся тою страшною траґедією, в якій вона візьме участь...

Наслідки сих зносин.

Баронова Вечера почувала себе в дуже пригнобленім настрою. Так вона ще не представляла собі цілої тої справи. Вона вірила непохитно що Марії ніколи не бракне на богатих женихах; двох вже навіть старалось о еі руку і вона дала обом гарбуза і то тілько через сі нещасливі зносини еі з Рудольфом,

Баронова знала прецінь найкраще що архикнязь не може ніколи оженити ся з Марією,тільки вона не хотіла цілої тайни росказати доньці; а побоювалась також дуже, щоб архикняз не взяв ся за насильні средства, щоб тільки подружитись з Марією... Щож тоді?... чи має вона відкрити сю велику тайну їй?... тайну, яка спричинювала між обоіма далеко більший провал, чим всякі двірскі приписи і всі домашні права австро-угорскої монархії.

Ні сего вона не могла зробити. Вона не могла про се і словечком писнути, не могла їй відкрити, що Марія є овочем таких самих любовних зносин еі з цїсарем які саме Рудольф має з Марією. О, не тільки гріхи батьків, але й гріхи мамів переносять ся на друге на трете ба і на четверте поколіне. Баронова прокляла сю годину, в яку вона пстано·

вила перебрати ся в наддунайску столицю австрийскої держави. Вона зрозуміла, що з таким маєтком мо лаб була відгравати передову ролю і деинде, а в Відни средство єї на зносини з тутешньою аристократією були за малі, і вона змушена була використовувати красу своїх доньок. Вона прокляла ґрафиню Ляріш, якій мала най перше завдячити сї нещасливі зносини Марії з Рудольфом: однак тепер було вже за пізно.

Чи в дійсности було за пізно? Потопаючий хапаєть ся і за стебелину, так само і баронова надїялась ще, що зносини сї останупь ся тільки плятонїчними. Пара знала себе ледви чотири місяцї і баронова вірила, що відносини між ними стались до перва в послїдних тижнях ніжнійші. Перших два чи три місяцї вважала вона за чисто товариські, бо не догадалась, що ґрафиня Ляріш уряджувала всї свої балї тільки на се, щоб уможливити сходини залюбленим. Відвідини в ґрафинї Ляріш ставали однак що раз частїйші так, що і баронова підозрівала щось і казала слїдити за ними, доки не зробила сєго болючого відкритя, що Марія не завсїгди відвідувала ґрафиню Ляріш, але часами їздила і на Маєрлїнґ.

І сього пополудня хотїла Марія здурити маму сею візитою у ґрафині Ляріш. Але за годину пізнійше вибрала ся і сама баронова до ґрафинї Ляріш, щоби переконати ся чи Марія дійсно там, ґрафиня була вдома, але Марії там не було. Баронова також завважала, якою заклопотаною була ґрафиня Ляріш, коли почула, що Марія вибралась з дому в відвідини до графинї Ляріш.

Минала сема година -- осьма -- девята вечером а Марія не вертала ще до дому. Втомлена від очікуваня баронова через цілий час гляділа в вікна виглядаючи дочки. В кінци вже ніч залягла цілковито улиці, а було се вже по 10-тій годині почула туркіт воза, який задержав ся перед їх хатою. Баронова полетїла до вікна і виглянула через нього на двір. З воза вискочила єї дочка і потягнула за дзвінок, Старій аж легше стало на серцю.

Двері відчинились і Марія влетїла до середини Мовчки обняла вона баронову і помогла їй розбиратись. Виглядало, неначе обидві забули мову людску, так німо гляділи на себе. Грудь Марії филювала, очи єї сьвітились якимось особливим жаром,а глубока червона краска вкрила єї лице. Вона не сьміла поглянути не свою матїр, від якої очікувала запиту про причину так довгої забави.

Баронова дала доньці час на спочинок. Вкінци однак запитала:

,,Де жесь була Маріє?"

,,Де? я... була в театрі!"

,,В театрі?"

,,Так!"

,,А щож там відгравали?"

,,Що там відгравали" ледви процідила крізь уста; колиб вона знала! На таке питанє вона не була приготована, але по павзї сказала з очевидним заклопотанєм:

,,Аррія і Мессалїка."

,,Чи се також правда? Мушу я заглянути за сим до часописи", відповіла баронова.

,,Нї, нї, люба мамо, я могла помилитись, я...

я...

Слїдувала болюча перерва і вкінци знова промовила баронова:

„Ти була в архикнязя?“

Марія мовчала.

„Де бачила архикнязя?“

Знова жадної відповіди.

„Маріє, май якесь довірє до мене“ сказала тепер баронова якимсь наболїлим голосом.

„Лиш перехитрюєш мене; чому не втаємничуєш мене в сї свої зносини? Я також бажаю, щоб ти була щаслива, але чи ти такою коли будеш?

„Мамо.“

Хлипаючи сховала Марія свою голову на грудях баронової: вона не промовила дальше нї одного слова.

„Ти мусїла вже раз почути, яку славу за собою має архикнязь. Щож, коли він і з тобою схоче побавити ся, схоче тільки збудити неможливі до сповненя надії, а потім в короткім часї тебе забуде!“

„Нї, мамо, він сего не зробить!“ відказала Марія пристрасно. „Що він винен сьому, що так нещасливо оженив ся. Але він розібє сї кайдани, які вяжуть его до нелюбої жінки. Він зрече ся і ранґи і достїньства, щоб тілько для мене жити!“

Баронова всьміхнула ся гірко. Одно хотїла довідатись ще. Було се дуже делїкатне питанє, яке крутилось їй на кінчику язика, а вона не знала як його висказати. Вкінци спитала:

„Чи ти часто бувала на Маєрлїнґу?“

Марія мовчала якусь хвилинку, а потім прошепотїла: „Так.“ „Чи бувалась там по кілька годин

знова тихоньке ,,так" пролїзло крізь єї уста.

,,Чи є там яке товариство, коли там буваєш, чи лиш самі лишаєтесь?"

Марія поглянула в долину і закрила твар обома руками.

,,Відкажи менї! Ви завсїгди були самі, не правда-ж?"

,,По найбільшій части," відповіла беззвучно.

,,Се значить завсїгди!" сказала мати трохи з кпинами. ,,Тепер," казала вона після надуманя, ,,чи ти все еще та сама невинна Марія яку я тебе привезла до Відня, чи чеснота твоя впала жертвою архикнязеви?"

Марія вибухнула голосним плачем, який більше говорив, чим всї слова.

Але баронова не хотїла ще вірити в найстрашнїйше, вона хотїла ще надїяти ся, що найскрайнїйше ще не прийшло. Вона спитала тому ще раз єї дрожачим голосом:

,,Я хочу на певно знати; чи привів тебе архикнязь до упадку і коли се сталось?"

,,Днесь!" сказала Марія голосно і повалилась в велике крісло.

Се було страшне відкритє для баронової. Що мала вона робити. На другий день старалась баронова вияснити дочці найлагіднїйшими словами, що булоб найкраще зірвати сї зносини. Але скоро пересташена завважала як глубоко вкорінилась в неї любов для Рудольфа. Не помогла тут вже жадна мова і ні які переконуваня, Марія рішилася і вмерти з Рудольфом, коли не можна инакше вийти з сего страшного клопоту.

Тепер доперва настрашилась добре баронова, однак не сьміла відкрити послідної тайни Марії, бо боялась, що тайна привелаб єї скоро до загибели, до мордерського чину, який найбільше дражнив тепер серце баронової.

* * *

Архикнязеви ставало його супруже що раз то не зноснійшим і йому видалось неможливим зносити дальше сї кайдани. І Стефанія також пробувала вже зірвати раз з Рудольфом і в тій справі написала була лист до свого батька, бельґійского короля, описуючи йому своє положенє і благала його щоб їй позволив вернути назад до дому. Король Леопольд відписав їй коротко і казав не ломити свого обовязку при своїм мужу наслїднику престола.

В сей спосіб Стефанія покинула всяку надію на спасенє.

Поведенє Рудольфа стало загально звісне. Він проживав тільки на Маєрлінґу, а Марія Вечера була там майже що дня, а в днях коли її там небуло, їхав Рудольф до Відня, щоби побачити Марію в ґрафині Ляріш. На дворі обдумувано средства, якими би то можна знищити сю його любов до Марії. Цїсар, президент мінїстрів Тафе і мінїстер Бомбелес обговорювали справу, а Тафе був тої гадки, що Рудольф скоро натїшиться сими любостками, як дотепер бувало. І тому то оба мінїстри були проти строгих заряджень. Постановлено тільки, щоб Рудольф разом зі Стефанією виступали на ювилейнім торжестві королевої Вікторії в Льондонї, як представники цїсарского дому і в сей спосіб надіялись розбити Рудольфову пристрасть до Марії Вечери.

Кілька випадків з послїдних часів давали однак докази, що Рудольф зовсім не надаєть ся на таке заступництво на чужині. На цїсарских маневрах в пруськім Шлезку, на яких був також присутний росийский архикнязь Володимир, прийшло при столї між ним а Рудольфом до строї суперечки і тільки завдяки старого нїмецького цїсаря Вільгельма І-го повздержано суперечку, яка могла мати необчислимі наслїдки. Архикнязя росийского запевнено, що тільки нагла недиспозиція Рудольфа склонила його до такого провокаторского виступу. Та росийский архикнязь не чекав кінця маневрів, і скоро виїхав в свояси. При похоронї німецького цїсаря прийшло до подібного виступу з другим росийским архикнязем, якого однак архикнязь Рудольф сам скоро перепросив .

Помимо того всього Рудольф приняв пропозицію виїхати до Льондону дуже радо. Скоро однак довідали ся, яка причина була сеї несподіваної податливости архикнязя, який впрочім був дуже тяжкий і неохочий для того рода припоручень. Іменно рад був він поспішити за Марією Вечерою, яка була виїхала в той час до Аґнлії, щоби відвідати там свою хору сестру. Чи се дійсно була тільки покришка, чи нї, се рівнодушна річ, однак ґрафиня Ляріш використала сю обставину, щоби через донос на ню Стафанії викликати в архикнязівскім домі бурю. І се їй вдалось над всякі сподіваня. Стефанія відповіла, що вона не може товаришити своэму мужови в подорожи, яка тілько покришкою йому служить для тим легшого використаня єї на чужій земли в єї некористь. І хоч як не намовляли

єї всї, а передовсім цїсар, а навіть цїсарева Єлисавета, Стефанія вперто стояла при свойому рішеню.

Коли архикнязь про се довідав ся, попав в таку нервозність, що зовсім відказав ся їхати зі Стефанією. Вона повторила і йому самому ті самі причини свойого відмовленя і уживала при тім таких слів зі взгляду на баронівну Вечеру, що Рудольф, до крайности на ню за се розгніваний підняв свою руку проти неї. Вправдї не прийшло до скрайного, однак він осьвідчив їй, що між ними немає більше нїчого спільного, і що він їй сего нїколи не простить. Потім він покинув Відень і виїхав до Льондону.

Що Рудольф сходив ся зі своєю любкою в єї помешканю, се доказано, а що на се згоджено ся вперед вже, про се також скоро довідались.

Коли він повернув до Відня, звернув ся до цїсаря і осьвідчив йому, що не може довше жити з Стефанією. Він просив о дозвіл розлучитись від неї. Причину до такого кроку подав також і лист, який написав король бельґійский до цїсаря Франца Йосифа, а в якому король займав ся нещасливим супружем. Цїсар знав добре, що син його нещасливий через се подруже і болїло его дуже, як князь описував йому свою серцеву муку. Архикнязь освідчив зовсім так ясно, що він не може иншої любити, кромі Марії Вечери, і що він мусить розвестись зі своєю жінкою, щоби опісля міг попровадити перед вівтар свою улюблену. Він радше відбере собі житє, чим мавби покинути єї.

Цїсар здаєть ся не брав поважно сеї грозьби сина, бо сказав рішучо, що нїколи не згодить ся на

розвід супружа.

,,Чи навіть тоді ні" питав ся Рудольф, коли від сего залежить щасте мого житя; коли я тебе впевняю, що довше неможливо менї жити разом зі Степанією, і коли впевняю тебе, що дівчина про яку розходить ся є найгарнїйша, найлїпша, найчеснїйша і найрозумнїйша зї всїх дївчат сьвіта!"

,,Навіть тодї нї!" відказав цїсар; "твоя любов для сеї дївчини є нічим більше, як соломяним вогнем, який сегодня ясно палахкотить, а до завтра вигорить. Повір менї, мій сину, я знаю краще осудити, що є добре для твого щастя, від тебе."

Рудольф стояв при свойому, що він без Марії не може жити і пробував ще раз переконати свого батька, та цїсар дав йому таку відповідь:

"Осьвідчаю тобі раз на завсїгди, що я нїколи н подам своеї згоди на розвід зі Степанією, і прошу тебе поважно, мене більше подібними просьбами не клопотати, коли не хочеш мене розгнївати!"

Цїсар Франц Йосиф не був би такий строгий, колиб тут розходилось о иншу любов, а не о сю до Марії Вечери. В тім случаю мусїв він противитись, навіть колиб супруже се мало его загнати на край розпуки.

Розводові стараня.

Про нїщо більше не думав тепер Рудольф, як тільки про способи, якими міг би як найскорше розбити сей ґордийский узол, який вязав его зі Стефанїєю, а рівночасно не позволяв подружитись з его улюбленою Маріею Вечерою. Про нїщо не дбав, нї про свою будучу цїсарску власть, нї про се вражінє, яке справить на публику такий крок. Не хотїв тепер нїчим більше бути, як тільки чоловіком, і як таким відчувати і жити. Йому стояв тепер ясно в памяти примір архикнязя Йогана, який зрік ся своїх достоїньств і прав до родини цїсарского дому і під прибраним іменен Йогана Орта заробляв на свій хлїб насущний так, як єму сподобалось.

Ясного пляну в тім напрямі ще не уложив собі і доси одиноким і найпершим його бажанєм було увільнити ся з сих пут, які накладали на нього супруже і его ранґа. Він все ще мав надію увільнити себе в таких обставинах, в яких він жив тепер і оставав ся йому ще оден крок на який міг числити як наслїдник престола, а була ним просьба до папи римского, щоб сей розвязав супруже зі Стефанїєю.

І ще одна обставина була, яка склонювала йо-

го до такого кроку. Марія відкрила йому одну солодку тайну, яка в даних обставинах будила в ньому радість і біль. Він не хотів допровадити до сего, щоб мусів відрікати ся овочу своєї любови і передавати чужим людям стараня і опіку. Марія повинна при єго боцї ожидати своєї тяжкої години. Що за благословеньство булоб для него і для Австриї, колиб він сю вірність і любов міг віддати своїй правній жінцї.

Тому Рудольф зважив ся на сей послїдний крок і звернув ся до до папи. В листї, про який цісар не знав нїчого, благав Рудольф сьвятого вітця, розвязати єго супруже і дати йому можність оженити ся з жінкою, яку він більше любив, чим своє жите. Письмо се було зворушаючою скаргою повною болю і любови, та воно не діпняло своєї цїли, він не зворушив папи, та ще єго прогнївав. Папа Лев XIII, бо він тодї сидів на папскім престолї, дав зрозуміти Рудольфови, що першим обовязком наслїдника престола родини Габсбурґів, яка завсїгди була підпорою католицизму, мусить бути, жертвовати свої чувства вірі на Бога, а не давати сьвітови злого приміру розводу супружого, який католицька церков забороняє і то ще в час, коли лїберали хочуть зі своїми ідеями запанувати у всїх народів. Рудольф переслав свій лист через окремого, відданого собі післанця до Риму і сей сам післанець мав принести йому відповідь. Розгнїваний папа не відписав йому нїчого, але вважав ще за відповідне звернутись в тій справі з письмом впрост до австро угорского правительства.

Лев XIII не міг инакше відповісти, бо не ви-

падало йому нічого робити, що виглядалоб на вмішуване до родинних справ династиї. Впрочім папа не хотів переговорювати з молодим наслідником престола, коли батько його як цісар мав найперше слово про яке доси не чув нічого папа.

Папа повідомив також цісаря, що архикнязь звернув ся до него з прошенем щоби він розвязав супруже, яке його робить нещасливим, і позволив йому оженитись з дівчиною, яка справді не походить з княжого роду, але з жінкою виімкових чеснот.

Папа виводив дальше в дипльоматичний спосіб, що ся просьба архикнязя поставила его в дуже неприемне положене і позаяк він его дуже цінить і любить тому радби йому зробити прислугу, однак мусить бути вперед певним, що сі бажаня архикнязя суть згідні з бажанями цісаря, коли так то сьому бажаню архикнязя нічого не стоїть на перешкоді, в противнім разї мусить він бути проти сего і взяти на себе се невдоволене архикнязя. Лев XIII міг з гори грати ролю охочу до услуги, бо знав що цісар ніколи не згодить ся на розвід сина, що в прочім легко міг вирозумувати з листа архикнязя.

Відповідь папи попалась в руки ґрафа Кальнокі, який тоді був президентом міністрів. Позаяк цісар почував себе послїдними часами досить прибитим, тому вдав ся Кальнокі до цісаревої щоб з нею нарадити ся, як подати вістку цісареви про се папске писане.

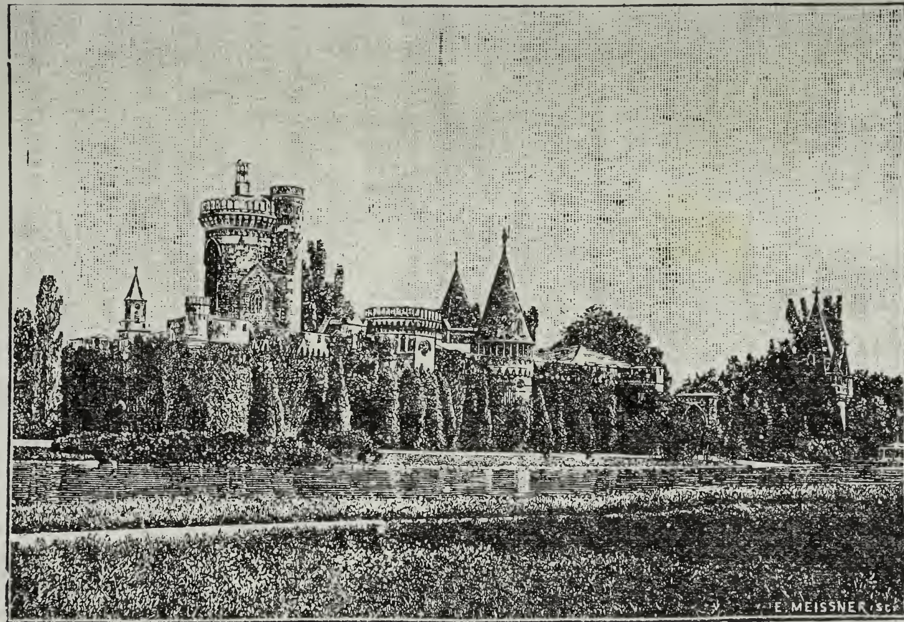
Було се і для Елисавети дуже болючим коли довідала ся до чого взяв ся вже Рудольф, щоб тіль-

ки розвести ся зі своєю жінкою. При тім вона знова глянула в супруже житя свого сина і знова проклинала Стефанію, що вона зістала жінкою архикнязя. Тому похвалила гадку Кальнокого, щоб цісареви не доносити сейчас цілої справи, бо і вона боялась за великого зворушеня свого мужа.

Вона попрощала ґрафа Кальнокого і постановила передати сю справу цісареви. Франц Йосиф відчув єї дуже болзїно. Він знав, що Рудольф був нещасливий в своїм супружу і він зробив би все, щоб його увільнити з нього, тільки чому якраз Марія Вечера полонила його так безгранично? Він радо пристав би вже на всяку иншу дївчину, навіть міщаньского походженя, тільки не на Марію. Тут мусїв цісар сказати нї, хочби він знав, що се буде коштувати Рудольфа його житє. І цісаря лучила ся тайна, яка і баронову гризла задля будучности своєї доньки.

Цісар Франц Йосиф покликав старого архикнязя Альбрехта свого вуйка, архикнязя Кароля Людвіка, свого брата і архиепископа Відня до себе і в їх присутности хотїв з Рудольфом поговорити не як батько але як голова цісарскої родини. Граф Бомбелєс доніс про се Рудольфови.

Рудольф був дуже огірчений на папу, бо він вважав такий поступок папи за зраду для себе. Тепер бачив він, що всї його надії змарніли бо догадував ся, як випала відповідь папи. Рудольф збороняв ся іти за ґрафом Бомбелєсом, бо вважав се за безцільне. Бо щож нового міг він там почути, як закиди, мудрі науки, щоб покинув свої пристрасти, памятав на свої обовязки, як наслїдник престо-

Лицарський замок Ляксенбурґ коло Відня.

Shcho stalo sia z e Rudol'fom
abo
Trahediia na zamku Maeirling.

LCS
occe
Nec

Winnipeg
Russka Knyharnia
n.d.

ла і т. д.

І ґраф Бомбелес мусів завважати його тілесну і душевну неміч. Мутні очи, вистаючі виски, глубокі морщини в так молодім ще обличу вказували, що житева охота Рудольфа вже цілком зломила ся.

Граф Бомбелес не напирав більше на Рудольфа, тільки відійшов з заміткою, що він повідомить цісаря про його заслаблене. Та заки ще Бомбелес пішов до цісаря вислав він двірского лїкаря до архикнязя. Лїкар сейчас поспішив до хорого.

Коли лїкар прийшов застав він Рудольфа сплячого. Сон сей не був природний і він пізнав, що сон після зворушеня є значно більший, як в природнім чоловіці. Оку досьвідного лїкаря не уйшло, що архикнязь виказував вже звичай морфінованя.

Коли він довідав ся вкінци від свого пацієнта, що він в день кілька разів віштрикує собі до тіла досить сильні дози морфіни, сказав йому, що лік повздержливости є в нього конечний. Він однак нехоче йому від разу заборонити вживати дальше сеї морфіни, тільки мусить Рудольф постепенно від неї відвикати. Та така курація може тільки тоді мати успіх. коли він приймати ме таку морфіну, яку єму він запише. Тому він просив його дати слово чести. що так він не зробить більше.

,,Я над сим застановлю ся!"

,,Я прошу Вашої Високости не зволїкати з сим словом. Я мусів би через се попасти в неласку Вашої Високости, наколиб мусів про сю справу донести Іх Величеству. Мій обовязок як двірского лїкаря вимагає, щоби всего доложив, що тільки лежить в моїй силї, аби наслїдник монархії був здо-

ровий".

„А коли я вам дам слово, чи справа останеть ся між нами?

„Коли Ваша Високість дадуть слово, про що я ні на хвильку не сумніваю ся і його додержать, тоді так відповів лікар по короткім намислі". „Тоді я візьму справу на себе, щоби єї промовчати"!

„Так добре, зроблю що вимагаєте. Впрочім я я вже сам старав ся відзвичаїти ся від морфіни — та даремно"!

„Які признаки Ваша Високість завважали"?

„В високім степени нервовий неспокій і страх. Я стараю ся писати, та по кількох мінутах я вже був неможливий до такої праці і я пробував читати, та я не міг зібрати своїх думок коло того, що читав. Сон мій був також дуже короткий і при найменшім шепоті я будив ся".

„Отсе суть симптоми здержливости перед марфіною, до якої хто вже привик. Эї можна лагодити тільки через сильно алькогольні напитки, сильні вина, коняк, портер і т. п. Тільки і тут треба стерегчи ся перед надмірностию, щоб чорта морфінізму не вигнати бельзебубом алькоголізму. Дальше мусить ся тримати відповідної диети. Вкінци я подам вам ще одну рецепту, з якої Ваша Високість тільки тоді можуть користати, говорив він дальше, колиб здержливість від морфіни викликала сильно перечищуючу діяльність в середині. Вштрикувати дальше морфіну я буду сам, ви тільки саме разів брати єї будете, за кождим однак разом що раз єї менше".

Поява ґрафа Бомбелеса перервала конзульта-

цію, яка в дійсности вже і скінчилась. Лікар відступив ся в зад з приреченем, що скоро знов прийде.

,,Эго Величество просить Вашу Високість, сейчас явити ся", замельдував ґраф.

,,Чи знає мій батько, що я є дуже ослаблений"?

,,Я сего не замовчав перед Эго Величеством, одержав однак відповідь, що справа не терпить проволоки".

Архикнязь підніс ся. ,,Добре, я сейчас прийду", сказав.

Він додержав слова. Він мав намір зовсім не подати ся. Коли однак він побачив зажурене обличе батька, кинув ся зі слезами в очах йому до ніг і просив о вибачене. При тім заявив, що він хоче висказати причини свого поступованя тільки самому цїсареви, а не перед сьвідками, на що згодив ся і цїсар, думаючи що в архикнязя зайшла вже якась зміна. Тому постановлено, що Рудольф побачить цїсаря в его приватній канцеляриї. Цїсар сподївав ся, що коли він лишить троха часу архикнязеви до намислу то сей після такого зворушеня розніжненя рішить ся в користь їх, а не стане напирати на свої пляни і постанови.

Надія однак завела.

Коли архикнязь вечером явив ся в свого батька, осьвідчив торжественно, що він не покине Марії Вечери, що цїсаря вразило до краю.

На дурно старав ся цїсар вплинути на сина, представляючи йому неможливість після католицької церкви розводу і погане вражінє, яке зро-

бить такий його поступок на другі европейські двори. Рудольф відповів на се, що власне в сім случаю всї двори похвалять розвід такого подружа коли дізнають ся, що крок сей зроблено тільки тому, щоб державі вратувати наслідника престола.

Се не може стати ся, відповів цісар, коли ти ожениш ся з Марією Вечерою, яка ніколи не може дати житя наслідникови австрійського трону. Не думай, що менї легко згодити ся на се, щоб династія в прямій лінії вигубилась“.

Єсли се неможливе, то що потім прийде, коли чи я, чи хто другий по тобі наслідить корону? Я радо зрікаю ся еї. Колиб я був вродив ся селянина сином, я був би щасливійший. Можливо, що крок, який я постановив зробити, викличе бурю і за границею, та вона перейде як всяка инша і спокій знова верне. Його сьвятість папа не відмовить однак твоїй просьбі як се він менї зробив. Він має силу вязати і розвязувати, він може з неї зробити ужиток. Зроби, щоби я був щасливий, батьку!“

Рудольф кинув ся до ніг свому батькови і присягнув йому, що зробить кінець сему невиносимому станови річий. Він не може вже більше жити з Степанїєю і зречи ся Марії. Та се нічого не помагало, цісар не вступив ся. І в його грудях клекотіло і бурило ся, але він не міг висказати словами сего, що було причиною такої його постанови.

„Се є неможливо сповнити твою просьбу! Ти не можеш ніколи оженити ся з Марією Вечерою і я дрожу на гадку, що ти в своїй любови до неї вже „за далеко поступив“!“ Більше нічого цісар не сказав, а Рудольф вийшов ше біль-

ше розбитий, як був перед приходом.

Зовсім зрозуміло, о скільки се можливо було, Рудольф зустрінув ся скоро з Марією, щоб повідомити еї про вислід його старань. Вона була з початку сим дуже прибита, однак погодила ся з сим, що иншого виходу для них не має... Вона однак надіялась на будучність.

* * *

Після всяких признак треба признати, що цісар був також розпучливо настроєний через сю любов сина, як і сам Рудольф. Однак він мусїв свій біль скривати в собі, він не сьмів нікому виявити причини, чому він якраз державну повинність кладе тепер як основну міру в сїй родинній справі. Він вже на все згодив би ся, щоби сина ущасливити, але чому мала то бути Марія Вечера, котра полонила серце Рудольфа. Не меншою була і розпука баронової, яка рівнож зужила все, всї штука красномовства, щоб намовити Марію лишити Рудольфа. Та се було даремним. Баронова втекла вже від своїх приємностий, бо не могла вже більше являти ся в товариствах веселою, і Марія ходила тільки до графинї Ляріш, а ще частїйше на Маєрлінґ. Баронова не могла заборонити Марії сходити ся з Рудольфом нїяким чином і з сего не робила вже тепер жадних тайн. Стараня заказати прямо сих відвідин показались без'овочними.

Ще одну просьбу зробила баронова. Вона сказала своїй дочцї, що хоче опустити Відень і переселитись до Царгорода. Після першого перестраху який захопив еї на сю відомість, вона осьвідчила

своїй мамі сухо: „Дорога мамо, я знаю добре, що ти задумуєш. Ти хочеш розлучити мене з Рудольфом. Се однак тобі не вдасть ся, я лишу ся там, де є Рудольф, і ти мусиш хиба без мене їхати до Царгорода!“ Щож лишилось бароновій робити? Вона мусїла лишити ся в Відни.

Одного полудня, Марія сидїла тогди саме при чаю, приніс слуга слідуючого змісту білет:

„Граф Д. буде мати честь по полудни особисто запевнить Марію про свої приятельські почутя і услужність“.

„Як ґраф Д. приходить до того, думала Марія при читаню сего листа, робити менї візиту і запевняти про свою приязнь? яку цїль хоче він через сї відвідини осягнути?“

Що він хотїв конче щось осягнути, про се вона не сумнївала ся. Тому вона була цікава і хотїла побачити сего графа, якого собі не пригадувала.

Вкінци сповіщено прибутє ґрафа. Двері відчинились і елеґантно убраний мущина в 50 роках з широко вичесаними півбородами і з моноклем на лївім оцї вступив до покою.

„Вибачте, сказав ґраф Д, по кількох вступних словах, що я перейду прямо до своєї цїли, однак цїль, задля якої приходжу, управнює мене в першій мірі до того“.

Марія була напружена.

„Ви не розумієте менедобре, не правдаж ласкава баронівно? продавжав граф. Тепер я хочу висказатись яснійше. Я не знаю чи ви се знаєте, що я є оден з найбогатших кавалерів цїлої монархії і до того ще нежонатий....“

Марія не зізволила графови дальше говорити; вона підняла ся, впоїла свій зір в двері і сказала найсухшим голосом:

„Пане графе, я дальше не є цікава, а ви будете так добрі зрозуміти...“

Граф Д. не дав ся налякати.

. Я нічого не розумію, гарна баронівно, бо я знаю тільки одно, що я мушу з вами оженити ся за всяку ціну“.

Марії видалась ся безличність графа дуже сьмішною, та вона старалась бути поважною, і замітила йому на його послідні слова:

„Мій пане, ви дуже милите ся що до мене; я справді не є замужною жінкою, однак без всяких зестережень заявляю вам, що я не хочу нічого про Вас знати“.

„Я був на таку відповідь приготований, звучала відповідь графа, а коли я помимо того позволю собі надіяти ся, що ви зміните свої постанови що до моєї особи, то маю до сего особливші причини“.

Та він не прийшов на се, щоби викладати про ті особливші причини, бо от заповіли якісь другі відвідини і Марія використала радо сю спосібність, щоб пан граф, як непрошений гість, вибрав ся.

Двір старав ся з другої сторони вплинути на Марію, щоби заручити єї з одним богатим фінансістом. Сему справді були звісні відносини Марії до архикнязя Рудольфа, але він дивив ся понад них і мав сказати до одного свого доброго знакомого, що він вважає се для себе за честь „їсти з архикнязем з одної миски“ але Марію не мож було

ніяк намовити до сего подружа.

Коли отже всї подружні проєкти розбили ся о вірність Марії, яку вона заховувала для Рудольфа, тодї вибрала ще иншу дорогу.

Одного дня явив ся в баронівни високий полїційний урядник, який по кількох чемних заявах сказав так:

,,Моя панно, я маю дуже болюче припорученє, я мушу передати вам неприємну новину".

Злі прочуваня прошибли єї серцэ і вона не сьміла його зовсїм питати.

,,Я маю припорученє, говорив урядник заклопотаний, вас повідомити, що ви мусите австрийську столицю і взагалї автстрийську державу опустити в протягу 24 годин".

Вона зірвала ся ображена з місця. Се жаданє видалось їй таким незвичайним, таким страшним що вона в першій хвили не хотїла в него повірити.

,,Ви певно помилились в адресї, закричала Марія. Звідки ви приходите ставити до мене таке жаданє?"

Урядник не дав збити ся пантелику; він витягнув з кишенї кусник паперу і читав в дуже чемнім тонї;

,,Я маю від Високоповажаного Пана полїційного Президента барона Кравса в змислї сего документу строге припорученє повідомити панну баронівну Марію Вечеру, замешкалу на Селезіянській вулици число 13, ще сегодня, щоби вона опустила Віденъ і взагалї Австрію в протягу 24 годин, а в противнім...

,,Що стане ся в противнім разї?" скликнула загнївана.

,,А в противнім разї, кінчив урядник не піддаючись єї обуреню, треба єї силоміць вивезти за границю".

Ій забило віддих. Весь свій біль, все своє терпінє вона забула. Вона думала тільки про встид і ганьбу, яку хотїли їй заподіяти і вона хотїла боронити ся проти сего з цїлою силою.

,,Чим же я провинила ся, спитала вона, що обходите ся зі мною як з послїдною вуличницею?"

,,Сего я не знаю, відповів урядник, і я не чув про ніяке карне поступованє Вашої Вельможности, та з другої сторони не моєю річию є розглядати справу, чи поліцїйне зарядженє є слушне чи нї і я можу вам найбільше подати одну приятельську раду, що ви найкраще зробите, як не дасьте поліцїї більше причини до урядованя".

,,А коли я спротивлюсь сему зарядженю?"

,,Се вам можна, панно баронівно, я знаю тільки, що в такім разї поліцію жде дуже неприємний обовязок",

Поліцїйний урядник відійшов кланяючись.

Марія була в розпуцї; вона знала добре, звідки був вітер, і вона знала також, що єї тяжко буде опертись сему вітрови.

Дуже посьпішно написала кілька стрічок до Рудольфа, повідомила його про випадок і просила, щоби на Бога доложив всего і заощадив їй сеї ганьби,

Рудольф відповів їй через свого післанця, щоби успокоїла ся і що він вжиє всего свого впливу,

Цїсар і король Франц Йосиф I.

щоби відвернути се розпоряджене.

І Рудольф вмів додержати свого слова так, що мусіли Марію полишити спокійною і більше не турбували.

Сей сам поліцийний урядник, який приносив їй наказ видаленя явив ся на другий день знова в неї і знова доніс їй чемно, що вона може лишити ся.

,,Я не можу вам зовсім сказати моя панно, як дуже мене се тішить, що я можу вам передати сю радісну вістку, бо я є сьвято переконаний, що ви абсолютно нічим не провинились".

Всі ті проби розлуки залюбленої пари почали ся від тогди, коли Рудольф написав лист до папи. В попереднім уступі подано було. що всі проби розбити відносини Рудольфа до Марії були без наслідків. Та про се розказують преріжні історії, що пр Рудольф про сі всі стараня, а особливо через намову свого батька так зворушений був, що дав йому слово чести, що зірве з Марією і буде від тепер пильнувати своїх обовязків тільки як наслідник престола і муж. Опубліковано навіть депешу, яку Степанія сего дня мала вислати до свого батька до Брукселї, в якій висказала радість свого серця з нагоди поєднаня з Рудольфом. Депеша була така:

,,Я кличу алеллуя аж під саме небо! Ваша доч ка є знову щаслива, безмірно щаслива!

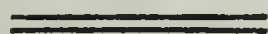
Степанія".

Та справа мала ся зовсім противно, і ся депеша походить з вчаснійших часів. Історія мнимого помиреня датуєть ся ще з дня 27 січня 1889 року,

коли то німецький амбасадор сьвяткував день уродин німецького цісаря. Архикнязь Рудольф явив ся того вечера на сьвяті в амбасадора в уніформі свого пруського реґіменту уланів і провадив під рамя Степанію. Се впало всім присутним в очи, бо непорозуміня між Рудольфом і Степанією були знані на всіх дворах. Тепер з сего факту, що Рудольф явив ся з своєю жінкою на офіціяльнім сьвяті, вношено що Рудольф помирив ся з Степанією, а покинув Марію Вечеру. Иншого приміру для таких вигадувань зовсім не було. Та ся поява архикняжої пари дасть ся в простий спосіб пояснити. Австрийський, цісарський дім мусить бути завсїгди заступленим підчас сьвяткованя уродин німецького цісаря і ролю сю припоручено архикняжій парі. Так само роблять і в Берлїнї підчас сьвяткованя австрійського цісаря. Отже се проста а конечна церемонія, якій не треба було приписувати нічого важного, бо і нічого важного не мала вона в своїх наслїдках. І Рудольф не зробив нічого більше як тільки перебув церемонію і мусів церемоніяльно забавляти і Степанію. Однак добрі дослїдувачі завважали, що Рудольф сего вечера дуже задумував ся і ціле сьвято не робило на него найменшого вражіня. Можливо також, що сей виступ Рудольфа пригадали вже опісля, коли наступила катастрофа. Рудольф не любив таких церемоній і подібний настрій завважано також і при всяких попередних нагодах. Щоб він вже сего вечера носив ся з самовбийчими гадками, треба приняти як цілковито виключене.

З психольоґічного боку такої думки в него не

можнаби оправдати, бо любов яку відчував князь до Марії, не могла бути знищена нагло. При таких чувствах дієтъ ся зовсім противно. Чим більше неприязних сил працює проти того, тим більший стаєть ся опір, який вкінци вироджуєть ся в сліпу впертість і не приймає ніяких розумних закидів. До такого настрою прийшов вже був і князь. Марія, або жадна, було його гаслом, а Степанія сталась для него найстрашнійшим тягарем.

Послідні дні перед катастрофою.

Дня 28 січня 1889 року Марія Вечера була занята своєю ранною тоалетою, коли почтовий післанець приніс їй лист, і вона сейчас пізнала що сей лист від архикнязя. Скоро розірвала його і перечитала: по прочитаню кинула його в огонь і продовжала з великим поспіхом свою тоалету. Як її сестра і служниця зізнали, лист сей не містив в собі нічого надзвичайного, але що він походив від архикнязя, вносили обидві з рухів Марії, яка всі листи архикнязя по прочитаню палила. Однак, що завважали з її окруженя було се, що Марія спішила ся покінчити свою тоалету і скоро потім відійшла.

Архикнязь мав для своїх любовних авантур специяльного фіякра. Під фіякром треба розуміти властителя дорожки, яку винаймають прохожі для переїзду по місті. Отже сей фіякер або дорожкар архикнязя став через свою участь в сій драмі на Маєрлінґу славним на весь сьвіт. Фіякер сей зеднав собі в архикнязя через се таке довіре, бо мав незвичайно глупий вигляд лиця і тому ніколи не попадав в підозріне. Але помимо сего глупого вигля-

ду лучив в собі сей фіякер сьвітової слави фіякра. Він мав досить гарний повіз і зачисляв ся до найскорше їдучих, а що найважнійше, Рудольф міг зовсім сьміло полагати на ньому.

Віденський фіякер не чує і не бачить коли сего не хоче, і він ніколи не буде чути або бачити, коли сего вимагає інтерес гостя. Ся незломна діскреція віденського фіякра є чеснотою, якої не посїдають фіякри цїлого сьвіта і навіть перекупство не встигло зломити сї їх чесноти, і нї один фіякер не зрадить, хто був його гість, навіть колиб він його добре знав. До прочих прикмет фіякра треба зачислити його велику любов коний, загалом його добре серце і його надзвичайно рідкий жарт.

Братфіш, так звали фіякра Рудольфового, був вже від давна повірником архикнязя, але коли не сповняв служби для него, то стояв на своїм пляцу на ґрабен, як і другі його товариші. Ніколи однак не впало му на гадку, поговорити з ними про свого високого гостя. Як сказано, сего не робить віденьский фіякер взагалї, а коли вони собі сидять при сегорічняку, то кують найновійші віденьскі віцп, але про своїх гостий ніколи не говорять. Вони були найщасливійші люди в сьвітї, єсли не мали якого спільного, важкого ворога а є ним місцкий поліцай або сторож. Вороговане походить від того, що фіякри часто не з власної волї терплять на одну хоробу — скору їзду. А віденьска поліция половину клопотів малаби, колиб не було сеї скорої їзди фіякрів, а тим істнуе між поліцаєм а дорожкарем безпереставку війна. Однак се не псує доброго гумору фіякра, і коли тільки його гість бажає

сего, мчить він вперед, навіть колиб вся поліция віденьска хотіла повздержати його.

Ся загальна характеристика була потрібною, щоби тим краще зрозуміти відносини архикнязя до свого Братфіша. Кромі свого глупого облича не мав Братфіш нічого більше, щоб впадало в очи. Через драмат на Маєрлїнгу став ся Братфіш центральним пунктом всїх журналїсів, але ніхто не почув від нього нїчого, хоч він міг богато дещо росказати. Архикнязь жив зі своїм Братфішом на дуже приязній стопі. На своїх банкетах на Маєрлїнґу казав все приходити свому Братфішови, який мусїв засїдати до стола, щоби розповісти йому найновійші віденські віци (дотепи) або дещо засвистати. В свистаню осягнув Братфіш особлившу вправу. Ще послїдного вечера перед сконом архикнязя і Марії dописував ся Братфіш в незвичайно цікавий спосіб своїм свистом.

Марія відшукала отже дня 28 січня 1889 року, коли то вийшла вона з дому. зараз сего Братфіша, який вже знав єї добре. Як тільки побачив єї з далека, відкривав вже свій віз і вона всїдала до нього. Знав також добре куди мав з нею їхати.

Було се рідкостию, що Марія виходила перед полуднем. Тільки часами забирала єї в той час графиня Ляріш, яка мала полагоджувати ріжні справунки і впрошувала Марію за товаришку. В таких случаях однак Марія вертала на полудне домів. По полудни 28 січня Марії не було ще в дома. Баронова вибралась тепер до президента міністрів Тафого і повідомила його, що єї дочка зникла з дому і мусить тепер знаходити ся при архикнязю на Маєр-

лінґу. Не залишила при тім зазначити, що сходини на Маєрлінгу, если такі в дісности відбули ся, слідували без єї відома і проти єї волї. Граф Тафе вдав ся сейчас до архикнязя Людвика, якого вплив на Рудольфа був звісний.

Тайна поліціція, до якої звернув ся сим разом граф Тафе, повідомила його в короткім часі, що Марія Вечера поїхала з Братфшіом прямо на Маєрлінг. Ся відомість принесла бароновій деяке заспокоєнє, але вона знова заклопоталась, коли запанувала вже ніч, і минала девята, десята і одинайцята година, а Марії не було ще в дома. Баронова не спала, надслухувала кождий шепіт, числила мінути і секунди, але даремно.

Вибила дванайцята година; в страшнім ожиданю минала година за годиною, а на кінець засірів ранок, але Марія не показувалась в дома.

Баронова знаходилась в боязливім напруженю, тужні почутя наповняли єї грудь, бо вона знала, що Марія знаходить ся тепер в благословленнім стані, і вона побоювалась дуже, щоб їй не приключилось яке лихо. Вона не могла вже довше видержувати і прикликала свого брата, щоб з ним нарадити ся.

Що се за брат був під ту пору в Відни, не знати. Правдоподібно був ним Гектор Бальтаззі, який перший раз приїхав з Бароновою до Відня. А коли би був се і другий брак Александер, то се не зміняє річи зовсім. На хід цілої тої історії не має се найменшого впливу. Баронова закликала свого брата і просила, щоб поїхав на Маєрлінг, щоб охоронити перед можливим нещастєм Марію. Вона не

знала, чи Марії треба такої охорони, вона не давала загалом ніякого певного припорученя свому братови і тому він через якусь хвилю противив ся просьбі сестри.

,,Марія вже якось верне, гадав він, вона не перший раз на Маєрлїнгу, тільки вона лишила ся там через ніч перший раз. Чи вона любить свого Рудольфа в день чи в ночи, се рівнодушна річ. Впрочім архикнязь дасть дещо з сих богатих дарунків і для єї рідні".

Так говорив вуйко Марії до своєї сестри, причому натякав на се, що і їх матеріяльні відносини, значно поліпшили ся від часу, коли архикнязь зносить ся з їх Марією. Баронова однак була тепер на таку образу неприступна. Вона тільки про се думала, що їй доньці мусїло приключитись якесь нещастє. Найперше думала вона про передвчасний порід, який можливо спричинив довший побут Марії на Маєрлїнгу. Баронова росказала сї свої побоюваня братови і просила його, щоби поїхав на Маєрлїнг.

Бальтацці все ще противив ся, бо думав, що його і так недопустять там аж до архикнязя і коли Марія потребує якої помочи, то Рудольф постарає ся о все для неї зовсїм певно. Баронова напирала дальше на свого брата, вона думала, що брат єї мусить винайти спосіб і средство, щоби дістати ся до архикнязя і Марії.

,,Архикнязь має досить служби; чи маю ще і з нею займати ся?"

,,Сего не потребуєш робити. Коли ти скажеш, що маєш донести архикнязеви важну і нетерплячу

зволоки відомість, то тебе впустять туди як вуйка Марії певно''.

,,А що потім?''

,,Потім спитаєщ за Марією. Скажеш, що ми зажурились єї неприсутностию в дома і ти попросиш його...''

,,Глупота, тоді архикнязь покаже двері, коли я вкручусь туди під фальшивим позором і вкінци не буду мав що сказати''.

,,Тиж маєш йому прецінь важне сказати, відповіла баронова, яку нагло прошибла нова гадка. Скажи йому се тільки тоді, коли сего буде вимагати крайна конечність''.

,,Щож се буде?''

Баронова борола ся сама і з собою, чи має відкрити свому братови тайну, про яку кромі неї знає ще одна особа, на якої дискрецію вона могла без всякого сумніву числити.

Тайна ся гнетла єї серце, та довше не могла вона вже заховати єї. Вона шептала свому братови щось до вуха, боязко і тихо, неначеб побоювалась, що стіни можуть се почути. Не богато слів прошептала, та вони вистарчили. Бальтаззі скочив з задивованя в гору.

Чи се є правда?'' чи се є правда?'' спитав він з виразом боязливого здуміня.

,,Зовсім правда!'' відказала вона ледве чутним голосом. Потім розказувала вона шепотом, боязливо, озираючись, щоб хто не підслухав, історію сеї тайни. Великий камінь спав їй з грудий і вона чула себе направду облегченою, коли скінчила своє

оповідане.

Бальтаззі віддалив ся. Він поїхав на Маєрлінг, де явив ся вечером 29 січня.

На се саме пополудне назначено в віденськім цїсарскім дворі фамілійний обід в честь архикняжної Марії Валериї і єї нареченого архикнязя Франца Сальватора. Рудольф приобицяв прибути на обід. Позаяк архикнязь Людвік довідав ся від Тафого, що на Маєрлїнгу знаходить ся дуже правдоподібно, Марія, тому вислав до него депешу, в якій просив архикнязя не забути обід і конче приїхати до цїсарского замку. На єго депешу не дістав архикнязь Людвік жадної відповіди, однак рівночасно з сею депешою вислав і Рудольф депешу такого змісту:

До Єго Величества цїсаря, Відень.

Вибач, що я не можу явити ся, бо чую ся не здоровим; се впрочім є без якогось значіня. Сердечні поздоровленя мамі і всїм иншим.

Рудольф.

Сю телеґраму не розумів нїхто на дворі траґічно. Справа виглядала природно і всї знали, що Рудольф почуває себе на Маєрлїнґу краще, чим при сьвяточнім столї. Степанїя однак занепокоїлась сею депешою бо вона прочувала властиву причину Рудольфового неприбутя. Вона вірила, що він урядив собі мисливский замок тільки на сю ціль, щоби там без перешкод віддавати ся своїм любощам. Але що мала вона робити? Воно зовсїм природне, що Степанїя перенята такою дражливою гадкою не могла при такім сьвяточнім настрою бути весе-

лою, але на дворі вже привикли до сего і так всї забавляли ся найкраще підчас коли смерть острила вже свою косу, щоб забрати житє двом молодим людям на Маєрлінґу.

———

Траґічний кінець

Зближаємо ся до кінцевого акту. Про сю трагедію на Марлїнгу розказують найбільше горендальні і суперечні описи. Та всім їм не достає богато до правдивого стану річий, а деякі з них дуже мало мають в собі правди і більше шкодять цілій історії так, що король бельґійский Леопольд пишучи до ґрафа Фляндриї зовсім влучно завважав, що „всї поголоски суть ще лїпші, чим колиб так довідали ся дійсну правду", Чи може правда бути ще страшнїйшою чим тайна, яка мучила так баронову як цїсаря Франца Йосифа?

Істнує кілька описів трагедиї на Маєрлїнґу. Найбільше розголосу набрали в роцї 1899 „Обявленя принцезни Одескальхі". В обявленях своїх принцезна Одескальхі описує так послїдні події на Маєрлїнґу:

„Коло архикнязя знаходила ся мисливска дружина. Вечером дня 29 січня уряджено веселий банкет а слїдуючого ранка мало розпочати ся польоване. Звиняючись болем голови, забрав ся архикнязь з банкету до своїх комнат. Нїхто з присутних не прочував, щоб рівночасно прибула там і баронівна Вечера і перебувала в дома. Обід для неї і для архикнязя подано їй кімнатї, при тім Ве-

чера подбала, щоб архикнязь випив сего вечера як найбільше шампана, щоби опісля заснув глубоким, до смерти подібним сном.

Тимчасом на замку запанувала велика тиша. Надійшла темна ніч.

— — — — — — —

Нагло зірвав ся архикнязь зі страшним криком зі свого ліжка. Страшний біль дусив його. На ньому сповнилась тепер грізьба, яку заповіла Марія Вечера ще ґрафині Ляріш. Але в який страшний спосіб сповнила вона сю свою пімсту! Хто може збагнути, які думки в тих моментах пронизували архикнязя. Він, наслїдник престола, що колись мав засїсти на тронї, і на якого глядів народ з тужним ожиданем, мусить скривати ся; він, муж, мусить втїкати перед своєю жінкою, а з нею і перед всїм жіночим родом. Пекло відчинилось в його голові, куди не поглянув — ганьба, встид. А перед ним жінка, яка почуває себе ошуканою, яка хотїла більше чим бути любкою, а не мала права до того, а яку він любив цїлим своїм єством, противоріче почувань. І все те налїтає на него нараз і рівночасно. Тільки через секунду думає він над тим всїм, після чого інстинктово вхопив за револьвер і шалїючи з гніву і болю вбиває жінку, яка навчила його пізнавати небо і пекло.

Потім впадає зломаний сам. Він осягнув спокій і тільки спокійний, тужливий біль пронибає его, туга покінчити з собою заволодїла ним. Ще не вспів зібрати гадок до купи, звернути проти себе самого смертоносного оружа, він упавший, засу-

джений. О Маріє боязлива жінко, він так безконечно любив тебе, і для тебе одної зломив слово дане свому батькови.

Новий день надійшов. Перестрашений зірвав ся Рудольф і тепер доперва поняв зимним і безвзглядним своїм розумом свій поступок і таксамо холодно і сильно звернув оруже проти себе.

Слідуючого Ранка 30. січня заїхали перед замок санки, щоби завести Рудольфа до Відня, а кавалери ожидали вже впрочім точного цісарского сина, щоби ся з ним попрощати. Вкінци занепокоїлись і ґраф Гойос, який найблизше стояв архикнязя, постановив сам ввійти до спальні.. Крик перестраху прикликав других присутних.

На ліжку лежала в нічнім убраню Марія Вечера, красна ще і по смерти. Тільки висохла кропля крови на єї пульсі коло вуха зраджувала, що стало ся і що вона вмерла без борби. Коло неї лежав архикнязь Рудольф з розбитою чашкою. На земли коло него лежав револьвер". Тільки написала принцезна „Одескальхі про кінець траґедиї". Та однак фальшиве заложене лягло в основу такого опису. Вона приняла за правду, що Рудольф мав намір понехати Марію і тому вона постановила помститись на нім. Що до самого вбийства запевняють лікарі, що мущина з такою раною в чашці, яку описує принцезна Одескальхі в архикнязя Рудольфа, найдовше через пів години міг кровавити. Тому се виключена річ, щоб архикнязь доперва в послідній хвили розписував прощальні листи, які він полишив з другої сторони треба пригадати і таку поголоску, яку розпустили в Німеччині по

смерти архикнязя, що його найперше зевнуховано, а потім вбито. І сей спосіб смерти не є ніякою вигадкою принцезни Одескальхі. І се навіть можливо після лїкарских поглядів, бо такі не нормальні, тїлесні збоченя трафляють ся.

Описи сї однак не суть вірними, Принцезна не була прецінь присутною в сю страшну ніч, а дальші дослїди вказують на зовсїм инший вихід який менше більше мав такий перехід.

* * *

Рудольф забажав конче донести Марії про вислїд свого листа до папи в справі розводу. Він просив єї тому, щоби приїхала до Маєрлїнґу. Отсе був зміст листа, який Марія дістала рано дня 28 січня, і після того поспішила скоро до Рудольфа. Тепер ще не постановив Рудольф жадних рішучих кроків. Тільки одно знав він, що се невільництво супруже не може вже довго тревати. Та як він має з него увільнитись, не мав про се ясних ідей, однак се все мало сї наслїдки, що він зненавидів все своє становище наслїдника престола, як загалом все, що двір і католицька церков приписує. Можливо, що архикнязь бувби сам став першим Йоганом Артом, колиб був жив дальше. Можливо бувби вибрав ся з Марією Вечерою в иншу часть сьвіта, щоб тільки жити для своєї любови, бувби також не завагався стати протестантом, колиб так чи сяк був його хто попхнув, або підпер, можливо... але що поможе се можливо тепер, коли доля хотїла инакше. Зі всїх образів будучности, про які мрів архикнязь, не сповнив ся нї оден.

Довго сидів він в своїй комнаті і снував пляни в будучність коли нараз почув туркіт воза, який задержав ся перед домом. Се була Марія. Скоро поспішила вона до Рудольфових комнат в товаристві камердінера Льошка. Залюблені впали собі в обнятя, не говорячи ні слова. Іх серця стукали одно до другого, бо щож мали вони собі сказати більше.

Коли вкінци Марія увільнила ся з обіймів Рудольфа, втопила свій допитливий зір в Рудольфа, якого зажурене обличе не обіцювало нічого доброго.

,,Від папи надійшла відповідь".

,,Щож?". Спитала Марія крайно напружена.

Рудольф мовчав. Се мовчане сказало їй все. Як би то він радів, колиб відповідь випала добре.

,,О Рудольф! Ми не будемо могти ніколи належати до самих себе. Я вичитую злу новину з твого лиця," говорила Марія зі слезами в очах.

Рудольф росказав їй про сцену в замку цісарськім, підчас якої повідомлено його про відповідь папи. Він посказав їй яким рішучим противником його розводу є цісар, який головне противить ся проти Марії. Для Рудольфа було се непонятним, чому якраз цісар про сю його любов не хоче нічого знати, і він питав свою любку, чи може вона має які, що до того поясненя.

Як могла вона найневиннійща знати, що за

Темна сила розбиває щастє обоїх. Вона росказувала тепер свому Рудольфови, що єї мама є також само противна сему подружу, але і не хоче дати причини сему. Розуміє ся залюблені обоє не мог-

ли приняти причин опору цісаря і баронової за рішаючі. При менше залюблених людях такі причини вистарчалиб.

Архикнязь намовляв також Марію лишити ся через ніч на Маєрлінґу. Вони мали собі росказувати так богато і кувати пляни будучности, або може вже і рішали про страшне закінчене своїх болїв. Та се послїдне здаєть ся є неправдоподібним, бо не було ще остаточної причини до сего. Вони могли ще плянувати про своє будуче жите, а не про смерть

На вівторок 29 січня заповіджено польоване, на яке зголосив ся між иншими також князь Пилип Кобурґський і граф Гойос. Архикнязь однак не брав участи в польованю звиняючись нездоровлем.

Про присутність Марії Вечери гостї запрошені на польоване, не знали нічого і скоро всї відїхали лишаючи залюблених самих.

Рудольф і Марія вибрались після обіда на короткий прохід, з якого після наглої темряви скоро вернули.

Які постанови обоє порішили на будуче, останеть ся незвісним. Найперше ходило о се, що Марія мусїла вертати до дому і треба було тільки рішити, в який спосіб мало се стати ся. Рудольф гадав, що Мярія може з його Братфішом заїхати аж до дому, коли тимчасом Марія думала, що краще заїхати їй сим возом до найблизшої стації желїзничої, а звідтам тже послїдним возом заїхати до Відня.

Коли ще Рудольф і Марія про се говорили, дійшов до них слух словної перепалки на коридорі. Рудольф власне хотів відчинити двері, щоби побачити що там діялось, та рівночасно запукав

хтось до дверий, і до середини ввійшов Братфіш.

,,Що там за шкандал на дворі?" крикнув Рудольф до входячого.

,,Знаєте, Ваша Високість, на дворі є якийсь чоловік, який хоче прийти до середини, а Льошек не хоче його пустити, сказав Братфіш.

,,Хто там є?"

.,Що я знаю; я чув. що якийсь Буляці чи Бояцо. Він каже, що хоче говорити з Вашою високкстію".

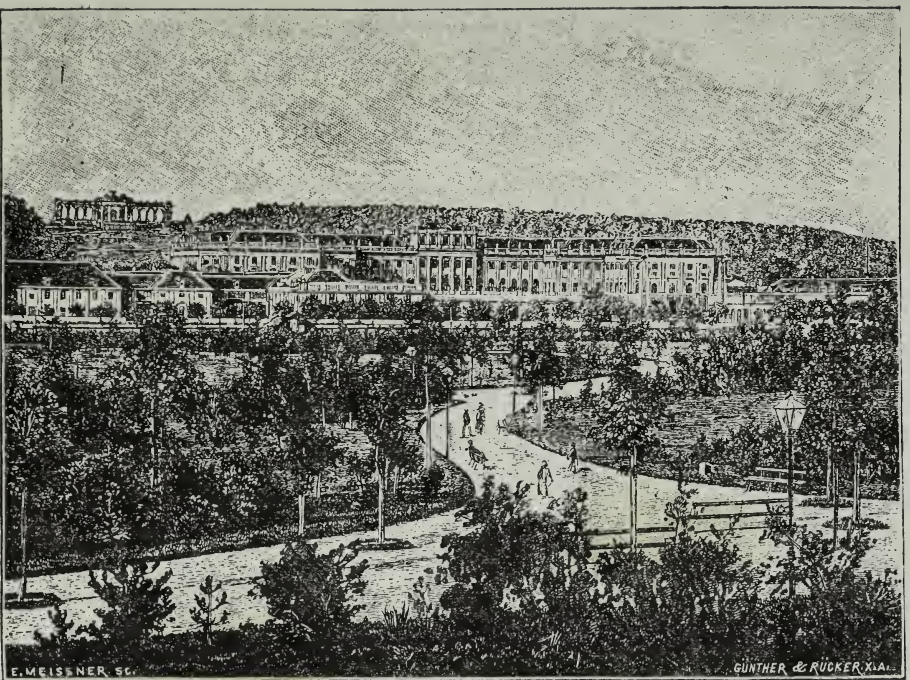
,,На Бога, сказала Марія, чи не буде се мій вуйко?"

Льошек не хотів позволити влізлицеви і кроку зробити через поріг, але архикнязь сказав до Братфіша, щоби чоловіка сего впустити до середини. До Марії сказав між тим Рудольф, щоби перейшла до другого покою, а він прийме єї вуйка, єсли він саме прийшов. Не забавило довго, як до середини ввійшов Бальтаззі; єго міна була трохи резсїяна і пізнати було по нїм, що він перебув з Льошеком суперечку. Рудольф думав, що може приняти, щоби Бальтаззї доніс йому щонебудь важного; помимо того він вважав за відповідне, пригадати йому приналежне поведене.

,,Я думаю, почав Рудольф троха з гори, що се є проти доброго звичаю, силою вдирати ся до чужих комнат".

,,Вибачте, Цїсарська Високосте, я се признаю, але що я мав робити, коли прислужник не хотів мене замельдувати, а я мав важні причини поговорити з цїсарською високостію".

,,І сї причини були?" спитав архикнязь.

Цісарський замок в Шенбрун.

,,Чи є моя сестріниця тут?"

,,А коли є?" відповів архикнязь подразнений.

,,Я думаю, що мама має також право слідити за своєю донькою, коли вже два дні не було єї в дома, і право се не здержить ся навіть перед двер-ми наслїдника престола, єсли є певна причина до-гадувати ся, що вона за ними знаходить ся".

,,Ся журба вашої сестри, панї баронової, є но-востію для мене. Що дає причину до припущеня, що Марія кепсько обходить ся в моїм домі. О скіль ко я знаю, панї баронова знає про мої зносини з Марією і певно мусить вона знати, що Марія від-відує мене не перший раз".

,,Се правда, але тут розходить ся о єї непри-сутність в дома через два днї. Але я не хочу Ва-шій Високости наприкряти ся і коротко тільки хо-чу полагодити ціль мого прибутя. Чи є Марія тут?"

,,Так".

,,Чи вона здорова?"

,,Так".

,,Чи можу я взяти єї зараз до дому?"

Архикнязь не мав ніякої причини зороняти сего, бо поворот Марії до дому був вже й так по-становлений, але йому не сподобав ся сей інквізи-торський тон бесіди вуйка баронівни Вечери, а ще меньше міг йому дарувати влізливість до свойого замку, бо не хотів бути певним перед несподіван-ками. Тому він відповів троха остро:

,,Баронівна привикла руководити ся після мо-їх бажань, тому вона верне, коли менї подобаєть ся".

,,Цісарська Височосте, але я думаю, що найближші з родини мають також право. Я хочу бачити свою сестрінку, щоби єї запитати чи хоче вона їхати зі мною до дому".

,,Тут в моїм домі ви мусите свої претенсії троха обмежити, тут я назначую скільки права і вам прислугує!"

,,Цісарська Височосте!.... Я є вуйком і приходжу з припорученя матери!"

.,Забирайте ся звідси, бо в противнім разї зроблю ужиток з мойого домашного права!"

,,Не скорше, аж побачу Марію!"

,,Ви змушуете мене до крайного!"

.,Се не моя вина. Я не вимагаю нічого неможливого, але я обстаю при своїм!"

,,Архикнязь вхопив за револьвер і звертаючи його проти Бальтаззого, крикнув загнїваний.

,,Сейчас звідси, або вас винесуть.

Бальтаззі хотів скоро кинути ся на Рудольфа щоби видерти йому револьвер. Та в одній хвили револьвер вистрілив і вуйко Марії повалив ся на землю. В хвили, коли впав стріл, відчинились двері і до середини ввійшов граф Гойос повернувши з польованя.

В бічнім покою прислухувала ся цілій тій афері Марія, але зовсім природно не знала вона, що Рудольф вхопив за револьвер, коли однак почула вистріл, впала і вона також до сего покою.

Тут лежав єї вуйко на земли держачи руку на грудях. де прошибла його куля. Гр. Гойос вже був підніс його голову до гори. але в першім подражненю не знав, що з раненим робити. Рудольф стояв

також держачи револьвер в руці при своїй жертві і сам не здавав собі справи з того, як він міг сповнити такий страшний злочин. Та ось ранений звернув ся ще до Рудольфа і сказав:

„Цісарська високосте, я хочу ще говорити до Вас і Марії самих; я маю щось тяжке на серці“.

Гр. Гойос поглянув на Рудолкфа, та він дав йому знак, щоб відійти. Повільним кроком опустив граф комнату.

„Я не знаю як довго я ще буду жити, розпочав Бальтаззі дуже слабим голосом, але заки я розстану ся з сим сьвітом. хочу вам ще одно сказати: Ти Маріє вбий овоч вашої любови, який носиш під серцем, а Вашій Цісарській Високости мушу приказати вбити в собі любов до моєї сестріниці!...“

Дрожачи і допитливо глядїли на него обоє, а він росказував дальше геть все, що йому росказувала перед кількома годинами його сестра. Коли вже безсильність знемогла його, він висказав все і з страхом глядїли залюблені на сей провал, який відчинив ся між ними.

Граф Гойос і Льошек занесли раненого в дальшу комнату. Залюблені знова були самі. Довго не могли промовити нї одного слова, вкінци з плачем впали собі в обнятя.

Що за новий дух вступив в них! Вони побачили нагло себе так близькими а прецїнь заразом і так далеко від себе. Все минуло ся. Вони могли себе любити, вони повинні себе любити, але вони не могли нїколи належати до себе. Тепер доперва зрозуміли обоє сей опір, який ставили баронова і цїсар їх любові. Тепер наче луска спала з їх очий,

і вони проклинали свою впертість, яка не позволила їм вислухати добрих рад їх найблизших.

* * *

Ніч, яка вколисує все до солодкого спочинку, сушить слези і гоїть болї, не могла принести жадної потїхи! Години їх були почислені, або ще більше вони самі визначили час, який могли перебувати між живими. Слези їх не лялись, бо біль був за великий, щоб міг виллятись слезами. Вони сиділи і писали пращальні листи до сих, які були їм любі і дорогі і яким вони хотїли донести про свої послїдні думки.

Коли вже понаписували всї свої листи пережили ще раз в уявах своїх години минулого щастя, обняли ся ще раз, а потім . . . . . .

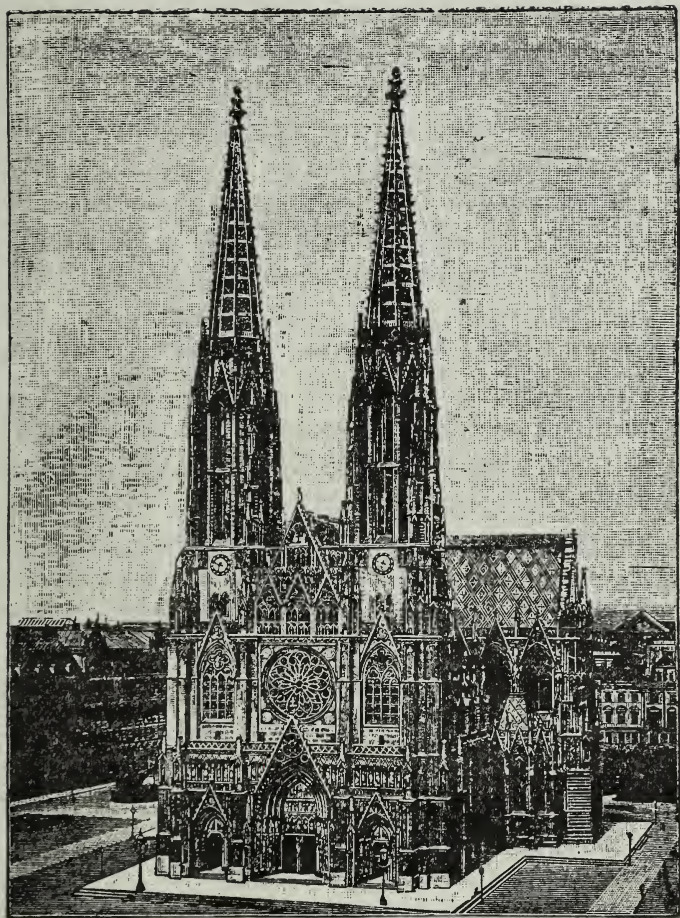
Що потім сталось — ніхто зі смертельників не бачив, але ранок 30 січня розніс сю вістку між людий.

Ранок 30. січня на Маерлінґу

Що приніс ранок 30. січня гостям на Маэрлінґу і цілому сьвітови, про се вже знають всї і більше не маэ чого додавати; часописи цілого сьвіта через якийсь час по такій катастрофі на Маэрлінґу розписувались дуже широко про сю подію і не треба було якихсь визначних, поетичних талантів для опису такої страшної траґедиї, бо дійсність сама настроювала всякого поета через міру його творчости.

Глубока тишина панувала на Маєрлінґу аж до ранку, коли ціле товариство зривалось о 5-тій го. дині раненько і ладилось на великі лови. Звичайно вставав в ту саму пору і сам Рудольф і давав своїм людям вказівки що до польованя. Подібно, як эго родичі не любив архикнязь лежати довго в ліжку. Тим разом здавалось що архикнязь робив виэмок з сеї загально принятої для себе засади. Також Льошек який після своїх інструкций завсїгди ладив для архикнязя в єго вбиральнім покою купіль, яку архикнязь звик був брати що дня, не почув ще ні одного звука який би вказував, що пан його вже встав. Поволи ставав він неспокійний. Година летіла за годиною - а може архикнязеви що притрафилось?

Церква Спасителя (Votivkirche),
в якій Угор Libenyi року 1853-го хотів замордувати цїсаря Франца Йосифа I.

Він не знав, чи баронівна Вечера знаходила ся ще в замку, бо попередного ще вечера вислав єї був Рудольф до Бадену. Він кликав найперше тихенько: „Ласкавий Пане!“ потім коли не дістав відповіди, голоснійше - все мовчало. Він пробував чи двері відчинять ся, та скоро побачив що двері зачинені з внутрі, коли звичайно архикняз спав при відчинених дверях. Одну хвилину став він опанований страхом, потому запукав він сильно до дверей, однак не було ніякої відповіди.

Переконаний, що мусїло стати ся щось незвичайного, погнав до їдального покою, де ждали вже на архикнязя принц Пилип Кобурський і ґраф Гойос. Скоренько переповів їм, що приключило ся йому дотепер, з чого присутні не богато могли зрозуміти, але вносячи з застрашаної твари Льошека догадувались, що мусїло стати ся щось незвичайного, що доторкало так само Рудольфа як і Марію Вечеру.

Вони поспішили до комнати архикнязя. Пукали до дверий а коли не наспіла жадна відповідь, старались двері розбити. Вкінци їм вдалось верхню часть дверий висадити, а принц Пилип перший перелїз до середини і відчинив двері. Всї війшли до середини.

Вид, який їм тепер представив ся, заморозив їм кров в жилах. В своє чорне покривало закрита лажала розтягнена на ліжку Марія Вечера: бліда єї твар звернена була до стелї, і спочивала на шовковій подушцї. Коло неї лежав закритий мисливскою плахтою архикнязь звісивши ноги на підлогу. В правій руцї тримав револьвер з якого браковало

одної кулї. Вони підняли його горішну часть тїла щоби побачити чи може ще жиє в ньому іскорка житя, але як тільки побачили велику рану на його голові, переконались, що треба покинути вже всяку надію. Перестрашені цофнулись в зад і стояли хвилину без памяти, Принц Пилип Кобургский наткнув ногою на порожну біленьку кришталеву фляшинку з золотим замочком, механїчно підняв єї і поклав єї на столик. На нїй написано було ,,стрехнїна." Потім всї три пiдняли Рудольфа і положили на ліжко. Після того вийшли з відтам і зачинили двері.

Принц Пилип був перший, який опамятав ся. Він дав приказ, щоб входу до Маерлїнґу осторожно бережено і щоби не позволювано нікому, входити до замку. Потім припоручив він ґрафови Гойсови поспішити до Відня,щоби занести сю страшну відомість куди було треба і відібрав присягу від служби, щоби з нїким не вимовилась, що тут сталось.

Заки ще ґраф Гойос вибрав ся в дорогу, оглянули з принцом Пилипом ще раз спальну комнату архикнязя, щоби провірити, чи не має чого там, щоби вказувало на причини сего страшного акту. Знайшли тепер на столику, який стояв в головах ліжка листи написані Рудольфом і Марією.

Тільки про загально поширене представлене відкритя страшного акту залюблених. Богатьох однак твердить, що і Марія мала рану від стрілу і через се збивають єї отроїне. Не є се виключена річ, що Рудольф застрілив єї, коли побачив що трутина не ділає сейчас убийчо. Сумнївати ся тіль-

ки треба, як Марія могла добути такої трутини. Та се також не винна річ, чи Марія Вечера згинула через отроїнє, чи через револьвер, одно не підпадає тілько жадному сумнївови, що обоє зійшли з сього сьвіта за обопільним порозумінэм, а не має найменшої правди в сім твердженю, неначе Марія виконала акт пімсти на Рудолфі.

Наше представленє річи що Марія в порозуміню з Рудольфом згинула і не поповнила жадного акту пімсти, потверджують полишені листи Марії. Листи сї звучать:

,,Дорога Мамо!

Вибач менї, що я зробила. Я не могла противитись любови. В згодї з ним мене поховають коло него на кладовищу на Алянд. Я є щасливійша по смерти, як за житя.

Твоя Марія.

Своїй сестрі написала:

,,Дорога Сестро!

Ідемо обоє щасливі в непевну загробову сторону. Згадуй мене від часу до часу, будь щаслива і віддавай ся тільки з любови. Я не могла сего зробити, а позаяк не могла оперти ся любови, тому відходжу з ним.

Не плач за мною. Я йду спокійно на смерть, Тут було менї чудово думаю про Шварцав. Пригадай собі лінію житя моєї руки.

Будь здорова!

Твоя Марія“.

Дивним способом опубліковано сї полишені листи Марії Вечери через ріжні особи ріжно. Ми уважаємо висше подані за найправдоподібнійші,

однак не можемо ручити за них. Як прямо глупий винахід треба вважати опублїкований лист Марії через французьку ґазету „Фіґаро", який підписаний. „Твоя нещаслива Марія". З додатком понизше: „Братфіш свистав сегодня чудово". Се булоби прямо божевілєм зі сторони Марії, наколиб вона направду в своїх прощальних листах коротко перед своєю смертию займала ся ще критикою Братфішового свисту. Ся часопись французька виставила собі через сей винахід съвідоцтво своєї моральности.

Рудольф полишив правдоподібно чотири листи. Деякі дослїдувачі ревні знають про шість листів архикнязя. Та в дійсности певно сказати можна тільки про чотири. Два з них написані були до родичів і тому їх змісту нїхто не знає, третий до князя з Брабамци, з яким архикнязь стояв в найтїснїйшій приязни і який звучав дословно ось так:

„Дорогий приятелю!

Я мушу вмерти. Задля моєї чести не можу поступити инакше. Будь здоров. Благословеньство Боже най буде з тобою.

Рудольф.

Четвертий лист адресований був до дивізийного команданта, Шеґенього. Зміст його був слїдуючий:

„Любий Шеґенї!

Ви знайдете тут кодіціль до мойого тестаменту, який я зробив перед двома роками. В моїй кomнатї читальняній в цїсарскім замку знайдете найбільше моїх паперів: я полишаю їх Вашій дискреції, рішити, котрі з них надають ся до опублїко-

ваня. Сї папери суть замкнені в шуфлядї стола, який стоїть на софі, а маленький золотий ключик, який єї відчиняє, лежить там також, Коли ви дістанете сей лист, я вже не буду при житю. Я мушу вмерти. Передайте моїм всім приятелям мої найсердечнїйші поздоровленя. Най Бог благословить нашу дорогу вітчину,

Рудольф".

Сей другий лист архикнязя був що до змісту вірно опублїкований, але не вірно що до порядку слів. Походить се з того, що лист сей написаний первісно по мадярски мав кількох ріжних переводчиків.

Всї найдені листи забрав ґраф Гойос до себе і виїхав ще в мисливскім убраню до Бадену, де стацийний начальник мусїв задержати найблизший поспішний потяг, який там не ставав В сей спосіб вдалось ґрафови дістати ся до Відня ще перед полуднем.

Граф Гойос казав себе сейчас замельдувати адютантови Парови на послухане в цїсаревої. Вже його мисливский мундур викликав на дворі загальне здивоване, а в додатку його блїде обличе і цїле його єство вказувало, що мусїло статись щось незвичайного.

Граф Гойос війшов в товаристві ґенерального адютанта так скоро до компати цїсаревої, що вона перестрашена підскочила. Граф Пар був вже повідомлений через Гойоса і тому вираз обох казав цїсаревій догадувати ся, що се мусить бути страшна новина, яку мають їй переказати. Коли вона по тім довідала ся про се, гадки єї поспішили від вмерлого сина до свого мужа. Хтож сьмів тепер

Архикнязь Рудольф в послїднім роцї жит.

повідомити що про сю страшну траґедію і цісаря?

Цісарева нараджувалась з обома кавалєрами, що було робити. Та не довго з ними сиділа, а лишила їх самих, а сама пішла переказати сю вість цісареви. Вона немов закаменїла. Голос єї змінив ся, з лиць зникла вся краска. Се була найтяжша година в єї житю.

Бодро держала ся вона супроти своїх почувань, і такою була, коли ввійшла до комнати цісаря. Лагідно, але сильно піддержувала вона свого мужа.

Потім пригадала ще цісареви, що Степанїя не знає ще нїчого про се нещастє і обоє пішли до комнати архикнягинї. Степанїя перелякалась, коли побачила цісарску пару в своїй комнатї так несподївано.

Всї троє стояли через хвильку мовки проти себе. Були се тяжкі хвилї. Степанїя прочула зараз, що Рудольфови мусїла приключитись якась страшна пригода і нагло закричала:

„Що сталось з Рудольфом?"

„Сумно, відповів цісар дрожачим голосом, ми одержали дуже лихі вісти від него".

Степанїя зблїдла і задрожала на цїлім тїлї.

„Він не живий!" зойкнула і повалилась на землю.

Цісарська пара богато намучилась з нею, бо не могла прикликати на поміч служби. Але напад скоро перейшов і їй в дуже обережний спосіб сказано, що стало ся. Глубокий жаль запанував в єї грудях, коли почула страшну вістку, і сама невинна почувала вину в собі, що Рудольф покінчив

смертію через ню.

Ми знаємо, що Елисавета не мала жадної симпатії для своєї невістки, тепер однак обняло Елисавету тяжке співчуте, яке неодно булоб змінило в їх родинних відносинах, колиб обявилось було в час.

Тихенько шептала цісарева собі слова котрогось поета, коли Степанія вила ся з болю на софі. Вона любила свого мужа. Хто про се сумнівав ся, тепер міг про се переконати ся.

Вони не могли разом зійти ся, бо води були за глубокі. І їх характери були такі відмінні. Але нещасливого Рудольфа ані ще більше може нещасливу Степанію не можна винити за се нещасливе їх супруже, бо вони його не вікували, до сего допровадили так звані „політичні взгляди, які ніколи не розуміють що се любов, що противні характери. І жертвою сих „політичних взглядів" впали невинно обоє, тай потягнули ще за собою трету, а там дальше ще одну, дві і більше.

Коли Елисавета скінчила росказувати Степанії гіобову вість, Степанія забажала, поїхати зараз на Маєрлінґ. „При трупі мойого мужа моє місце", сказала.

„Так не можна, сказала цісарева сумно. Ти не маєш доста сил, шоб на таке важитись. Положись, доки не прийдеш знова до сил. Я прикличу твого лікара.

Елисавета дала потрібні прикази, а потім поспішила до своїх комнат, щоб вкінци бути самою, коли покоєва дама ввійшла до середини, знайшла свою паню в безсильности на підлозі. Лікарі сумні

вали ся чи їм вдасть ся привернути цісареву до житя. Довше чим дві години порались коло неї, аж вкінци цісарева збудилась.

Коли розплющила очи, тяжко вздихнула. ,,О, колиб я була вже не вернула до сего житя!" шепотіла собі. ,,Булаб злучилась з моїм Руді! Але так не могло стати ся, ще маю сповнити якісь обовязки."

Затиране слідів.

Надія цісарської пари продовжати мужеську лінію габсбурґського дому в Австрії розвіялась зі смертію Рудольфа. Та помимо сего знайшли ще цісар Франц Йосиф і Елисавета досить сили. писати до папи Льва XIII: ,,В покорі віддаємо Багу. що нам подарував був''.

В десять день пізнійше виїхали обоє з Марією Валерією на Угорщину.

Рудольф був першим принцом з пануючого дому, який пляново був вихований на се, щоби бути добрим конституційним монархом. Він вже від дитиньства вчив ся всїх мов австрійських народів і писав і говорив ними добра. Через части подорожі по краях австро-угорської держави здобув собі докладне знане всїх частий своеї держави. Він знав всїх визначних мужів в державі, а з деякими з них був в приятельських зносинах.

Через його смерть потратили народи Австрії великого свого приятеля. Скрізь запанував жаль і всї спішили з заявами співчутя до цісарської пари. Передовсім оказували всї велике співчуте матери Рудольфа, Елисаветї.

Цікавий був протокол лїкарских оглядин трупа Рудольфа, який звучав ось так:

Цїсар Франц Йосиф I. в ріжнім віцї.

1) Архикнязь Рудольф помер через згнетене чашки і передних частий мозґу. 2) Се згнетене спричинила куля вистрілена з близька в правий виск. 3) вистріл з револьвера середного калїбру міг доконати сего зраненя. 4) Проєктілю (кулї) не можна було знайти, бо він вийшов через отвір зроблений над лївим вухом. 5 Безсумнївною річию є, що архикнязь сам вистрілив до себе і що смерть наступила сейчас.

6) Предвчасний заріст рани і ненормальна будова чашки з внутр, значна виглубленість поверхнї мозґових звоїв, поширеня мозґових комор суть патольоґічними обявами, які походять з ненормального стану його духа, а за тим управляють до твер дженя, що чин сей поповнив Рудольф в станї душевного замішаня".

Сей лїкарский протокол зістав ще підписаний через спеціяльну двірску комісию.

Всї, що брали участь в тій драмі, як Братфіш, камердінер Льошек, баранова Вечера одержали високу суму для мовчанки і зістали вислані за границю. Баронова сама мала дістати міліон ґульденів. За сю суму зобовязала ся баронова робити все потрібне для доброї слави цїсарского двора. при тім треба згадати і за єго леґенду, яка розказує, неначеб Марія Вечера жила ще замужна десь в Італїї, Так само живе віра в народів Австриї, що кронпринц Рудольф жиє також. На натиск духовеньства, яке обурювалось житєм наслїдника престола, забрано його до одного кляштора і держить ся його там. Та се одна тільки леґенда, але їх є ще богато.

Колись, може вже незадовго, коли австрийский трон осиротіє, вірять собі бідні людонькове, знова вирине він з темноти, щоби своєю міцною рукою вхопити за державну керму і сповнити надії народів.

Знаємо вже, скільки то такі віруваня темних і добродушних людий давали причину до ріжних ошуканьств ріжних обервішів, які між населенєм потайком нібито скривались як Рудольфи. Такі Рудольфи ходили головно по селах, закрадались до селянських хат і відкриваючи себе селянам, як кронпринци приобіцювали їм за їх теперішну поміч золоті гори, коли тільки здобудуть незадовго вже собі належний трон. Часами являлось їх двох, оден вірний слуга Рудольфа, який вперед сам ознаймляв людям прихід Рудольфа, а коли вже показалось, що можна надути дурних, прикликував ще і фабрикованого Рудольфа.

На другий день знало вже ціле село, що в того а в того селянина ночував архикнязь, а на третий впадала до села жандармерія і випитувала за сим Рудольфом, та селяни дуже нерадо зраджували побут архикнязя між ними, коли тимчасом ошуканці вже були загорами.

Остаєть ся ще сказати дещо про дві головні особи сеї драми на Маєрлінґу. Про се, що сталось з трупом Марії, розказують також богато байок.

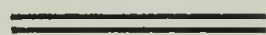
Також „нещаслива" баронова сталась по смерти своєї доньки предметом ріжних оповідань, яких вона в безграничнім болю відгравала головну ролю. Не треба однак казати, що смерть єї доньки була їй рівнодушна і вона як мама певно богато

над нею наболїлась. Та вона радо піддалась зарядженям, які слали на ню з гори не тому, що була сим болем цїлковито зломана, але через впливи гроша, який так любила. Що вона вже за житя Рудольфа була гойно через нього підпирана, на се вказують не тільки звісна загально поправа єї матеріяльного положеня, але також оден документарний доказ, який не можна збити. Доказ сей кинув на сю ролю, яку відограла ґрафиня Ляріш Вальдерзе в сїй любовній драмі, також дуже погане сьвітло.

Загально знаною річию є факт, який наводить оден дослїдувач архикнязя в слїдуючий спосіб: „Коротко перед смертию прейшов архикнязь до малярского павільону маляра Т. Гайдукевича і просив його зняти з себе портрет, який представляв архикнязя в ґенеральскім уніформі. Опісля вже не хотїв його відбирати, бо думав, що він йому буде ще там потрібний скоро. Тимчасом прийшла смерть, а маляр поспішив ся викінчувати образ архикнязя. Був се його послїдний портрет. Скоро покликали маляра до цїсарского замку, де він показав образ цїсареви а пізнїйше також цїсаревій. Цїсар висказав маляреви своє признанє і купив сей образ на свою приватну власність. Потім Гайдукевич попросив цїсаря, щоби сей зволив подарувати йому сурдут, який небіщик був лишив в єго робітни. Цїсар згодив ся на се. Коли маляр хотїв сховати сю дорогу для себе реліквію в скриню, пошукав ще по кишенях сурдута і відкрив в одній з них кусник паперу. Гайдукевич витягнув його з кишенї і розвинув. Був се

лист ґрафині Ляріш до архикнязя. Архикнязь дістав сей лист був вже в послїдних днях свого житя, перечитав його і всунув до грудної кишенї сего власне ґенеральского сурдута. Потім забув за нього і не виняв его більше з кишенї. Лист сей звернув маляр цїсареви, а зі змісту його потверджуеть ся доказ, що ґрафиня Ляріш в сих зносинах архикнязя з Марією Вечерою також свою руку клала".

Лист сей, який опісля предложено було ґрафинї Ляріш, викликав в неї велике замішане. При тім зрадила вона і зміст сего листа, який займав ся грошевими справами баронової Вечери. Лист сей отже доказав, що баронова одержувала гроші від архикнязя і тому двір не бояв ся тепер звернутись до баронової з грошевою пропозицією, щоби тільки мовчала про цїлу ту справу. Лист сей дальше доказав, що грошеві справи між бароновою (материю Марії), а архикнязем переходили через посередництво графинї Ляріш.

Що сталось з трупом Марії Вечери

Що сталось з трупом Марії, запитає не оден читач.

Найзвичайнійші оповіданя пускано в сьвіт про сего трупа, а щоби справу зробити тим цікавійшою то історію сю названо „Труп в фіакрі.“ Сю сумну историю про трупа поміщено в меморіялах бароново́ї Вечери“ і подано єї так читачеви.

Щож воно мало спільного з сими „меморіялами“ Тут можна приняти дві можливости. Або вона є чистим винаходом, або тільки комбінацією накладчика, а тогди треба дивувати ся слабій фантазиї, і всім тим противорічам, або також є можливим, що вона походить від самої баронової Вечери, тогди є ще менше вартною. Бо розуміеть ся само собою, що шляхотна баронова відчувала потребу, обмитися в очах сьвіта і через таку історию старалась принадити на землю чисту голубінь з неба. Треба в кінци повірити накладчикови, що сі „меморіяли“ походять дійсно від баронової, тому варто розібрати сю правду.

Сі отже „меморіяли баронової Вечери,“ так як їх видано, розказують що сталось з трупом Марії як слідує:

Граф Штокав (який як заступниа цісаря відвідав баронову) повідомив єї, що видано розказ, аби єї дочку поховано в „Гайлїнґен крайц“, і додав що не позволить нїколи перевести трупа до Відня. „Для того,“ так він кінчив своє донесене, „мусиш менї дати припоручене, робити все після приказу в твоїм імени.“

Баронова, неспосібна до нїякого опору, позволила все робити як казали, при чому вона побоювалася не без причини, що єї дитину можуть остаточно десь потайки, або без нїкого з єї родини поховати. Вона отже згодилась, щоби Штокав заступив єї як повномочник з єї сторони. Сей сам розказав їй дальше, що видано розказ, не привозити до мисливского замку на Маєрлїнґ жадної труни, і що жаден похоронний віз там не явить ся; трупа баронівної мусить ся в невпадаючий в очи спосіб в одній дорожцї перевезти з Маєрлїнґу на цвинтар, Гайлїґенкрайц.“ Баронова в кінци дала свою згоду і на се і обставала тільки за сим, щоб єї брат Олекса був присутним при перевоженю і похоронї тїла Марії.

В четвер дня 31 січня вечером о пів до пятої години приїхав ґраф Штокав і брат баронової, Олекса Бальтаззі до Маєрлїнґу. Вони дзвонили на дурно через пів години, і нїхто не відчиняв їм замкових дверий аж вкінци надїхав віз з урядникиком двірского надмаршалка і цісарский лїкар, і допервa тепер вартівник відчинив двері і впустив на замок. Урядник розпечатав і відчинив двері покою в якім знайдено трупа Марії окровавленою. Вона мала рану від стрілу на лївім виску який вилетів під правим вухом, Позаяк чин довершено поміж 6

і 8 годиною рано попереднього дня, то від смерти уплинуло яких 38 годин, і трупови не віддано жадної почести і стараня. Труп знаходив ся в тім самім стані, в якім знайдено його ще вчера разом з трупом Рудольфа. Очи були широко відчинені і сильно висунені. З на пів відчиненого рота слезила скипіла кров, яка вкрила частину єї тіла. Рамена спочивали легко зігнуті на грудях. Ліва рука держала хусточку, яку доперва при ужитю великої сили всціли усунути з руки. При першім відкритю лежав труп Марії в покою Рудольфа звернений фронтом до стелї. Але опісля перенесено єї до другої комнати, положено на ліжко і обкрито єї власними шатами так, що побачено єї доперва по усуненю сих шат. ,,Над бідним трупом ще збитковано ся,'' так пишеть ся в сих меморіялах. ,,Відмовлено їй послїдних прислуг, яких радо уділяють бездушному образови Бога там, де живуть люди, що навіть діеть ся в своерідний спосіб у поганьских народів, аби в сей спосіб ублагати і уникнути гніву Божого. Цїлих 38 годин.'' так нарікаєть ся в сих меморіялах, коли вона вже відала душу свою в руки свого творця, замкнено єї окровавлену в покою, а по остаточнім відчиненю покою знайдено эї без найменших релїгійних відзнак, так як эї покинено на ліжку, з головою задертою в зад. Не старали ся навіть оберегти голови трупа. Ніхто з окруженя Рудолъфа і з сих осіб, які перебували в замку, не думав про бідного, опущеного трупа. Навіть не зачинено їй очей. Вона лежала без догляду так, якби нїгде не мож було дістати людской помочи, і обійшлись з нею, як на военнім побоевищи обходять ся

з трупами, для яких не можуть знайти ні хвильки часу для відданя їм послідних прислуг.“

Граф Штокав запевняв вже пізнійше, що він був явив ся на замку день скорше перед перевезенєм трупа, та єго не впущено до комнати, де лежав труп Марії. Та ся заборона була після думки сих меморіялів не узасаднена, бо обдукція тїла вже була перепроваджена. ,,Вонаж (обдукція) могла мати на цїли тілько аби ствердити смерть, або донести до уряду на случай якого підозріня. Та про се мусїли вже при першій урядовій і при участи високих двірських урядників і двірського лїкаря відбутих оглядинах в трупарни все ясно і остаточно поставити. Та инакше, говорить ся в меморіялах, не булиб робили жадних змін, а вже найменше булиб не переносили померщої до другого покою і там держали так довго замкнену.“

Тепер доперва двірський лїкар очистив трупа і прибрав його, апотім передав його кревним допепроваджeня на кладовище. Перше однак списано протокол про се, як застали трупа і про властивости рани від стрілу і поклали в ньому замітку, що тут поповнено самовбійство. На питанэ звернене до свояків Марії, чи вони з тим всїм згідні, підніс Олекса Бальтаззі питайну замітку, чи після того, як в протоколї зазначено самовбійство, не стрінеть се з трудностями при церковнім похоронї. Потім йому відказали, що сего сим разом не буде, і що свояки Марії хай сим не турбують ся. В протоколї однак мусить ся зазначити, що тут поповнено самовбійство, бо инакше треба подати до суду донос, а опісля треба би перевести судове слїдство, що вик-

ликалоби богато замішаня. Дальше своякам порадили ще, щоб вони звернули ся до староства о дозвіл пoхованя Марії на кладовищи в Гайліґенкрайц. Коли і се стало ся, перенесено трупа баронівної до середини воза, де поклали еї в напів лежачій поставі. Потім змусшено обох кревняків сїсти на задних сидженях. Двері воза зачинено, і скоро пігнав він в темну ніч на кладовище. Тіло знаходило ся підчас тої страшної їзди при кревняках в середині замкненого воза на переднім сидженю в напів лежачій поставі в кутику, і присутні мусїли в тім пoположеню перебути цїлу їзду. „Через сей спосіб перевоженя, нарікає сей меморіял, зістав труп без милосердно зганьблений, а почуваня свояків страшно ображені". Та знова тут ґраф Штокав день скорше (в середу) не наставав на се, щоб трупа перебрати. Але в четвер було се вже неможливо, бо сего дня вже раненько розстав ся ґраф Штокав зі своїм урядом найстаршого двірського гофмайстра, і тому вже доручено через одного урядника припопорученє, перевезти тіло в слїдуючу ніч з замку. Рівночасно сказано, що поліція постарає ся про все в Гайліґенкрайц, навіть про труну. Тільки ще мусїв ґраф штокав замовити, та віз сей не міг бути також возом похоронним. Дальші прикази одержить від староства, яке також повідомлено про сей похорон Марії. В наслїдок сего росказу перевезено тіло баронівної в висше описаний спосіб ображуючи чувство кождого чоловіка, в темну ніч. Безпосередно перед місцем похорону задержав якийсь панок віз на улици,який, як пізнїйше показало ся був тайним поліцийним аґентом. Сей аґент присадив

ся на козлї коло фірмана і приказав їхати прямо на кладовище. Коли там прибули, перенесено тїло Марії до трупарнї і вложено його в просту на скоро зроблено в селї труну, хоч ґрафови Штокавови сказано, що труну постарають в Відни зовсїм порядну і перевезуть єї до Гайліґенкрайц''. Коли тїло баронівної вложено в труну, вдарила на кляшторній вежі дванайцята година.

З кладовища поїхали граф Штокав і Олекса Бальтаззі до кляштору, де вже зібрала ся комісія, складаюча ся з ленів староства і поліції. При сїй поліції попідписувано ріжні протоколи і полагодженя, між иньшими також письмо староства з 31 січня 1889 р., в якім подано дозвіл на внесену просьбу на похорон вже довершений з заміткою, що зі взгляду на коротке віддалене з Маерлїнгу до Гайліґенкрайц позволено на просте запечатане, хотяй поліція добре знала, в який спосіб перевезено тїло і що таке перевезене відбулось на виразний приказ Відня. В другім письмі був виписаний дозвіл духовника на поховане тїла Марії на кладовиши кляштору.

В найблизший ранок о 9 годинї довершив монах ігумен чину похорону, і тїло баронівни спущено в землю.

Так описано похорон в сих меморіялах баронової. Розуміеть ся, що в сих вигадках є якась реальна основа, і в кождім поетичнім творі мусить бути хоч дрібка правди. Деж знайти ту правду в сїм оповіданю про похорон Марії?

Основою до сего най послужить оповідане одного віденського маляра, якии росказує слїдуюче:

„Я рисував дня 31 січня 1889 р. з вікна церкви на Гайліґенкрайц ілюстрації для одної часописи. Коли вибила полуднева година, вийшов я зі своїми приладами на вільний воздух, щоб зайти до ресторану. На моє велике здивоване зібрало ся коло церкви богато чорно прибраних панів, які завзято говорили між собою. Господар думав, що се поліційні урядники. Розумієть ся, що ми тут вже знали про той нещасливий випадок, який посїтив цїсарський дім, скоро повідомлено мене, що я не можу бути впущений до церкви. Я постановив отже розпочати малий олійний образець, на який я вже замовив був собі рамці в тутешного столяра. Перед столярським варстатом стояли також два чорно убрані пани, які також збороняли менї входу туди, даючи до зрозуміня, що тут мусїло приключити ся якесь нещасте, яке власне унеможливляє вступ до сего дому. Се було більш чим злобне. Я не міг працювати, а ходив довкола заглядаючи, чи не спостережу сего нещасного випадку в хатї столяра. Щоб тут було за нещасте? Колиб навіть сам столяр зі столярихою померли, то тілько поліцаїв не приїхало би з Відня. Скоро надійшов оден челядник сего столяра, який певно через якесь переднє добре слово прошепотів менї до вуха, шо столяр ладить труну для якоїсь жінки. Тепер же постановив я вважати. Я сторожив в своїм покою. О 11 годинї в ночи приїхав віз, задержав ся перед хатою столяря, і з него стягнено якийсь добре закутаний тягар а віз поїхав дальше. Почули тихе молотковане і незадовго потім вийшли мущини з робітнї, за якими несли покривалом накриту труну. Без нїякого дзво-

неня зникнув маленький похід в кляшторі на Гайліґенкрайц. Знаходячі ся там гроби Бабенберґів, тільки чужинцям на просьбу доступні, були для кождого зачинені".

Отсе є оповідане, після якого зладжено історію „Труна в фіякрі", та як в дійсности було з сим фіякром?

Ся в столяра замовлена труна була призначена не для Марії, але для єї вуйка, якого вбив архикнязь дня 29 січня. Бальтаззі отже був се, що ховали його ночию з повним спокоєм і Бальтаззі є тим, що лежить на сім кладовищи під каменем, який має напись:

Марія
баронівна де Вечера
уроджена 19. IV.1871 р., померла 30. I. 1889 р.

* * *

Як квітка родить ся чоловік і так само ломить ся. Йоб. 14.2.

Також ся обставина що челядник столярський говорив про жінку, для якої роблено труну, не зміняє нічого в повисщім оповіданю. Ані челядник, ані сам майстер не знали для кого була роблена труна, чи для мущини, чи для жінки. Майстер одержав тільки міру, а труп був добре схований, так як його привезли, так і вложили в труну.

Челядник сам тільки доглупував ся, щоб бути опісля славним.

Де однак ділось тіло Марії? Эї відвезено зі всяким спокоєм і незамітно до Венеції, куди виїхала також і баронова на „бажане" цісаря. Звідтам переслала вона до нас про смерть своєї доньки, яка

нібито померла підчас своєї подорожі до Італії. З Венеції виїхала баронова дальше на Карфу, щоби втечи перед репортерами ріжних часописий.

З сеї подорожі заключити можна дальше, що баронова виїхала туди не на „бажане" цісаря, яке завдало її серцю тільки ран глубоких, як описує ся в сих меморіялах баронової, але що вона робила се за сї гроші, які так добре настроювали її серце. Воно зовсїм ясне, що баронова на австрійській земли мусїла піддаватись всяким „бажаням", але сей примус зник, як тільки баронова виїхала за австрійську границю. В Венеції вже могла кричати на цїлий сьвіт про заподіяну їй кривду, та вона сего не зробила. Доперва по кількох лїтах появились „меморіяли", які її ще більше скомпромівували, хоч правда се ще не доказана річ, чи її меморіяли походять дїйсно від неї.

Чи з Венеції перевезено тіло до Падрубиць, не знати. Можливо, що її поховано таки в Венеції.

Офіціяльне закінчене.

Тіло архикнязя замкнено до труни зараз після лїкарських оглядин.

Був се понурий зимовий день (30. січня 1889. року), коли великий похоронний віз задержав ся перед замком Маєрлїнґу. Двері відчинили ся і принц Пилип Кобурґський і ґраф Гойос, які після свого справоздання у Відни вернули знова до Маєрлїнгу, явили ся з відкритими головами і чорно убрані, а таксамо і вся служба, яка держала в руках похоронні сьвічки.

Шість мисливих, які належали до специяльної услуги архикнязя, несли довгу, чорну, майже без окрас труну на своїх раменах, а в ній тлїнні останки наслїдника престола. Гордість держави, неначе який жебрак з дому убогих був перенесений з місця своєї послїдної діяльности до столиці,

Тихо всадили мисливцї труну на похоронний віз, принц Пилип і ґраф Гойос всїли також разом з кількома цїсарськими урядниками до чорних возів і поволи посував ся невеличкий похід вперед. Через якийсь час сунулись вони поволи, та коли нічна пітьма вповила всю вселенну, принц Пилип не видержав вже такої їзди, бо нерви його пережили послїдними днями за богато вражінь і він від

хиливши двері свого воза і крикнув до візника, який провадив коний похоронного воза: „Трапом, чоловіче, на Бога, трапом! Ми ще тут всі пошаліємо, коли так дальше піде!“

Візник послухав і трапом пігнали аж до Бадену, де труну перенесено аж на желізничу стацію і спціяльним потягом перевезено з відси до Відня. Разом з труною приїхали всі кромі візників. Зі стації у Відни перевезено знова ночию труну до цісарського замку, винято трупа Рудольфа з труни і положено його на ліжку в однім з покоїв, які замешкував наслідник престола.

Звідси перенесено пізнійше тіло до гробів, де спочивають всі члени габсбурґської династії. За труною поступав цісар і всі під той час присутні у Відни архикнязї. Щоби повздержати напираючу товпу, військо зробило шпалїр довлола похоронного походу. Глухий стукіт військових бубнів товаришив сумному походови, офіцири салютували зі спущеними в долину шаблями, а з товпи так прихильної цісарському домови виривались тяжкі стони і жіночі плачі.

Зворушаюча сцена відбула ся вже в самих гробах. Цісар, який дотепер ледви вдержав ся на ногах, поспішив до самого катафалька, на якім спочивала труна і клячучи перед нею, вкрив твар свою, зрошену рясними слезами, обома руками і довго так болїв, доки в кінци архикнязї не підняли його і забрали з сих місць вічного супочинку. Потім звернув ся двірський начальник князь Гогенльоге до монаха, сторожа сих гробів, і згідно з церемоніялом спитав його: „Чи пізнаєш в тім трупі Його

Високість архикнязя, наслїдника престола Австрії, Рудольфа?"

По тихій його відповіди „так", передано йому небіщика „під вічний догляд"; гріб зачинив ся над нещасливим принцом.

Дня 25 лютого 1889 року появили ся три оповіщеня нещасливого цїсаря Фанца Йосифа I.:

Дорогий ґрафе Тафе!

Для мене є се правдивою потребою серця звер нути ся в дні болїсного смутку просто до моїх улюблених народів, щоби висказати їм мою найглуб шу невичерпану подяку за численні докази зворушаючої преданости і вірности. В додатку одержуєте сю мою промову, яку зволите оголосити в відповідаючий цїли спосіб.

Франц Йосиф."

„До моїх народів!

Найтяжший удар який міг діткнути мою вітчину, невіджалувана страта мойого найдорозшого, одинокого сина наповнила мене, мою родину і мої народи найглубшим смутком. Зворушений до глубини своєї душі клоню свою голову в покорі перед недослїдженим допустом Божого провидїня і благаю Всевишнього разом з моїми народами, щоби дав менї сили не зломитись в совістнім виповнюваню своїх обовязків, але витримати в тім напрямі, якого незмінений порядок так після як і перед тим є запевнений для будучности, в неперестанних змаганях за загальне добро і удержане благословеньств спокою.

Великою потїхою для мене є бачити сю, по віки заховану, сердечну спів'участь в такі днї най-

прикрійшого болю душі моїх народів і зі всіх сторін, дальших і близших, з міст і сіл одержувати найріжнороднійші і найбільше зворушливі заяви сего співчутя.

Глубоко відчуваю се, як ся звязь взаїмної любови і вірности, яка мучить мене і мою родину зі всіма народами моєї монархії, в годинах так тяжких допустів зискає тільки на силї і витревалости, і тому відчуваю за свою повинність в своїм імени і в імени цісаревої і королевої, моєї улюбленої подруги, потім в імени моєї синової з цілого серця подякувати за ті всї заяви співчутя в сїм нашім горю.

З сею глубоко відчутою вдячностію прошу разом з моїми народами о Божу поміч для дальшого співділаня спільними силами на добро вітчини.“

„Розказ до армії.

Було се для моєго прибитиго серця великою підоймою, одержати в дні тяжкого допусту, який наложило на мене Боже провидїнє нові докази незломної вірности і синівської преданотти мойого війська, моєї воєнної маринарки і моїх обох краєвих оборон військових.

В правдиво гідний і сердечний спосіб висказали почутя смутку і болю задля моєго дорогого сина приналежні для моєї збройної сили.

З найдальших сторін моєї держави поспішили їх заступники до Відня, йдучи за покликом свого серця, щоби оказати свою пошану дорогому небіщикови, віддати йому свою послїдну прислугу і заманїфестувати, що терпіня і радости моєго дому

знаходять по всї часи відгук голосний в моїм війську, моїй маринарцї як також в рядах моїх краєвих оборон.

Складаю їм за се мою найсердечнїйшу подяку.

Моє серце завсїгди бєть ся для кождого жовнїра всеї збройної сили, з гордостію гляджу на неї і також на будучність остаєтесь запевнені моєї любви і опіки.“

Опісля появив ся подібний росказ до фльоти. Памятними останутъ ся слова цїсаря, які він висказав у відповідь на заяву президента мінїстрів, ґрафа Тафого, глубоко зворушений зі слезами в очах і перериваним плачем голосом:

„Я дякую палатї послів, сказав цїсар як найсердечнїйше за тепле співчутє, яке висказала вона з нагоди смерти мойого дорогого сина.

Всї народи заступлених в державній радї королївств, висказали при сїй нагодї тільки любови і вірности, тільки правдивого австрійського патріотизму, тільки преданности моїй династії, що се додавало менї найбільше потїхи разом з гадкою на Всевишнього в моїм тяжкім терпїню.

Помимо тяжкого удару судьби буду сповняти мої державні обовязки вірно і совістно, як давнїйше. Вискажіть також палатї послів мою найгорячїйшу подяку за їх співчутє а таксамо подяку цїсаревої і моєї синової.

Скільки я маю завдячити моїй найлюбійшій цїсаревій, яка була для мене великою підпорою в сї днї, не можу описати, не можу досить тепло виразитись. Я не можу надякуватись Богу, що дав менї таку товаришку житя.

Скажіть се тільки ширше. Чим більше се поширите, тим більше буду я вам вдячний".

Скоро після похорону наслідника престола виїхав цісар з цісаревою і принцезною Степанією до Будапешту, де приняв заяви смутку мадярського народу.

Сила душі цісаря, сила побореня самого себе заманіфестувалась в сих днях смутку дуже різко. Вже 19. лютого давав він в Будапешті загальні послуханя і посьвячував весь час свого приїзду на Угорщину державним справам. Зі своєю родиною позіставав цісар до 15. цьвітня в Будапешті, опісля вибрав ся до Ішлю, а під кінець цьвітня вернув до Відня.

На Елисавету зробила смерть Рудольфа страшне вражінє. Ніколи, навіть в часи своєї довгої розлуки, після утечі від свого мужа, не була більше замкненою як тепер. Навіть в горячих молитвах не знаходила потїхи, якої з них сподївала ся. Гарні черти єї облича видавались неначе закаменїлі; тепер більше як коли небудь перед тим була подібна до статуї Ніоби.

Також і в єї обличу витворив ся, коли вже зникла з нього ся понура закаменїність, ся зворушаюча риса повного болю відреченя і підданости волї найвисшого єства, яка додає тільки приводу сьому творови штуки, так вразливого на людські ніжні серця.

Вона подарувала тоді всї свої прикраси своїм донькам, а для себе задержала тільки кілька нараменників, які одержала від цісаря а з якими ніколи не хотїла розлучити ся. Були се брилянти на золо-

тих вючках, які так легко розширяють ся, що Елисавета могла їх втягнути на руку не відчиняючи їх зовсїм.

Кляра Чуді подає про цїсареву образ невисказаного терпіня. По геройськи держалась вона, коли впало на ню се несподїване нещасте. Але по перших тижнях самоопанованя наступила реакція в вибухах розриваючої серце десперації.

Після понять товпи була вона повна противорічий через довший час. Тепер говорила вона сама, що не посїдає більше „нї сили до житя, нї бажаня вмерти".

Берлїнські часописи писали, що вона була хора на умі. В тім вони милились. Але коли вона сталась такою тепер після такого удару, то се не повинно дивувати нїкого. Дотепер відкрили лїкарі в неї хоробу серцеву, на яку терпіла вона аж до кінця свого житя.

Коли служба єї входила до передпокоїв єї комнати, то завсїгди чула як цїсарева плакала, та сьвітови вона так дуже боялась показувати свої болї, що крилась перед всїма.

Частїйше тепер як колинебудь перед тим втїкала вона з двора. Степанії не хотїла нїколи бачити перед своїми очима; вона приписувала єї поведеню вину Рудольфової зміни і судьби. Також архикнягинї Елисавети, дочки Степанії і Рудольфа не могла знести близько себе; болїло єї дуже глядїти на сю дитину, яка унаслїдила прикмети свого батька, а вчасти черти своєї матери.

Народ не бачив єї вже нїколи, а тим менше віденьска аристократія. Коли вона являла ся в Від-

ни, то не замешкувала вже більше своїх старих комнат в тій части цїсарского замку, що зветь ся „Амалїенгоф". Там опанувало еї вражінє з того дня, в якім вона мусїла донести страшну вість цїсареви якої не важив ся доносити йому нїхто инший,

Эї окруженє ставоло що раз тїснїйшим. Вона що раз то більше боялась поглядів людских. Вона давала найострійші прикази, щоби всякі цїкаві очи з далека держались від неї. Так своєю жаждою за самотою ображала вона навіть свого мужа і своїх дїтий.

Навіть свій улюблений замок в Лянц могла вона заледви через кілька тижднїв удержувати. До Угорщини виїзджала тепер також рідше і нїгде не задержувалась довше, як оден місяць. Рожі марнїли в еї городовій сали на замку в Ґеделе, а на дорогах, якими любила їздити верхом, поросли буряни.

Давнїйше в хвилях болю любила їздити по степах на конї, а тепер ся охота перетворилась в горячку, і вона безперестанно вганяла з місця на місце. Вона трепотїла, як неспокійний птах по сьвітї, і не могла нїгде знайти спокою.

Від часу до часу відвиджував еї цїсар підчас сих безперeривних подорожий, і тодї нїби на хвилину оживала. Але як тілько цїсар відїхав, то попадала в ще більш понуру тоску. Вона носила завсїгди жалїбний стрій і була завсїгди зігнута до долини. Де тільки показалась, являлась там неначе образ журби.

Місце нещасливої траґедиї, мисливский замок

на Маерлінґу хотів спершу цісар Франц Йосиф зрівнати рівно з землею. Вкінци змінив свою постанову і задумав перемінити його в кляштор. Він купив його від доньки Рудольфа, якій небіщик записав сей замок, за круглу суму 200 тисяч ґульденів. Цілий замок і всі додаткові господарскі будинки перебудовано цілковито і подаровано орденови покутуючих кармелїтанок, разом з 350 тисячами ґульденів на безперестанне відправлюване служб Божих і на удержане монастира, а сама перебудова забрала суму не меншу як пів мілїона гульденів.

Хоч будову монастиря довершено в тім самім стилю, що колись був мисливский замок на Маерлїнгу, а навіть фасаду зроблено можливо таку саму, то цікавий оглядач не може в теперішнім монастири Маерлїнг пізнати колишнього мисливского замку на Маерлїнгу.

Давнійше ціле крило замку, в якім мешкав архикнязь Рудольф, творить тепер середину всеї будови. Покій, в якім помер Рудольф і Марія, найперше хотіли замінити в каплицю. Позаяк однак сей покій був за малий на сю ціль, то порадили собі в сей спосіб, що добудували ще до сего покою ще иншу будівлю, відповідну до цїли з вежою, і з окремим входом з надвору і так замінили сю частину замку на каплицю, в якій колишній покій остав осередною частию.

Город, який за часів архикнязя окружав цілий замок, тепер зменшено, щоби мати вільний вступ до каплиці. Старий мур, який давнійше окружав праве крило замку вздовж доїздної улиці, тепер

зірвано і вибудовано новий. Монастир Маєрлінг робить тепер цілком инше вражінє, як давнійше мисливский замок, і сї що колись знали мисливский замок архикнязя можуть тепер ледви пізнати старі його розміри і риси, які тільки в части замінено; особливо монастирска каплиця, в яку замінено покій небіщика, головно причиняє ся до того, що робить вражінє зовсім иншого образа.

Ширина сеї каплиці відповідає цілковито ширинї покою, в якім помер архикнязь і Марія, а тільки довжину первісну побільшено о половину. Щоби одначе зі взгляду на більше число побожників устроїти каплицю, добудовано ще середню нову. Окраса каплиці хоч позірно виглядає простою, то в дійсности є вона богата. Шість гранїтових колюмн підпирають склепінє каплиці. Головний, готицький вівтар є викутий з істріяньского мармору і знаходить ся напротив порталю (входовий передсїнок) і саме на тім місци, де стояло ліжко архикнязя, на якім знайдено його вже як небіщика разом з Марією Вечерою. Численні коштовні вікна, по найбільшій части даровані членами цїсаревого дому, дають богато сьвітла і окрашують Божий дім.

Західна будова давнійшого лївого крила зістала тепер підвисшена о оден поверх більше і добудовано ще праве крило в північно-всхіднім напрямі. Ся нова будова має два поверхи і дванайцять вікон від фронтової сторони. В тім крилї живуть монахинї підчас коли в лївім крилї знаходять ся комнати для путників. Монастир має 21 цель для монастирських сестер, дві проповідальниці оден ре-

фектар, хор, каплицю для хорих, помешкане для сьвященника, читальню і т. и.

Зі старого замку лишилась незміненою ще тільки задня часть, так званий тракт Елисавети. Є се низенький будинок, який подобає радше на селяньску хату, чим на замковий будинок. Стара замкова церков, яку давнійше бачено понад всіма мурами Маєрлінґу, зістала цілковито збурена, щоби дати місце для монастирских гробів, яких там побудовано 48, бо саме положене замку, і всі прочі обставини промовляють проти закладаня кладовища. Подібно як тракт Елисавети осталась і решта города разом з каварняним павільоном і з одного каміня побудованим і густовно оздобленим городовим домом незміненою. Побічні будинки замку, так званий Маєрлінгоф, замінено в дім для неспосібних лісничих, і поміщено в нім всіх сих лісничих, які працювали в поблизьких ревірах і не могли дальше сповняти своїх обовязків.

Дня 15 жовтня 1889 в день сьвятої Тереси обняли кармелітанки разом зі своэю ігуменею нового монастиря, сестрою Маріэю Кавфман в числі 21 в посіданэ монастир Маэрлінґ. Двірский парох Маєр відправив в новій каплици першу службу Божу і посьвятив цілий будинок. Слідуючого дня в день всіх сьвятих відправлено панахиду в присутности цісаря Франца Йосифа. Також Єлисавета відвиджувала часто каплицю монастиря. Коли тілько приїзджала до Відня, не зебувала ніколи за Маєрлінґ, за віденський ліс в якім тільки споминів блукало по небіщику Рудольфі, Ніколи скорше не вибрала ся з Відня в яку подорож доки не побачила найперше на пра-

щане каплиці на Маєрлінґу. Та за те вдова по архикнязю Стефанія не бачила Маєрлінґу після смерти Рудольфа нї оден раз

Заряд маєтку Маєрлінг, до якого ще належало досить велике господарство, і нагляд над доглядуванем сих дванайцятох лїсничих які діставали ще в додатку місячні датки, припоручено одному, дав ному служникови Рудольфа іменем Звергер. Але скоро показало ся, що на удержанє того всего потреба було досить богато гроша, що спонукало цїсаря покривати сї видатки в части своїми власними грішми, доки вкінци не подаровано і сих додаткових будинків враз з маєтком на власність монастиря. Ігумениця приняла радо сю пропозицію цїсаря, і сама тепер перебрала на себе і заряд маєтком і догляд над сими вислуженими лїсничими. На запевненє покриваня всїх коштів додано ще новий дарунок в сумі 150 тисяч гульденів.

Треба признати, що цїсар Франц Йосиф посьвятив памяти свого дорогого сина великі суми гроша. Коштувало його майже мілїон гульденів переміна мисливского замку в монастир, але сї вкладки суть гідним памятником батьківського жалю.

Відгуки і спостереженя.

Для цілости годить ся ще дещо сказати про жите сих осіб, яких доля звязала з драмою на Маєрлінгу. Досить часу вплинуло від сеї нещасливої ночи і косар смертоносний пригадав неодному з них, що дні смертельників суть почислені. Не треба вже тепер виписувати пламенних слів на стіні, як се колись ділось за добрих часів Ізраїля, смерть сама заходить.

Найменше симпатичним показав ся після сего сумного покінченя на Маєрлінгу тайний фіякерник архикнязя, Братфіш. Ласа на сензациї столиця Франциї хотіла подати щось особлившого і всї брукові часописи описували фіякерника Рудольфового, як свистуна. Братфіш не дав довго на себе ждати і виїхав до Парижа, де знайшов великий попит зі сторони цікавої, парижської товпи. Розуміє ть ся, не довго тревало те все зацікавлене, бо свист скоро їм проїв ся, коли вже перша бабська цікавість була вдоволена. Братфіш замітив. що ,,слава" його, а з нею і його доходи маліли, тому він скинув невдячний Париж. Правдоподібною річию є, що найперше опублікований ,,Фіґаром" лист Марії, яка в дописці листа вихвалює штуку свистаня Братфіша, стоїть в звязи з гостинними виступами фіякерника

Чого учив Христос 15 ц.
КАРОЛЯ, прегарна повість з житя дівчини, 160 сторін 40 ,,
УБІЙНИКИ, гарна драма в 5-ох діях, II видане 25 ,,
ГОРЕСЛАВ, Історня про сина Геновефи, єго житє і страсти 25 "
О ДВАНАЙЦЯТИ ТАБЛИЦЯХ, байки 30 ,,
СЕРЦЕ ЧОЛОВІКА сьвятинею Бога, або осідком діявола 15 ,,
ІСТОРІЯ про сироту Івася 15 ,,
ПІСНІ про КАНАДУ і АВСТРІЮ, 4-те побільшене видане з образками. Гарні вірші про подорож і житє в Канаді 40 ,,
СЛАВНІ ПРОРОЦТВА Арабської цариці Михальди 30 ,,
ЯК утік СІЧИНСЬКИЙ з Діброви 10 ,,
КОЛИ ЛЕКШЕ БУДЕ 5 ,,
ГРІШНИЦЯ, Гарне Оповідане 5 ,,
ЗЛОЧИН і ЗЛОЧИНЦІ 10 ,,
ЩО думають Соціялісти 10 ,,
ПРИЧТА про Воду 5 ,,
ОБОРОНЕЦЬ ПРОСТИТУТКИ 5 ,,
НОВИЙ ЗБІРНИК Народних Пісень, Дум, Думок, Коломийок і пісень Весільних 25 ,,

Пишіть по цінники книжок і музичних інструментів на адресу:

RUSKA KNYHARNIA
850 Main St. Winnipeg, Man.

Дальше читане, котре таксамо є загальне для всїх а незвичайно інтересне є

ЕЛИСАВЕТА

мучениця на цїсарськім престолї у сьвітлї правди.

Се є незвичайно правдива і гарна історія про жите Елисавети, єї поводжене і мученичу смерть. В книжцї сій є описана згадана смерть подорожі і жите Елисавети. Граф Мароши показує перший раз характер сеї високої панї, показує яка була, як дуже любила свій нарід і як богато спричинялась до помочи бідного, поневоленого люду.

В Австрії сю книжку заборонено друкувати.

Книжка ся обіймає 224 сторін з 30 гарними образками і портретами цїсаря, цїсаревої, прегарних замків і инших гарних образків.

Цїна примірника 60 центів.

Найновійші книжки, які можете дістати в Руській Книгарни є

Перший атляс в українській мові зладжений проф. Др. Мироном Кордубою:

ҐЕОҐРАФІЧНИЙ АТЛЯС

24 картин.

Цїна брошури 1 дол., оправл. в полотно $ 1.25
Атляс сей зроблений після всїх здобутків на поли ґеоґрафії.

„КОНЕЦЬ ТИТАНІКА“ 40 центів.

в Парижи і відповідав потребам реклями сих тінгель-танглів, які ангажували Братфіша на виступи в себе. Ще заки Братфіш виїхав до Парижа зараз після смерти архикнязя, казав сей набожний Братфіш всї дарунки, які тільки одержав від Рудольфа, продати через публичну ліцитацію. Матеріяльним недостатком не можна його усправедливлювати бо він як тайний дорожкар архикнязя був винадгороджуваний золотом і міг заощадити собі більше, як неоден урядник. Коли Братфіш виїхав з Парижа. нїхто не журив ся ним більше. Тільки якийсь час згадував його сьвіт, коли який там репортер, голодний на сензацію подав новинку про смерть Братфіша, а опісля проснував сю вістку. Можливо, що се були тільки штучки самого Братфіша для своєї реклями, який думав в сей спосіб знова звернути на себе увагу. Але раз новинки про єго смерть справдили ся, іменно в грудни 1892 р. Смерть захопила єго при граню в карти. Шляхотний візник помер з картами в руках.

Граф Гойос, який перший влїз дня 30 січня 1889 р. до комнати в якій лежав застрілений Рудольф, міг подати про причину смерти архикнязя найпевнїйші докази, помер в маю 1899 р. в віці 60 літ. Граф Гойос власне видумав леґенду про „серцевий удар", на який після австрийских гісториків мусів померти наслїдник престола. Десять літ довше від архикнязя жив сей винахідник „серцевого удару", щоби потім померти самому на — серцевий удар. Як вірний служник свого пана оберігав він тайну вірно і взяв навіть смерть Бальтаззого на себе, якого він мав вбити в двобою. Дня 26

мая 1899 р. зістав граф Гойос похований на кладовищи в Гутенштайні.

Анна Вечера, сестра Марії померла в році 1901. По смерти Марії віддалась вона за ґрафа Генрика Биляндта. Відносини обох сестер не були дуже сердечні, що пояснюєсть ся ріжницею характерів. Марія була романтично успосіблена, підчас коли Анна була чисто реальної вдачі і тому відносини Марії до Рудольфа ганила від самого початку. Анна сказала вже наперед, що не буде мати доброго закінченя, чого мрійлива Марія не хотїла ніколи навіть слухати. Стараня Анни розбити сї зносини Марії з Рудольфом нїчого не осягнули, а Марія вважала через се свою сестру, як свою неприятельку, і нїколи не звіряла ся з нїчим перед нею і втїкала від неї.

Рік 1898 приніс одну подію, яка знова пригадала цїлому сьвітови Маєрлінґ. Бо кождий мусів мимовільно згадати Рудольфа і його траґічний кінець, як тільки почув телеґрафічну вістку про смерть цїсаревої Елисавети, яка впала з руки анархіста Лючінього. В тім роцї туга опанувала цїсареву, як ще нїколи доси, і в неї вже показувались признаки близького божевіля. В половинї липня принесли офіціяльні австрийскі і мадярскі часописи слїдуюче донесене:

„Іх Величество цїсарева і королева виїде в половинї липня до Навгайму, щоби користати з тамтейших купелей.

Іх Величество терпіла довго на недокровність, яка ще в наслїдок сильного запаленя нервів при довго треваючій цїлими тижднями безсонности знач

но побільшила ся послідної зими. Кромі сего розширювалось їй серце.

При цілковито спокійних обставинах хороба не дає поважних причин до побоювань. Однак лікарі радять Іх Величеству як найусильнійше, піддати ся курациї в висше згаданім місци купелевім, щоби скріпити мушкули серця".

Дня 29 серпня виїхала цісарева спеціяльним поїздом до Монт де Ко, де почувала себе дуже добре, і майже що днини вибирала ся на поблизькі гори. Вона задумувала побути в тій околици яких чотири або пять тижднів.

Дня 9. вересня вибрала ся вона на прогульку до замку Преґні, який належав до родини Ротшильдів. День перед тим ходила вона на прохід зі своїм читальником, Фридрихом Баркером близько помосту водного Терітет. Обоє посідали на мохом оброслій скалі на березї. Цісарева оббирала бросквиню і подавала половину свому товаришеви.

В тій самій хвилі надлетів близько них чорний ворон і видер їй овоч своїми крилами з рук.

В історії габсбургского дому відіграв крук кілька разів ролю дуже кепського віщуна. Тому і тепер читальник уважав для цісаревої наглу появу сего птаха як кепський знак. Він радив їй понехати зовсім задуману подорож до Женеви і Преґні.

,,Любий приятелю відповіла Елисавета, я не боюся нічого. Я є фаталїстка. Що має стати ся то станеть ся!"

Зустрічаємо в неї віру в фаталїзм як се було і в Рудольфа. Чуді розказує дальші події в слїдуючий спосіб

Цїсар і цїсарева на спациру (послїдна знимка).

На другий день ходила вона тільки в товаристві одної двірскої дами графині С. до Преґні. Була в як найкращім гуморі і почувалась незвичайно добре. Обсипала баронову Ротшильд приязностю.

Того самого пополудня виїхала до Женеви і заїхала до готелю Борівaж, де вже давнійше перебувала.

,,Женева єсть моїм найлюбійшим місцем перебуваня, сказала вона раз кілька років перед своєю смертію, бо там ходжу незамітна між космополітами.

Господиня готелю розуміється знала хто вона була. Цісарева питала ся, чи додержить єї інкогніта.

,,Так, сказала господиня але додала ще, що правдоподібна служба пізнала єї ще з попередних відвидин.

З прибутєм Елисавети до Швайцариї уряд сего Кантону поручив тайній поліциї стерегти цісареву але вона як звичайно просила щоб заощадити їй такого товариства, бо вона любить ходити своїми дорогами сама.

Дня 10. вересня 1898 р. саме в полудне, вийшла цісарева з готелю зі своєю двірскою дамою щоби на пароплаві ,,Женеві" переїхати ся. Служба готелева глядїла за нею і завважила єї легонький, скорий хід.

Треба було сумнїватись, чи обі дами вспіють ще прийти на час на пароплав; ґрафиня С. спішилась о оден крок вперед перед цісаревою.

В одній хвили виступив оден чоловік, який сидїв на лавці саме там куди вони переходили. Був се Італїянець Л. Лючені, небезпечний анархіст, на якого звертано увагу швайцарскій поліциї, щоб

держала його на оці.

Він прискочив до Елисавети і встромив їй острий ніж в груди.

Вона впала на землю. Двірська дама, яка не прочувала, що стало ся, вхопила її в свої рамена, як тільки побачила, що вона паде на землю.

,,Чи Вашому Величеству недобре?" спитала вона.

,,Я не знаю", звучала відповідь.

,,Чи хочуть Ваше Величество приняти моє рамя?"

,,Дякую."

Графиня старалась піддержувати її, але се не видавалось конечним. Вони пішли обі на поклад корабля.

,,Чи я є бліда?" спитала цісарева. ,,Так Величество!"

Вона впала знов і сталась безсильною.

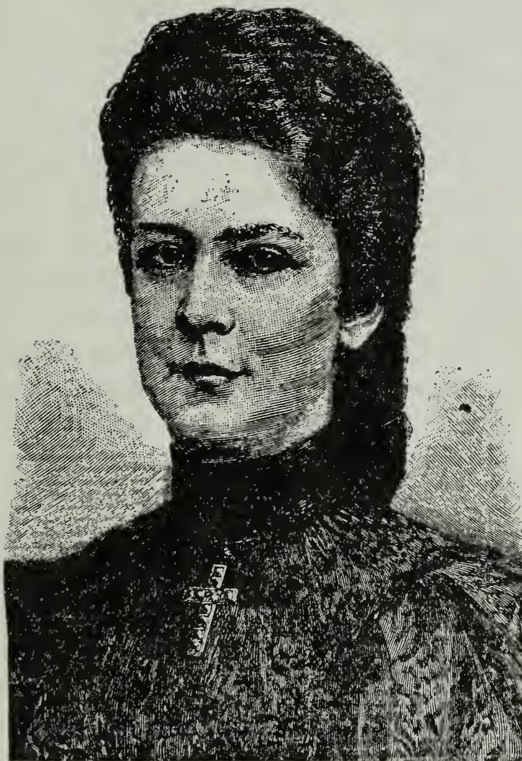
Пароплав тимчасом рушив з місця. Графиня С. і кілька инших дам які також були на покладі старались прикликати її знова до памяти. Ніхто не думав про атентат. Але коли вона відчинила її одіж щоби могла свобіднійше віддихати, завважала двірська дама сліди крови.

Елисавета прийшла ще раз до памяти.

,,Що стало ся?" спитала ся вона голоснійше і частійшим голосом. Се були її послідні слова.

Доперва тепер двірська дама переляка лась поважно. Вона донесла капітанови корабля, що хора дама є австрійська цісарева і корабель навернув до Женеви.

Принесено Елисавету на барах з корабельного вітри

Цїсарева Елисавета в останнім часї житя.

ла до готелю Боріваж, Як тільки там положили, цісарева вздихнула ще два рази глубоко, і се був послідний знак житя.

Кілька днів перед тим сказала вона до свого читальника:

"Я бажаю скорої і безболісної смерти; — я би не хотіла вмирати в своїм ліжку.;

Три лікарі і оден духовник знайшли ся сейчас в готели. Але досліди лікарів могли тільки ствердити, що вона лагідно і спокійно померла.

Смерть спричинив штилет, який в лївім боці коло четвертого ребра перебив легкі і серце цісаревої.

Вбійник Лючені, який скоро після свого злочину зістав арештований, сповнив бажане цісаревої "скорої і безболісної і не на своїм ліжку смерти."

* * *

Ось так ми прийшли до кінця нашого опису і думаємо, що все зістало осьвітлене, що тільки співділало в тій сумній катастрофі. Що до роль поодиноких осіб то не має найменшого сумніву; а так само і полишені листи залюбленої пари Рудольфа і Марії без всякого сумнїву доказують, що обоє рішились вмерти добровільно. Також спосіб смерти наслїдника престола мусить бути признаним без всякого сумнїву.

Сам протокол лїкарських оглядин стверджує по над всякій сумнїв, що Рудольф застрілив ся,

Ті всї, що вірять, що се стверджено на виразний приказ з гори страшно милять ся. Наукові си-

ли ніколи не подадуть до загальної відомости того, чого вони не можуть ствердити. Протокол отже треба вважати за ненарушимий документ так довго, як довго не доказано чогось противного. коли ми тепер вважаємо самовбійство, як доказане, то остаєся ще до висьвітленя питаня,чи се самовбійство надасть ся до сих всїх душевних браків Рудольфа, які він показував за житя.

Коли ми поглянемо на сї браки, як на виплив його хоробливого успособленя, то не надають ся вони до обговорюваня. Небезпечною однак є річею усправедливлювати, або відкривати сї браки, які сповнено такою сьвідомою особою, при помочи хороби. Так само, як знаємо про істноване реальної полїтики, так само можемо говорити про реальну етику, яка з загальних етичних причин відкидає поодинокі усправедливлюваня. Тому ми лишимо питане хороби зовсїм на боцї, бо воно виринає завсїгди, коли стане ся яка кривда близько трону. Не можна також прилучитись до опінії і сих, які твердять, що Рудольф відпокутовав сим своїм самовбійством всї свої гріхи.

З нашими поглядами згаджають ся цїлковито виводи якогось без'іменного автора який про питане самовбійства так написав: ,,Самовбійство є несправедливостию не тільки з точки погляду християнїзму, але також з точки погляду чистої людської моралї і державного порядку. Тільки в цїлком відосібнених случаях можна осуджувати самовбійство прихильнїйше, в случаях, після чисто людского вихованя не остаєть ся самовбійствови нїчого більше, де вже знищена його честь, його цїла

будучність, і він розлучаєть ся від сьвіта, якому нічого більше не винен.“

Щоби Рудольф попав аж в таке положенє, про се можна спорити. Він не може скористати з сего виїмкового усправедливленя самовбійства і він сим своїм самовбийством нічого не відпокутував, тільки додав до своїх гріхів ще оден новий.

Деякі сторони усправедливлюють його самовбійство в сей спосіб що не вважають його самовбійником але тільки жертвою морду. Так власне представила справу принцезна Одескальхі, що нібито Рудольф впав жертвою з рук Марії, але хто перечитав пильно сю книжку, сей зрозумів, що се прямо не можлива річ. Ще глупійшою видумкою є, що Рудольфа вбито дня 29. січня при забаві на Маєрлінґу фляшкою від шампанського вина. Як доказ поповненого самовбійства можна вважати слідуючий лист написаний бельгійським королем Леопольдом до свого брата, графа Пилипа з Фляндриї з датою 3. лютого 1889 року.

„Мій брате!

Наша подорож була дуже вражуюча і королева перебула єї з тяжким трудом. Аж до нашого прибутя до Штрасбурга не могла вона ані на хвилинку заспокоїти ся. В нашім переїзді через Австрію ми були здоровлені правдивими ознаками симпатії, поважаня. В Відни ми знайшли цісаря і цісареву менше хорими і пригнетеними, чим ми сподівались. Ми лишаємо опис десперациї нашої дорогої Стефанії. Королева пересиділа разом зі мною чотири години зараз після нашого приїзду коло неї, і найбільшою річию є, що самовбійство потверджуєть ся вповні.

Се виходить для нашого католицького населеня тяжким до зрозуміня, як в такім домі як дім габсбурґський, може потверджувати ся подія самовбійства. Самовбійство і божевіле були одинокими средствами, оминути незабутний шкандал, якого подробиці не можу повірити сему листови, які я тобі однак широко роскажу в суботу 9. лютого. Ми будемо в пятницю вечером в Бруксели і доси постановлено що наша улюблена Стефанія за дозволом цісаря на якийсь час товаришити буде нам аж туди. Роскажи про зміст сего листа князеви Шімей і уповномочую тебе до сего, що се є одиноке донесене яке я роблю від часу мого виїзду. Бальдвін виказує себе дуже цінним і держить ся з такою гідностію і повздержливостию, яка очаровує мене.

Леопольд.“

Лист сей якого автентичність не заперечено ані один раз, не доказує зовсім нічого проти сего протоколу лікарських оглядин, який є підписаний тільки особами. Вкінци потреба тільки вказати на полишені листи Рудольфа і Марії, щоби представити безпідставність твердженя про замордоване. Якаж би була тоді причина полишати вбійника зовсім безкарним?

Також ще оден лист з дня 31 січня 1889 р., який написав архикнязь Альбрехт до свого приятеля, наводить доказ, що Рудольф зістав забитий. І сей рідкий доказовий документ треба навести, який звучить:

„Дорогий Г.!

Страшний удар судьби, який навістив цісаря і нас всіх, потряс мною до глубини моеї душі, на-

Цісар Франц Йосиф I. в часї смерти цїсаревої.

віть смерть власної моєї дитини ледви чи могла би мене вже більше пригнести. Але ще инша річ ворушить мене, іменно: через що помер наш наслідник престола, се повинно бути найперше означене і усталене. Чи вдійсности треба вважати самовбійство за слушне, щоби тільки зменшити злобу? В двірськім замку не мав я доси спосібности висказати своїх поглядів на справу і загалом звести бесіду на сю річ. Тому прийдіть сьогодня до мене в означений час, щоби мене з'орентувати, бо думаю, що ви знаєте про все докладно. Потім можете почути і мій погляд.

Ваш Альбрехт".

Леґенда про замордоване Рудольфа Марією пропускає, що між Рудольфом і Марією мусіло прийти до цілковитого зірваня зносин, і що Марія вечером 29. січня мала послідні сходини з Рудольфом. Марія мала також старати ся вимусити на Рудольфови більші грошеві средства, проти чого Рудольф показав ся твердим. Вуйко Марії, його називають в тій леґенді Генкриком Бальтаззі, приїхав був також з кількома своїми товаришами на Маерлінґ. Його наміром було підперти Марію в єї намірах о сї грошеві запомоги. Втаємничиний в сю справу ніби так дальше росказує про се:

„Архикнязь Рудольф забавляв ся, заки ще засіли до стола, невимушено з сими панами про рівно душні річи а опісля користаючи з нагоди покликав Марію Вечеру до бічного покою, щоби там з нею про щось нарадитись. Коли опісля обоє знова вернули до їдальняного покою, Рудольф здавав ся бути зворушеним, підчас коли баронівна держалась з ви

мушеною веселостію, спокоєм і розвагою і тільки кивнула своєю головою до свого вуйка заперечуючо.

Скоро потім засіли до стола. Архикнязь був підчас їди і опісля, помимо сего, що гості були веселі і свобідні, що фіякер братфіш виспівував їм своїм свистом кілкка пісень, спокійним і позірно дуже пригнобленим. Він звиняв себе болем гоолови. Однак справа дійшла до краю. Скоро тільки Бальтаззі дістав спосібність, ні сіло ні пало звів бесіду на відносини Рудольфа до Марії, а сама Марія заговорила про свою будучність, а в разї розлуки з Рудольфом про відповідне замуже, о яке Рудольф мусить постарати ся для неї. Мала вона на оці князя Браґонца. Дальше говорила вона про свої дальші товариські зносини, про своє страшне положене і про се, що мало не задовго з нею стати ся і т.д.

Тут Рудольф не втерпів вже і вмішав ся сам в розмову. Він осьвідчив коротко присутним, що вже не думає дальше журити ся будучністю їх анї їм подібних осіб і що він уважає відносини з Вечерою так як він їй сам сего вечера в чотири очи росказав, за розвязані. Коли товариство почуло таку нечувану ще досу бесіди архикнязя, повставало зі своїх місць, вхопило за випорожнілі фляшки шампанського вина, як би на команди напали на наслїдника престола і вдарили на него фляшками. Архикнязь Рудольф не знав зовсїм природно що стало ся. Рішучий посьпішив до свого мисливського сурдута, витягнув з него свій револьвер і вистрілив з конечности загрожений небеспекою житя два рази до напасників. Дав ся чути оден зойк і Марія Вечера

впала нежива на землю.

Коли се побачили заговірщики, Бальтаззі був легко зранений другим вистрілом — вдарили вони ще раз повними і злученими силами на наслідника престола і били його так довго, доки він також не повалив ся бездушний на землю.

Не кажучи ні слова, розібрали вбийники трупів, перенесли їх до їдальні, яка притикала до робітні і спальні, положили їх там і поставили револьвер по лівій стороні на знаходячу ся нічну шафку коло ліжка архикнязя.

Служба не чула нічого про сей скандал ані про стріли. Се мало бути пізно вже ночию 29. січня і новий день зближив ся.

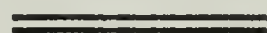
Скрито і спокійно віддалились звідтам мордерці і втекли незамітно в свояси".

Се однак представлене річи, яке ми вповні навели, щоби читачам показати сї найбільше поширені байки про смерть Рудольфа, скоро осудить кождий, як чистий винахід.

Характер Марії представлено в тім описї як зовсїм несправедливо видуманий, бо Марія не потрафила би була кіколи вимушувати щонебудь від Рудольфа. І полишені листи обоїх залюблених противорічать зовсїм сим сплетням. Представлене, яке подано в тїй книжцї є одинокий вірний опис сеї страшної, любовної драми на Маєрлїнґу.

Ми знаємо також і се, що про сю траґедію на Маєрлїнґу ще будуть писати не раз, не два, чи радше сказати щось нове змишляти, поки вкінци не

наступить час, коли історія, без ніяких заборон, висьвітлить і сю драму. І ми бажаємо, щоб ті часи надійшли як найскорше, бо ми є пересьвідчені, що се наше представлене справи може видержати всяку критику і перетреває всякі „объявленя“.

Письменницька спадщина Рудольфа.

Як се виходить з листів Рудольфа, написаних ночию 29 - 30 січня, назначив архикнязь свого приятеля Седені - Маріха своїм повномочником в справі видавництва своєї письменницької спадщини. Сей Седені числить ся до найбільших австро-угорських штатсманів і недавно відзначено його ордером золотого руна. Найперше служив він як державний секретар в заграничнім уряді, або як се називають в Австрії, був секційним шефом. В рік по сперти Рудольфа вступив він до Мадярського мінїстерства. Служив опісля як австро-угорський амбасадор в Нїмеччинї.

Сю отже письменницьку спадщинну по Рудольфі приготовив сей Мадяр до публікації на пізнійше. Архикнязь полишив досить обширний тестамент, з якого показуеть ся такою, яке напружене істнувало між ним а Степанїєю за житя Рудольфа. Тільки кілька слів посьвятив Рудольф своїй жінцї в тім тестаментї, підчас коли загальним спадкоємцем назначив він свою одиноку дитину. Тестамент містить також приписи і то дуже докладні для способу виховуваня своєї доньки і означує, що принцезна має рішучо лишити ся на австрійськім

дворі.

Не малою є письменницька спадщина Рудольфа. Писані власною рукою наслідника престола його дневники, які виповняють кілька томів і численні його після диктату писані артикули, віськового, наукового і політичного характеру мають бути дуже значні, тя доси не оголошено друком нічого з них, бо не хочуть викликувати на ново спогадів про сю драму на Маерлїнґу. Все се, що тільки пригадує сю подію, старанно уникаєть ся і всякий друк, в якім приходять імена Рудольфа, або Вечерп, є абсолютно збороненнй. Звідси власне походить, що в самій Австрії поширені суть про сю цілу справу найдивачнїйші поголоски а навіть много ще вірить, що він живий.

Ми вже згадували про деякі його літературні описи, як про твір ,,Пятняйцять днів на Дунаю''. Дальше написав він описи своєї ,,Всхідної подорожи'' і ,,Мисливські подорожі по Угорщині''. Всї сї писаня суть частию його власної житеписи. Та най визначнїйший його твір, який ,,як діло кронпринца Рудольфа'', здобув собі сьвітову славу, є ,,Австро-угорська монархія в слові і образах''. Ідея і основа цїлого сего твору походить від самого Рудольфа, який для виведеня сето твору покликав собі тодїшних найвизначнїйших письменників і малярів Австрії і Угорщини. Провід працї полишив Рудольф при собі, а співредакторами поназначував для Австрії, гофрата, Лицара з Вайлен, а для Угорщини звісного письменника Мавра Йокая.

В марті 1884 року появившій ся програмі сего

твору, зладженій самим Рудольфом сказано: ,,Австро-Угорщина в слові і образі", і твір сей можна вважати правдивою книгою народів сеї держави, яка може мати велике і поважне патріотичне значіне.

Літературні і артистичні круги всїх народів сеї держави злучать ся до спільної працї; знані імена мусять причинитись до блеску сего твору і молодшим силам подасть ся нагоду, дати себе пізнати ширшому сьвітови. Твір сей має показати, скільки то духової сили посїдає монархія у всїх своїх краях і народах, і як вони всї спільно працюють над одним гарним дїлом, яке має послужити почутю і силї великої, спільної вітчини всїх.

На нещастє не дозволила судьба Рудольфови допровадити до кінця сей твір. Шістьдесять семий випуск був послїдним, який він видав як видавець і головний редактор, а який появив ся в два днї по його смерти. Дивним дивом випуск сей подає на своїх сторінках образки двох похоронів; молода дївчина і молодий чоловік, несені до гробу підчас похорону і перша частина сего випуска має наголовок ,,Смерть — Смуток". Припадок тут відіграв ролю, який впрочім треба приписати тільки творчій фонтазії.

Розумієть ся сей чудовий твір не міг бути перерваний разом зі смертію Рудольфа, і Стефанія сейчас виступила на чолї сего видавництва, як видавець. Та се булоб схлїблюванем, наколиб хто хотїв твердити, що Степанія дїйсно співдїлала як видавець і до сего бракувало їй всего зная, а передовсїм вона як чужинниця, яка дуже мало знала

відносини монархії, не була зовсім до сего покликана і вивінована. Єї імя мало менше або більше послужити тільки для розголосу, щоби сему видавництву запевнити сї круги, які в сім ділї були заінтересовані тільки через особистість наслїдника престола. Степанія отже писалась тільки на титуловій окладинї, підчас коли аби співредактори Вайлен і Йокай працювали, як видавцї. Гофтот Вайлен помер однак в роцї 1889 так, що Йокай мусїв сам провадити дальше се величезне дїло.

Як дух Рудольфа панував в цїлій тій роботї, єї опановував, описує давнїйший угорский президент мінїстрів А. Векерле в однім альбомі, який видано в цїли помочи в будові одної церкви, присьвяшеній його памяти. Він пише:

,,Народи опанувати не було нїколи предметом його бажаня: але він хотів опанувати духів. Хто обговорював з ним предмети, які належать в обсяг наукового съвіта, мусів здивувати ся і над силою його ідей. Спосіб його поведеня був такий невимушений, його виступи такі ясні і природні, що хоч мало ся враженє бесїдованя з наслїдником престола, але нїхто сим не чув ся стїсненим. Як незрівнана нїжність його товариського обходженя полягала в тім, що він нїколи не знижував ся, але противно старав ся кождого піднести висше, так в сьвітї думок провадив він чоловіка в висші сфери свого взнеслого сьвіта думаня.

Там він не поборював свого противника, тільки переконував його і визначував йому напрям його муманя. Я був сам сьвідком сего його духового впливу, коли розходило ся о сотворенє твору ,,Ав-

стрийско-угорска монархія в слові і образах", Архикнязь нараджував ся в своїх комнатах цісарского замку. Не були се високі державні мужі, анї полководцї але громадка писателїв і учених була покликана на сю нараду під проводом двох духових князів, Йокая і Гайнальда. Найперше йшло привитанє архикнязя через промову Гайнальда, та архикнязь не любив таких церемоній і заженував ся сим. Але коли зійшла мова на властиву річ, тодї доперва показала ся в цїлій повнї і значна сила його духа, коли саме нараджувано ся над найголовнїйшим, щоби твір видати гідно для свого творця. В яснім, гарнім і богатим змістом представленю вивели присутні дорадники, що твір сей мусить станути на височинї теперішної науки і що він мусить обнїмати географію, геольогію, етнографію, господарство, і національну економію, релїгію, штуку поезію і науку. Коли вже поважна громадка присутних висказала ся про се все, підніс ся архикнязь Рудольф не щоби виголосити велику і довгу промову, але щоби перебрати провід в вимінї ідей.

Він висказав свої три бажаня. Найперше він бажав, щоби твір під кождим оглядом відповідав, правдї, нїчого не вкривав, нїчого не прикрашував лиш послуговував ся правдивими красками, бо фалшиві скоро зблїднуть і не знесуть правдивого сьвітла. Його другим бажанєм було, звертати головну увагу на історичну часть твору. Він був завсїгди приятелем істориї і слїдив коли студіював єї, за правдою. Все він хотїв бачити в правдивім осьвітленю, навіть торкаючі його родинного дому неща-

сливі події щоби міг в основнім досліді пізнати їх причини. Сей погляд свій хотів зробити руководимим в його творі, бо історія, говорив він, крие в собі не тільки спогади і напрям для будучности. Його третим бажанем було, щоби співробітники сего твору менше дбали про зверхний вигляд явищ, а старались тим більше представити найглубшу соціяльну науку і народне жите в його дійсности. Скоро міняють ся зверхні явища господарскі відносини переживають зміни, а розвій комунікациї може сим вплинути на значіне та вагу ґеоґрафічного положеня; але тревалим останеть ся психольоґія житя народного. Не тільки привички народу можна описувати, але також його склонности, звичаї, блуди і чесноти, його цілий характер і силу, яку він в собі крие.

Від тогди судьба зломила нашу надію і полишив ся нам тільки спомин, як його спадщина сей вияв його взнеслого духа, який викликуе в нас нові гадки і правди, але також вкладае нам їх в наш ум і наше зрозуміне".

При однім з засідань угорскої академії наук в Будапешті, висказав ся Мавр Йокай, його найблизший, літературний співробітник так про нього самого:

„Його дух лучив сферу духа зі сферою оружа. Перо і меч навчились, взаїмно себе цінити, коли зістали сполучені в одній руці, і коли вибирають ся з тою самою цілию до борби за побіду якоїсь ідеї. Була се згідлива гадка, що сей якого покликанем було стояти на чолї армії, вибрав собі заразом найперше місце між робітниками спокою.

Він пізнав історію і фільозофію не з дрантивих підручників, написаних умисне для наслідників престолів, але його свобідне думане заявилось вже вчасно за цілковитим сьвітлом. Його поважний батько дав таку вказівку його учителям: ,,Вчіть мого сина того, що є правдиве''. І се доповнив цісарский син в отсих словах: ,,Все я хочу знати''. І він вчив ся з желізною пильностію, з геніяльною силою памяти, припавши дитинячою любовію до своїх учителів'',

Літературна діяльність Рудольфа оберталась виключно на природничих, а передовсім на орнітольогічних полях, Про се сьвідчать його цитати з твору Брема ,,про житє зьвірят'', а так само його два твори. ,.Ріжні зібрані орнітольогічні поміченя, і ,.Кілька мисливських виправ по Угорщині'', як овоч його в році 1879 відбутої наукової подорожі по побережах Іспанії дають докази його сильної обсервациї природи. Подібне можна сказати і про його твір ,,Польованя і спостереженя''.

Заслуги Рудольфа для науки орнітольогії суть признані в цілім науковім сьвіті. Йому треба завдячити, що на цілій кули земскій побудовано цілий ряд орнітольогічних, обсервацийних стаций. Своє знанє здобув він собі виключно своєю власною силою і хто слідив за його участію в році 1884 вдбувшім ся в Відни орнітольогічнім конгресі, сей мусів пізнати, що він сю область опанував цілковито і заслужив вповні на почесний титул доктора сих наук, який надали йому аж чотири університети. Він родив ся на вченого, а не на володаря. Треба жалувати, що лаври вченого стратили тільки

на вартости через вчинки наслїдника престола.

Весь інтерес архикнязя концентрував ся на лїс і його житє, і тому він не міг заприязнити ся з двірским церемоніялом. Він втїкав до лїса як тільки міг і на замку в Маєрлїнг віддавав ся він більше любови до лїса, чим до жінки. ,,Чоловік потребує, писав Рудольф в однім своїм письмі, зміни, щоб покріпити свого духа і тіло: він мусить мати нагоду втечи від часу до часу навіть від того що він сам сотворив, в свобідну природу, в одиноку, правдиву велич, якої він не встанї творити, а з якої він сам колись вийшов. Там тільки на самоті може чоловік обтріпати ся зі всїх сих дрібничкових, і йому противних справ щоденного житя і там тільки може почувати себе добре правдивий чоловік — в не пригноблюючій його сьвідомости, але будуючій чоловіка, де елементи, які його окружають, суть від него сильнїйші.

Всї труди і невигоди, які приносить з собою лїсне і мисливске житє, зносив Рудольф з охотою. В тім своїм запалї мисливскім не щадив він себе. Коли раз його товариш замітив йому, що житє наслїдника престала належить до нарада, і тому він повинен себе більше шанувати він відповів: ,,Я мушу привикати до всїх невигод. Колиб вибухло війна, то я буду мусів в таборі лїтом і зимою зносити всякі невигоди. Не журіть ся мною зовсїм; я маю сильну конституцію тіла. А впрочім кождий чоловік жиє так довго, як довго судьба єго потребує від него сего житя.

Коли отже сей фаталїзм, який власне виражений

є в сих його послїдних реченях є правдивим поглядом на сьвіт отже правдою, то тогдї Рудольф помер тільки через се, що судьба вже більше не потребувала його.

Ілюстрації:

Зміст:

ВЖЕ ВИЙШЛА!   **ВЖЕ ВИЙШЛА!**

довго ожидана а найпотрібнійша книжка для кождого, що приїздить в новий сьвіт, а то:

 „ПРОВІДНИК“ або практичний підручник до науки анґлійскої мови,

в короткім часї і без помочи учителя.

Книжка обнимаэ 10 великих аркушів друку (320 сторін) а містить в собі: азбуку руску і англїйску писану і друковану з вимовою, найновійшу і найлекшу граматику, розмови руско-англїйскі на всякі случаї, великий дуже гарно уложений і повний руско-англїйский і англїйско-руский СЛОВАР з вимовою кождого виразу, порадник, як писати рускі і англїйскі листи на ріжні оказиї, взір на Моні-Ордер і всї найпотрібнїйші інформації для всїх як: за міри, ваги, час гроші і т. д.

Цїна сеї книжки $1.50, а в полотнянїй оправі з золотим витиском $2.00.

Хто ордеруэ 5 штук нараз даэмо оден даром.

Замовляйте у Видавництва на виразну адресу:

Ruska Knyharnia

850 MAIN ST. WINNIPEG, MAN.

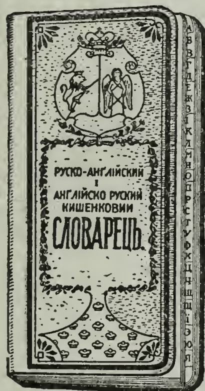
КАТАЛЬОГИ КНИЖОК ДАРОМ.

Русько-Англійський і Англ.-Руський

Кишенковий Словарець

обнимає 8,000 виразів, 208 сторін дрібного друку, з граматикою, азбукою друкованою і писаною і що найважнійше з вимовою англійських слів. Словарець оправлений в мягоньку скірку оздоблений гербом України і золотим витиском.

Є то перше, одиноке видане в українській мові.

Словарець є тим конечний для кождого Русина, що дасть ся носити завсігди в кишени, а щоби скоро знайти потрібне слово, на те є поазбучний реджістер так в руській як в англійській части.

Ціна словарця 75 центів.

Замовленя посилайте до:

RUSKA KNYHARNIA

850 MAIN ST. WINNIPEG; MAN

3 0112 105467127